

”INFORMATION-AS-THING”

Förhållandet mellan biblioteks- & informationsvetenskapen och materialbibliografin

Jakob Söfting

Examensarbete (20 poäng) för magisterexamen i Biblioteks- och informationsvetenskap
vid Lunds universitet.

Handledare: Mats Dahlström och Per S. Ridderstad

BIVILs skriftserie 2005:21

ISSN 1401:2375

© Lunds universitet. Biblioteks- och informationsvetenskap 2005.

Title

Information-as-thing : the relation between library & information science and physical bibliography

Abstract

The relation between LIS and physical bibliography is examined primarily through an analysis of such LIS literature as applies physical bibliography in research or otherwise discusses its relevance to information studies. Quite a number of scholars are stressing the usefulness of this bibliographical tradition, even though its position in LIS agenda as a whole seems to be less established. These scholars suggest that physical bibliography presents interesting conceptual and theoretical implications for many of the central objects of study in LIS, for example, knowledge organization, information retrieval, and information seeking. It is also suggested that physical bibliography could help deepen our knowledge and understanding of the digital media ecology. Physical bibliography is foremost seen as a method for the analysis of documents, a method in which not least its terminological apparatus may be a significant tool. Also examined are statements made by physical bibliographers about LIS, followed by a discussion by scholars and librarians on the need for physical bibliography in libraries and similar information management institutions. The conclusion is that “information” in important respects is inseparable from its material base, and hence that the materiality of documents should be considered among the various factors that affect the dissemination and use of documents and information. Physical bibliography should not be looked upon by LIS as an extradisciplinary area, but rather as a possible way to strengthen our understanding of an important dimension in LIS research.

Master’s thesis

Keywords

Analytical bibliography Digital media Documents Librarianship Library & information science Materiality of documents Knowledge organization Physical bibliography Texts Transmission of texts Works

Förkortningsnyckel

ALA	American Library Association.
BDI	Bibliotek, Dokumentation, Information.
B&I	Biblioteks- och informationsvetenskap.
DA	Dokumentarkitektur.
ETC	Electronic Text Center at the University of Virginia Library.
FRBR	Functional Requirements for Bibliographical Records.
HB	Historisk bibliografi.
IFLA	The International Federation of Library Associations and Institutions.
<i>IPM</i>	<i>Information Processing & Management.</i>
<i>JAL</i>	<i>Journal of Academic Librarianship.</i>
<i>JASIS/JASIST</i>	<i>Journal of the American Society for Information Science/Journal of the American society for Information Science & Technology.</i>
LIS	Library and information science.
<i>LISR</i>	<i>Library & Information Science Research.</i>
MB	Materialbibliografi (physical bibliography).
<i>SiB</i>	<i>Studies in Bibliography.</i>

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning	4
1.1. Bakgrund.....	4
1.1.1. Materialbibliografin och referensbibliografin.....	5
1.1.2. Bokvetenskapen och MB.....	6
1.2. Syfte och frågeställning.....	7
1.3. Disposition.....	8
1.4. Metod.....	9
1.5. Teori.....	11
1.6. Tidigare forskning.....	13
2. Inledande försök att spåra MB inom B&I	19
2.1. MB-termer i B&I-tidskrifter.....	19
2.1.1. <i>JASIS/T</i>	20
2.1.2. <i>IPM</i>	20
2.1.3. <i>LISR</i>	20
2.1.4. <i>JAL</i>	20
2.2. MB i B&I-encyklopedier och glossarier.....	21
2.3. MB i svensk B&I-grundutbildning.....	23
2.3.1. Kursplaner.....	24
2.3.2. Magisteruppsatser.....	25
3. B&I-forskare om MB	27
3.1. ”Materiality matters”.....	27
3.2. ”Literature and artifacts”.....	33
3.3. ”Hermeneutical bibliography”.....	35
3.4. ”Explication de text”.....	38
3.5. ”The bibliographical universe”.....	40
3.6. ”Den bibliografiske totalitet”.....	44
3.7. ”Elektrografi”.....	46
4. MB-forskare om B&I	52
4.1. B&I-termer i <i>SiB</i>	52
4.2. ”Two distinct, if complementary, fields”.....	53
5. MB på biblioteket	58
5.1. B&I-forskare.....	58
5.2. Bibliotekarier.....	61
5.3. MB-forskare.....	65
6. Avslutning	70
6.1. Sammanfattande analys.....	70
6.2. Slutsatser och diskussion.....	76
7. Källförteckning	78

1. Inledning

1.1. Bakgrund

Om man mikrofilmade ett pappersburet dokument, blir kopian en acceptabel ersättning som kan motivera att man gör sig av med originalet? Frågan är naturligtvis gammal som mikrofilmen; i dag inkorporerar den digitalisering. Men då problemet inte minst kretsar kring texters transmission, torde det i annan formulering ha givit även kopisten något att grubbla över i klostrets pelargångar (för att inte tala om antikens bibliotekarier).

Låt vara att diskussionen ibland har förts med hetta; oftast har den involverat endast biblioteksvärlden själv, dess uppdragsgivare eller en mindre grupp utanförstående vetenskapsmän. Annorlunda blev det när för ett par år sedan den bästsäljande författaren Nicholson Bakers bok, *Double Fold: Libraries and the Assault on Paper* (2001), nådde boklådorna. Han ville visa hur amerikanska bibliotek under ett halvt sekel har följt policyn ”Förstöra för att bevara” när de metodiskt har skingrat stora samlingar av främst dagstidningar och s.k. sköra böcker efter att ha ersatt dem med mikrofilmkopior. Boken kan lugnt infogas i den tradition vilken vi lämpligen benämner efter Randolph G. Adams artikel i *Library Quarterly*: ”Librarians as Enemies of Books” (1937).

Talrika inlägg i dess efterföljd har kommit från den materialbibliografiska – se definition av denna term i avsnitt 1.1.1 – skola som vuxit fram främst i den angloamerikanska forskarvärlden, och som stundom har kallats ”The New Bibliography”. Dess formering skedde först genom Bibliographical Society i 10-talets London med de tongivande namnen Alfred W. Pollard, R. B. McKerrow och Sir Walter Greg, men vid dess genombrott, som sammanfaller med den moderna textkritikens uppsving under 1900-talets andra hälft, stod amerikanerna redo att ta (eller åtminstone dela) ledningen, inte minst genom Virginia-universitetets eget Bibliographical Society med frontnamnet Fredson Bowers och senare dennes lärjunge G. Thomas Tanselle (som alltså är verksam).

Tanselles stöd åt Bakers bok är därför knappast ägnat att förvåna. I en av sina kommentarer (2002) gör han gällande att utöver andra skäl är en väsentlig faktor som möjliggör dylika mikrofilmsprogram ”the information-science attitude toward artifacts” (s. 262) vilken dominerar biblioteksvärlden. Många bibliotekarier, menar han, ser sig inte som förvaltare av fysiska föremål utan kort och gott som tillgängliggörare av ”information”, och de utgår från att denna mer eller mindre oproblematiskt kan överföras från ett medium till ett annat. Biblioteksskolorna har nu ofta ”informationsvetenskap” i sina namn. Att kritiken mot Baker till stor del kommer från detta håll, var därför enligt Tanselle att förvänta. Han nämner Richard J. Cox vid Pittsburgh-universitetets B&I-institution. Det kan här till noteras att Baker i sin bok bl.a. redogör för hur Robert M. Hayles vid UCLA:s B&I-skola, på 1980-talet hade argumenterat för fördelarna med mikrofilmning och därvid, bredvid de ekonomiska beräkningarna, betonat dokumentens

informationsinnehåll.

Även om denna skiss med nödvändighet har fått bli en tydlig förenkling av stridslinjerna och de olika parternas bevekelsegrunder, kan den ses som *en* illustration till hur ett MB-perspektiv ställs mot ett vad vi här får beskriva som ett ”dematerialiserat” perspektiv på dokumenthanterande. Det skulle kunna anföras fler exempel på mötet mellan dessa perspektiv på biblioteksarenan, men redan det ämne Baker behandlar torde här vara till fyllest för att identifiera existensen av ett vetenskapligt problem. I skissen representeras MB-perspektivet av forskare som är verksamma utanför B&I-leden och det ”dematerialiserade” av B&I-forskare. Men speglar detta ett enkelt samband? Finns inte MB även inom B&I? Hur kommer den i så fall in i ämnet? Hur motiveras den? Som en enkel symbol för att det finns en grund för frågan kan i sammanhanget nämnas en artikel som Tanselle inbjöds att bidra med i *Encyclopedia of Library and Information Science*: ”The Future of Primary Records” (2003).

1.1.1. Materialbibliografin och referensbibliografin

Eftersom denna studie kommer att behandla dels B&I och dels den bokvetenskapliga forskningstradition som t.ex. i USA sorterar under beteckningen ”Bibliography” är det nödvändigt att redan nu klargöra hur jag kommer att arbeta just med termen ”bibliografi”. Inom det förra området används nämligen denna som bekant oftast på ett annat sätt: inte minst som konsten att utarbeta bibliografiska förteckningar, databaser *etc.* (företrädesvis i syfte att underlätta identifieringen/återvinnandet av informationsresurser med ett visst ämnesinnehåll). Jämför därtill t.ex. uttrycket ”bibliografisk klassifikation”: medan bokvetenskapen här avser klassifikation av böcker som materiella föremål, avser B&I klassifikation efter litterär genre eller ämnesinnehållet i den litteratur, de verk, som dessa föremål manifesterar. Eftersom risken för missförstånd alltså är uppenbar kommer jag fortsättningsvis att beteckna den bokvetenskapliga företeelsen ”materialbibliografi” (MB) och det som allmänt avses med termen inom B&I för ”referensbibliografi”.

När det gäller den förra termen hänför den sig således direkt på t.ex. den franska benämningen ”bibliographie matérielle” eller den engelska ”physical bibliography” (då ”material bibliography” skulle få samma dubbeltydighet som ”fysisk bibliografi” på svenska). Distinktionen mellan ”physical and reference bibliography” har etablerats främst genom Hibberd (1965). Jag kan vidare här luta mig mot flera forskare även i Sverige som valt termen materiell bibliografi just i situationer där det gällt att undvika missförstånd: se t.ex. DuRietz (1988d) eller Ridderstad (2003). Dahlström (2002b) har velat göra termen smidigare och talar så om ”materialbibliografi”. Även om ”materiell bibliografi” egentligen torde vara att föredra, finner jag Dahlströms smidighetsargument tungt vägande.

När det gäller referensbibliografi finns det naturligtvis ett gränsdragningsproblem till bokvetenskapens enumerativa bibliografi. DuRietz (1974a) menar att den hibberdska uppdelningen kan bidra till att separera de ”två sorternas” bibliografi, i stället för att föra dem närmare varandra. *All* bibliografi, alltså även referensbibliografin, är ju i grunden materiell (då det i sammanhanget ej går att trola bort dokumenten). I denna studie måste vi av praktiska skäl leva med denna problematiska och delvis artificiella uppdelning, och lite luddigt söka skillnaden även mellan enumerativ bibliografi och referensbibliografi i bok–litteratur-distinktionen: den förras ”entries” har främst sin *raison d’être* i att presentera – låt vara ibland ”ytlig” – grundforskning om böcker, den senares ”references” främst i att leverera – låt vara ibland ”ytlig” – upplysning om verk. Termen ”systematisk bibliografi” används ibland inom B&I i betydelsen referensbiblio-

grafi; se t.ex. Bates (1992). Den har dock här valts bort – inte främst pga. att Greg på 10-talet laborerade med termen i betydelsen deskriptiv bibliografi eller Bowers på 50-talet i betydelsen enumerativ bibliografi – men då termen ”referensbibliografi” tydligare uttrycker vad det här handlar om, inte minst i förhållande till ”materialbibliografi”.

1.1.2. Bokvetenskapen och MB

Uppdelning av forskning i olika fack eller discipliner blir alltid mer eller mindre påtaglig artificiell konstruktion. Men för att få ett inledande grepp om det här aktuella området kan vi – även om vi då använder en terminologi som endast till viss del är praktiserad på fältet – utgå från en övergripande *bokvetenskap*. Därifrån kan man tänka sig en tudelning i *bibliografi* respektive *bibliologi* (DuRietz, 1999a).¹

För att redan nu ge en enkel – och därmed grov – beskrivning av MB kan man som en tumregel säga, att den, till skillnad från bibliologin som utgör forskning om boken ”i allmänhet”, utgår från den enskilda boken. Om denna är *utgångspunkten* är *föremålet* för forskningen enskilda bibliografiska taxa. Det kan alltså röra sig om ett enskilt realexemplar och inget mer. Oftare lägger man sig emellertid på editionsnivån, eller på verk- eller versionsnivån (för att inventera och klassificera de editioner som manifesterar ett visst verk eller en viss version).²

MB brukar uppdelas i *analytisk* – eller *kritisk* – *bibliografi* (det bibliofysiska studiet av den enskilda editionen och dess fysiska förhållande till andra editioner), *deskriptiv bibliografi* (beskrivning av den enskilda editionen som bygger på den analytiska bibliografins resultat), *textuell bibliografi* (när analytisk bibliografi tillämpas för textkritiska ändamål), *historisk bibliografi* (HB; all bibliologi som kan tjäna som underlag för analytisk bibliografi) samt *enumerativ bibliografi* (som redan har nämnts i avsnitt 1.1.1). Den analytiska bibliografien kan alltså sägas vara konglomeratets hjärta. — Jag ber att för vidare beskrivning och förklaring av nämnda termer och av MB som helhet få hänvisa till DuRietz (1999a). Han väljer i sin översikt av ämnet, på ett annat sätt än de numera klassiska introduktionerna till MB³, att koncentrera sig på en presentation av disciplinen genom dess terminologi. Denna bok torde kunna utgöra en god inledning för den som också rent generellt vill förbättra sina kunskaper om boken som fysiskt föremål.

Om vi för ett ögonblick återgår till bibliologin finner vi att denna består av vad vi kallat HB (ett fält som karakteriseras av viss teknisk prägel och som ofta snurrar kring noden ”bokproduktionens historia”). Man bör emellertid därutöver nämna speciellt *boksociologin* (dvs. den forskning som på grund av sin starka franska förankring brukar gå under benämningen *l’histoire du livre*). Till bibliologin hör även *bibliotekshistorien* (omfattande såväl institutionella som privata boksamlingar): den får anses gå in i såväl HB som boksociologin (mellan vilka skiljelinjen därtill är högst osäker).

Vissa områden har med denna skiss fallit mellan stolarna, men den duger här för att sätta MB i sitt bokvetenskapliga sammanhang. Termen *bokhistoria* kan vi dock inte

¹ Termen bibliologi torde gå tillbaka till bibliotekarien Gabriel Peignot och 1800-talets början (Balsamo, 1990).

² Ett i förhållande till verket taxonomiskt överordnat begrepp kan slutligen vara sociationen, dvs. den nivå som i de flesta fall bildar en bibliografis provins. En litterär sociation kan t.ex. utgöras av böcker med innehåll av en viss upphovsman och en icke-litterär sociation av böcker från en viss officin.

³ R. B. McKerrow (1928 [1. ed. 1927]), Fredson Bowers (1994 [1. ed. 1949]); denna bok är visserligen främst en handledning i deskriptiv bibliografi) samt Philip Gaskell (1995 [1. ed. 1972]). Det har naturligtvis företagits många studier som på olika sätt kompletterar dessa standardverk, och om någon skall lyftas fram i det i sammanhanget torde det vara Tanselle.

gärna gå förbi. Den torde logiskt bäst passa som synonym till bokvetenskap. Att termen så starkt associeras till *l'histoire du livre*, har dock gjort att den här har satts på reservplats. Det har för övrigt också ofta diskuterats, hur lämplig termen bibliografi egentligen är i MB-betydelsen. En behandling av denna problematik får anstå. Det skall emellertid understrykas att många bibliografer har diskuterat den knepiga situationen – Greg sade t.ex. redan 1912 att han egentligen föredrog termen ”bibliologi” (1966) – men har hittills kapitulerat inför reformarbetets svårigheter.

Ett vanligt sätt att karakterisera det bokvetenskapliga fältet är att, som vi gjorde i inledningen, tala om en angloamerikansk och en fransk skola (se t.ex. DuRietz, 1988d; Tanselle, 1998a).⁴ Medan den förra har en klar betoning på MB, och tydligt inkluderar HB, är den senare alltså klart boksociologiskt inriktad och igenkänns på det franska namnet för bokhistoria. De både skolorna arbetade länge förhållandevís isolerade, men insåg småningom hur mycket de har att ge varandra: trenden har därför gått mot ökad korsbefruktnings. Som illustration kan nämnas D. F. McKenzie med sin *Bibliography and the Sociology of Texts* (1986)⁵, men även Tanselle, som har varit bra på att bygga broar. När det gäller andra hållet kan väl symboliskt fransk-amerikanen Robert Darnton nämnas. Den som vill fördjupa sig i hans bokhistoriska inriktning läser med fördel hans introduktion: ”What is Book History?” (1983).⁶ För att få samma fråga besvarad med Tanselles ord, se ”The History of Books as a Field of Study” (i 1998b).⁷

1.2. Syfte och frågeställning

I bakgrunden till denna undersökning ligger den stora och komplexa frågan om hur MB vetenskapsteoretiskt relaterar till B&I. Hur ligger de två fälten, eller här gärna ”cirklar-na”, i förhållande till varandra: skilda åt, dikt an, med ett visst gemensamt snitt? Eller ingår MB-cirkeln helt i B&I-cirkeln?

Frågan torde utgöra ett gott avhandlingsämne. Föreliggande studie kan emellertid inte baseras på en så grundlig och omfattande analys som krävs för att få ett tillfredsställande grepp om problemområdet och den syftar därför i stället till att lämna några bidrag till en sådan studie. Dessa kan kanske få tjäna som ett delunderlag för bedömningen av hur forskningen bör gå vidare med problemområdet som helhet eller med aspekter av det.

Den vinkling som denna undersökning kommer att arbeta med är att söka spåra förekomst av MB inom B&I-fältet i första hand i form av forskares uttalanden om MB, forskning med tydlig MB-koppling samt i viss mån (för att ge ett något bredare perspektiv) även se till forskning som visserligen ej kan kallas MB, eller över huvud ej hänvisar till denna, men som likväl vetter mot MB genom t.ex. begreppsförståelse och förhållningssätt. Hur och i vilken mån förekommer MB inom B&I? Hur motiveras den i studiet av de B&I-specifika fenomenen?

Det är alltså fråga om en utredning av en viss aspekt av B&I-ämnet och för att få ett

⁴ Med det naturligtvis inte sagt att andra länder inte lämnat speciella bidrag till bokvetenskapen; jfr t.ex. med den italienska traditionen eller för den delen den tyska.

⁵ Jfr även med hur Dahlström i sammanhanget föreslår termen ”socialbibliografi” (2002b, s. 78).

⁶ En annan från den franska skolan här nämnvärd skrift är Chartier (1995) – dels pga. att den i någon mån belyser relationen mellan *l'histoire du livre*- och *bibliography*-lägren och dels pga. att den är intressant även ur ett allmänt biblioteksperspektiv (spec. kap. ”Bibliotek utan väggar”, ss. 81-111).

⁷ Se även Tanselle (1998a) för en bra översikt över MB-vetenskapens utveckling, och de problemområden som stått i dess fokus, allt sedan 1940-talet.

fast fäste för denna utredning kommer B&I att jämföras med den vetenskapliga skola som varit ledande i att föra fram och utveckla MB, dess teorier och metoder, dvs. den angloamerikanska bokvetenskap som Tanselle representerar. Även om undersökningen ställer B&I-forskarens ställningstaganden till MB i centrum, följer den också ordet *audiat et altera pars* och ser efter hur och i vad mån MB-forskare diskuterat B&I. Syftet är komplementärt: det kan berika förståelsen av svaret på den primära frågeställningen. Alltså:

1. Var förekommer MB-ansatser inom B&I och hur motiveras dessa av de forskare som anlägger dem?
2. I vilken mån och hur har företrädare för den angloamerikanska MB-skolan diskuterat B&I?

1.3. Disposition

Det skall framhållas att karaktären av det behandlade ämnet och omfattningen av den genomgångna litteraturen, i kombination med de begränsade tidsramarna, har fått till följd att jag fått acceptera en framställning som kunde ha gjorts smidigare och mer koncentrerad. Jag ber läsaren ha tålamod med denna omständighet. Dispositionen har gjorts enligt följande:

Kapitel 2 syftar till att ge en grov utgångspunkt i form av några indikatorer på hur integrerad MB är i B&I. Dessa bygger på tre delstudier. Den första är en termstatistisk undersökning av några ledande B&I-tidskrifter där vi ser efter i hur många artiklar centrala MB-termer och namn på tongivande MB-forskare förekommer, liksom i vilket *sammanhang*.

Den andra delstudien undersöker i vad mån de ledande B&I-encyklopedierna och ordböckerna funnit det relevant att behandla MB. Man bör emellertid här hålla i åtanke att dylika uppslagsverk ofta är ”generösare” i områdestäckning än en stringent vetenskaplig tidskrift. Vad som kommer med eller inte avgörs av en rad olika faktorer, bland vilka vi nog får räkna med ett visst mått av ”slump”, redaktörens speciella intresseinriktning samt – inte minst – att det här ofta rör sig om mer eller mindre tydligt kommersiella produkter. Delstudien torde sålunda ge en grövre, men kompletterande, indikator: om facktidskriften företrädesvis indikerar vad som står i forskningens centrum kan uppslagsverket sägas röra sig längre ut i ”cirkeln” och antyda vad som i stort anses ligga inom ämnets intresseområde.

Ett tredje sätt att studera MB:s ställning inom B&I kan vara att se till hur närvarande den är vid grundutbildningar i ämnet. En sådan ansats bygger sålunda på antagandet att om MB på forskarnivån befinnes vara relevant för B&I torde detta också avspeglas i studenternas utbildning. En lämplig början för en mer systematisk ansats att spåra MB i B&I-utbildningar kan vara att studera kursplaner. För att få ett hanterligt format begränsar sig studien till de svenska B&I-utbildningarna. Man måste vara medveten om att kursplaner ett grovt redskap som ger ett motsvarande resultat. Som ett komplement skall jag därför se efter i vad mån, och på vilket sätt, MB hittills aktualiserats i svenska B&I-magisteruppsatser.

I det tredje – och centrala – kapitlet skall vi så studera de B&I-forskare som menar att MB är relevant för B&I-forskning och se hur de argumenterar för denna ståndpunkt. Vi

skall försöka ”hitta” forskarna längs två fronter. I första hand dem som direkt diskuterar den angloamerikanska MB-skolan, t.ex. genom att referera till forskare inom denna eller genom att använda för den centrala termer som ”analytisk bibliografi”. Men det är även relevant att se till forskare som utan dylika referenser eller ordval anlägger MB-perspektiv, dvs. som framhåller meningsbärande materialitetsaspekter. En tillfredsställande identifiering av denna grupp kräver en ansenlig genomgång av B&I-litteratur, vartill föreliggande studie ej är mäktig. Det viktigaste här är emellertid inte att vara ”fulltäckande” i att lokalisera alla de forskare och skrifter som i något avseende är relevant för det behandlade ämnet. Den vill i stället vaska fram en god exempelsamling där så många kontaktytor mellan B&I och MB som möjligt antyds.

Det fjärde kapitlet återvänder till den angloamerikanska bokvetenskapen för att se i vad mån och på vilket sätt forskare inom denna skola har diskuterat eller omnämnt B&I. Det gör vi inledningsvis genom en ny termstatistisk undersökning; denna gång ser vi till hur ofta och i vilka sammanhang centrala B&I-termer använts i ett ledande MB-periodicum, *Studies in Bibliography* (1948-). Därefter kommer några centrala MB-skrifter, som diskuterat B&I, att lyftas fram.

I kapitel fem behandlar vi det för B&I så viktiga tillämpningsområdet bibliotek (och liknande institutioner). Därmed fångar vi också upp de B&I-forskarens skrifter som diskuterar MB:s relevans för biblioteken. Att i varje fall göra en korrekt bedömning av vilka som bör karakteriseras som ”B&I-forskare”, inte minst i förhållande till gruppen ”bibliotekarier”, är inte helt lätt (och vice versa: ”MB-forskare” eller ”bibliotekarier”). Jag är väl medveten om vikten av att i sammanhanget försöka hålla isär grupperna (och vill be mina läsare om ett kritiskt sinne beträffande varje etikettering). Det innebär emellertid inte att bibliotekariernas synpunkter är irrelevanta i sammanhanget. Då de är upprätthållare och utvecklare av en verksamhet som alltså är av stort intresse för såväl B&I som MB, torde det vara motiverat att i ett separat avsnitt se till några bibliotekarier som har uttryckt sitt förhållande till MB. Återigen är naturligtvis syftet att komplettera de tidigare avsnitten. Avslutningsvis ger vi en översikt över de MB-skrifter som, utan att de problematiserar ämnet B&I, behandlar biblioteksverksamhet på ett sätt som indirekt kan vara av intresse för att förstå hur MB relaterar till B&I.

Det sjätte kapitlet innehåller dels en sammanfattande analysdel, som skall söka knyta samman det centrala i de tidigare kapitlen, och dels en slutsats- och diskussionsdel, där någon personlig fundering kring analysresultatet presenteras.

1.4. Metod

Frågeställningarna attackeras uteslutande genom textempiriska studier. Det är fråga om litteraturanalys, men också om litteraturöversikt; där det alltså gäller att vaska fram en grundfond inte bara av ”argument” eller ”idéer” utan också av skrifter som är relevanta för en bedömning av förhållandet mellan de båda fälten.

Essensen i en fullgod studie av detta förhållande skulle vara en djupgående meta-teoretisk analys av respektive fält. Bristen på en genomarbetad dylik utgör sålunda den första klara signalen till varför denna undersökning endast kan anses utgöra en delstudie av problemområdet.

En god grund för en ordentlig litteraturanlys skulle en bibliometrisk studie tvevelsutan vara. En dylikt grundad materialinsamling och ämnesöversikt framstår egentligen för mig som en given utgångspunkt för en undersökning som söker komma åt relationerna mellan två vetenskapliga fält. Jag anför två skäl till varför jag avstått från bibliometrisk metod: (1) med den begränsade tidsram som jag arbetar inom är det tveksamt om jag skulle kunna utnyttja denna metods potential tillräckligt väl och därtill hinna göra en därpå grundad litteraturanlys (vilken trots allt är den metod som mina frågeställningar är helt beroende av); (2) att jag tidigare ej har använt mig av metoden torde ytterligare begränsa mina möjligheter att använda den på bästa sätt.

Bibliometrin kommer visserligen i viss mån indirekt in i studien genom hänvisningar till bibliometriskt grundade metateoretiska studier. Delstudierna av framför allt B&I- och MB-tidskrifterna utgör därtill en kvantitativ ansats där syftet huvudsakligen är termstatistiskt (även om det, som sagt, också har en kvalitativ dimension).

Att studiens validitet kan påverkas av att den ej rör sig på befäst bibliometrisk mark, måste alltså erkännas. Det ökar t.ex. risken att den litteraturanalytiska ansatsen görs på ett snedvidret eller på annat sätt olyckligt urval av litteratur. Dessa faror kan man aldrig helt gardera sig mot. Men låt mig upprepa att jag för denna undersöknings syften inte ser en fullgod "representativitet" i urvalet av källmaterial som något helt avgörande. Varje skrift utgör ett exempel (på t.ex. förekomsten av en viss synpunkt hos B&I-forskare) som har ett värde i sig. Jag har likväl valt att arbeta med ett förhållandevis stort urval av källor, dvs. att offra djup till förmån för bredd, i hopp om att fånga upp så många exempel som möjligt som kan tillföra ämnet nya nyanser. Det är naturligtvis just genom detta val som glidningen mellan litteraturanlys och litteraturöversikt sker. Det faktum att den enskilde forskaren och dennes skrifter är den nivå på vilken denna studie valt att lägga sig – dess karaktär av "exempelsamling" – innebär att den resultatredovisande delen av framställningen i ganska hög grad kommer att behandla forskarna "var för sig".

En rent begreppsanalytisk ansats tror jag hade kunnat utgöra ett fruktbart sätt att närma sig problemområdet B&I–MB. Sådana element förekommer naturligtvis i den här föreliggande studien, men ej med långt när det djup som en uteslutande koncentration på dylik analys hade kunnat erbjuda.

Intervjumetod, liksom materialinsamling i t.ex. form av enkäter, har likaledes valts bort. Detta eftersom jag uppfattar att dess roll i sammanhanget i stort sett endast hade kunnat vara att komplettera litteraturanalysen (och jag har, för att hålla mig inom ramarna för detta projekt, måst begränsa mig till endera metoden).

När det gäller behandlingen av den angloamerikanska bibliografin kommer, inte minst av begränsningsskäl, en klar tyngdpunkt att ligga vid de mest tongivande forskarnamnen. I synnerhet en person, Tanselle, kommer att få stort utrymme. Han är den i dag mest namnkunnige fortfarande aktive MB-teoretikern som därtill tydligt verkar i efterföljden av storheter som Greg och Bowers. Han torde därmed kunna sägas summera och följa upp föregångarnas i det här aktuella sammanhanget relevanta ståndpunkter. Det ligger nära till hands som svensk att också lite närmare beakta Rolf E. DuRietz' skrifter. Han torde kunna betecknas som pionjären för MB i vårt land.

Språkbarriärer är naturligtvis en faktor som påverkar valet av litteratur. Att studien till stor del koncentrerar sig till engelskspråkiga källor tror jag dock inte utgör någon uppenbar fara (även om det naturligtvis innebär en begränsning man bör vara medveten om). Rent generellt eftersom engelska framstår som vår tids främsta vetenskapliga språk; den forskning och de idéer som bär den vetenskapliga utvecklingen framträder ofta i engelsk språkdräkt. Men också det faktum att såväl B&I som MB har en tydligt

angloamerikanskt förankrad utvecklingshistoria, torde innebära att man här rör sig på tämligen relevant ("vetenskapligt representativ") mark. Jag kommer dock i viss mån att beakta skrifter även på andra språk.

När det gäller tidsaspekten, utesluts inga källor enbart på en sådan grundval. Varje källa bedöms utifrån hur relevant den är för ämnet. Överlag prioriteras emellertid nyare (producerade) källor framför äldre i den mån så kan ske utan någon förlust. När det gäller den historiska dimensionen har studien ingen prioriterad ambition att ge en beskrivning av de båda forskningsfältens framväxt och utveckling. En sådan beskrivning, eller aspekter av den, kommer emellertid att dyka upp på olika ställen i studien där så faller sig naturligt, och där det t.ex. kan handla om att ge exempel på ett historiskt samband.

Härtill kommer naturligtvis min egen roll som forskare. Det hör till bilden att jag förutom att ha bedrivit studier i B&I, även har studerat bokhistoria med en viss inriktning på MB. När jag går in i denna undersökning har jag alltså en viss förförståelse för de båda fälten, och kan naturligtvis på olika sätt ha blivit "färgad" av mina tidigare studier. Jag kommer emellertid att försöka gripa mig an analysen så förutsättningslöst och värderingsfritt som möjligt, hela tiden medveten om min egen roll som undersökande subjekt.

Till slut en mycket viktig omständighet: att denna studie har valt, återigen av begränsningsskäl, att primärt intressera sig för hur B&I-forskare argumenterar *för* en MB-ansats, innebär att argumenten från de B&I-forskare som menar att MB inte är intressant eller fruktbar för B&I-forskningen, dåligt kommer fram i undersökningen. Dessa ståndpunkter kan i viss mån förväntas framkomma indirekt när de forskare som har en MB-inriktning måste argumentera för sin ståndpunkt i förhållande till dem som är av annorlunda mening. Samtidigt skall emellertid sägas att problematiken delvis framstår som oundviklig då merparten av de forskare som ej är intresserade av MB, eller som tycker att den inte har något att tillföra B&I-forskningen, förefaller ha "markerat" detta endast genom att helt enkelt inte diskutera MB (låt vara att denna tystnad säkerligen även kan bero på dålig kännedom om MB). Jag är emellertid medveten om den begränsning detta innebär och att den kan påverka de slutsatser man kan våga dra beträffande MB:s vetenskapsteoretiska relation till B&I. Denna undersöknings ambition är emellertid som sagt inte att söka ett "definitivt" eller "auktoritativt" svar på denna generella fråga, utan snarare att – genom mer begränsade frågeställningar – närma sig den genom att lämna ett bidrag till dess belysande och således utgöra en grund för vidare forskning. Min, måhända naiva, förhoppning är också att den diskussion som kan föras på grundval av studien i någon mån skall kunna tjäna till att stimulera intresset för en sådan forskning.

1.5. Teori

Såväl B&I som MB framstår, på visserligen skilda sätt, som tämligen svårdefinierade när det gäller vetenskaplig eller disciplinär status eller placering. B&I beskrivs t.ex. ofta som "tvärvetenskapligt", dvs. det är i hög grad beroende av ständiga synteser mellan olika vetenskapsgrenars erfarenheter och arbetssätt. MB har fått en ihärdig stämpel som "hjälpvetenskap". Även om den uppfattar sig själv som en lärdomsdisciplin som står helt på egna ben, och bedriver sin speciella form av bokvetenskaplig forskning för dess egen skull, har det faktum att den ofta kan tjäna som hjälpvetenskap (åt egentligen all

forskning som bedrivs på grundval av primärkällor) starkt bidragit till uppfattningen av MB inom vetenskapssamhället.

Redan det ovan sagda visar på värdet av att i en studie av relationen mellan två forskningsfält ha en teoretisk utgångspunkt för att definiera vad det är som karakteriserar, eller konstituerar, ett dylikt fält. Min allmänna utgångspunkt är att det här rör sig om ett område för vetenskaplig verksamhet som fyller en unik roll i mänsklighetens samlade vetenskapliga strävan. Dess formering, liksom dess kontinuerliga befastande och utveckling, sker alltså genom en utredning av dess ”ämnesområde” i förhållande till andra i den vetenskapliga familjen. Den måste hitta rimliga hållpunkter för en utstakning av det egna territoriet och därmed stärka den egna identiteten. Det som konstituerar fältet är de fenomen som det centralt tar sig an och vill förklara. Identiteten består just i att dessa fenomen inte tagits om hand av andra. Hade så varit fallet, hade den egna existensen varit överflödigt. Men det hotar naturligtvis inte den egna ställningen om man, att efter man ställt den grundläggande frågan om vilken kunskap, vilken typ av forskning, som behövs för att förstå de valda fenomenen, finner att det bedrivs forskning på andra håll som direkt eller indirekt kan bidra till förståelsen av dessa. Tvärtom är det naturligtvis ofta så. Uppdelningen av vetenskapssamhället i olika fält eller discipliner är ett försök till ändamålsenlig arbetsfördelning, som dock alltid blir mer eller mindre konstlad. Om ett ämne därtill beskriver sig som tvärvetenskapligt är den huvudsakliga ansatsen att applicera olika vetenskapsområdets metoder, teorier och kunskaper i den kombination som kan ge en förklaring av de egna fenomenen. Det unika ligger i stället i syntesen.

Mario Bunge (1982) karakteriserar ett kognitivt fält som en sektor av mänsklig verksamhet vilken syftar till skapande, spridande och användande av kunskap i någon form. Han föreslår härvid åtta kriterier för att skilja ett vetenskapligt fält (dvs. en *science*) från ett pseudovetenskapligt:

(1) en allmän filosofisk bakgrund av ontologi, epistemologi och ethos för fritt sökande efter sanning; (2) en formell bakgrund i form av aktuella, logiska teorier; (3) en domän som uteslutande består av verkliga entiteter; (4) en specifik bakgrund i form av aktuella och välbekräftade data, hypoteser och teorier utvecklade inom andra forskningsfält som är relevanta för det egna fältet; (5) problemområden som exklusivt består av kognitiva problem som berör domänens art, och problem som berör de olika komponenterna inom fältet; (6) en kunskapsfond av aktuella och testbara teorier, hypoteser och data kompatibla med dem i den specifika bakgrunden; (7) målsättningar som inkluderar upptäckandet eller användandet av domänens lagar, systematisering av hypoteser om domänen till teorier, samt förfining av metoderna; (8) metoder som består enbart av försvarbara, testbara procedurer. — Även om Bunges kriterier huvudsakligen är avpassade för naturvetenskaperna, och detta lämpligen bör hållas i minnet, torde de vara användbara för förståelse även av andra vetenskapliga fält.

Föreliggande undersökning baserar sig alltså inte på en metateoretisk grundanalys av B&I. Det torde det emellertid vara ofrånkomligt att på någon nivå utgå från en uppfattning, en sinnebild, av ämnet. Jag har låtit Forskningsrådsnämndens kärnfulla formella ämnesbeskrivning, här nedan citerad från Höglund (1999) ge mig ett sådant stöd:

[Ä]mnet har sin utgångspunkt i problem kring förmedling av information eller kultur lagrad i någon form av dokument. Inom ämnet studeras den process som kan benämnas informationsförsörjning eller kulturförmedling samt bibliotek och andra institutioner med en likartad funktion som medverk-

ar i denna process. Ämnet har anknytningar till en rad andra discipliner inom såväl samhällsvetenskap, humaniora som teknik.

(Höglund, 1999, ss. 5-6)

Det måste emellertid framhållas att jag naturligtvis ser på denna beskrivning i en generös tolknings ljus och med respekt för B&I-ämnets komplexitet. Den torde alltså inte nämnvärt påverka forskningsresultatet – och detta naturligtvis därtill eftersom studiens primära syfte är att ta hänsyn till vad den enskilde B&I-forskaren anser vara B&I eller en del av det.

1.6. Tidigare forskning

En någon mera omfattande studie uteslutande ägnad åt att utreda förhållandet mellan B&I och MB (eller för den skull bokvetenskapen), vare sig det gäller den rent vetenskapsteoretiska relationen eller en mer institutionellt definierad sådan (t.ex. i form av samarbete och kontakter mellan forskare) känner jag över huvud inte till. Jag måste alltså, förvisso försiktigt och med reservation, anta att jag i denna mening är ”först på plan” (denna studies karaktär av *inledande orientering* är naturligtvis en konsekvens av detta antagande). Likväl har naturligtvis ett flertal forskare, inom B&I och utanför, berört frågeställningen, mer eller mindre ingående, som ett element i deras forskning eller argumenterande inlägg. Men då det är just dessa skrifter som är denna undersöknings huvudsakliga arbetsmaterial (och idén är att ställa dem sida vid sida för att kunna säga något om dem som helhet) skall de naturligtvis inte behandlas i detta avsnitt.

I stället skall vi försöka lyfta fram några relevanta drag i den stora, ja överväldigande, litteratur som på olika sätt försökt belysa eller karakterisera B&I-fältet som sådant. Med andra ord: vad som i denna typ av skrifter har framskyntat om MB:s ställning inom, eller relation till, B&I. Det kan naturligtvis här endast bli tal om några exempel, men tillräckligt många för att vi skall kunna ana ett mönster (om detta är det specifika syftet är det allmänna syftet att peka på några olika vägar som tidigare forskning har gått för att utröna forskningsfältets art).

En stor grupp studier syftar till att, genom innehållsanalys av B&I-skrifter (inte minst tidskriftsartiklar), kartlägga och systematisera den forskning som har bedrivits på området. För att börja med ett geografisk närliggande exempel:

Kajberg (1996) gör en innehållsanalys av artiklar publicerade i danska B&I-tidskrifter mellan åren 1957-86. Hans klassifikationsschema består av sex huvudkategorier; den femte, ”Related fields/Tangential to Librarianship”, innehåller underkategorin ”Historical Bibliography, History of Books and Printing (including [...] the study of manuscripts, incunabula, etc.)”. Under samma huvudkategori finns för övrigt ”Bibliography, Bibliographical Control, Bibliographies” (s. 52). En närmare presentation av den senare görs ej och vi vet därför inte om den är strikt referensbibliografisk eller om den också innehåller MB-element. — Andelen B&I-artiklar som tillhör HB-kategorin ligger ganska jämt kring 1,5 % under perioden 57-76, men minskar under perioden 77-86 till 0,7 %. Totalsiffran för hela perioden är 1,1 %. När det gäller bibliografikategorin ligger den under hela perioden ganska jämt kring 0,9 %. Vi noterar alltså att HB-kategorin är större än bibliografikategorin.

Buckland (1996) skisserar B&I-ämnets utveckling i USA och återger bl.a. en sammanställning av några tidigare utförda innehållsanalyser av biblioteksvetenskaplig litteratur: (T) examensuppsatser och dissertationer från biblioteksskolorna vid Berkeley, Chicago, Columbia, Peabody, Illinois, Michigan och Western Reserve 1928-35, totalt 262; (LQ) artiklar i *Library Quarterly* 1931-50, totalt 468, samt; (JDR) artiklar i *Journal of Documentary Reproduction* 1938-42, totalt 169. Resultatet under klassifikationsschemats huvudkategori ”Publications” är: ”Enumerative bibliography” (T 24; LQ 13; JDR 13), ”Descriptive bibliography” (T 32; LQ 1; JDR 0), ”Critical bibliography” (T 2; LQ 0, JDR 0), ”Printing” (T 25; LQ 11; JDR 1), ”Manuscripts” (T 1; LQ 4; JDR 1).

Antalet tidskriftsartiklar som klassificerats som MB är här som synes lågt. Av uppsatserna/avhandlingarna uppges emellertid hela 12,2 % handla om deskriptiv bibliografi och 9,5 % om tryckteknik.

Järvelin & Vakkari (1992) gör en innehållsanalys av ledande B&I-artiklar 1965, 1975 och 1985. De arbetar med elva ämneskategorier (där den sista utgörs av ”other LIS topics”). En av huvudkategorierna är emellertid ”publishing and book history” (inkluderar ej bibliotekshistoria). 1965 tillhörde 5,6 % av artiklarna denna kategori, 1975 3,0 % och 1985 3,1 %. Vad denna kategori kan tänkas inrymma av MB är naturligtvis svårbedömt. — Ovanstående studie ingår för övrigt i den av Vakkari & Cronin redigerade *Conceptions of Library and Information Science*, vilken som helhet framstår som en viktig skrift för förståelsen av B&I-ämnet.

Feehan *et al.* (1987), undersöker tidskriftslitteraturen under 1984. I en lista med elva forskningsområden återfinns såväl historisk som deskriptiv bibliografi.

När Kaske & Rush (1980) behandlar B&I-forskning nämns på liknande sätt tio områden som skall illustrera ämnet, däribland ”Bibliography” (”Cataloguing and classification” utgör en egen post) och ”History of books and printing” (s. 317).

I Klassons studie, ”Biblioteksforskning i Sverige: en innehållsanalys av svensk biblioteksforskning/biblioteks- och informationsvetenskap 1900-1988” (1990), torde det inte minst vara till följd av dess betoning på just ”biblioteksforskning” som förekomsten av bokhistoria gör sig tämligen tydlig. Bilden blir dock att om bokhistorien stod sig stark i sammanhanget under 1900-talets första hälft har den därefter kraftigt tappat mark.⁸ — Även Vakkari *et al.* (1993) nämner bokhistoria som en del av ”Forskning inom biblioteksvetenskap och informatik i Norden”.

Härtill måste också nämnas innehållsanalyser som endast syftar till att belysa någon aspekt av den egna disciplinen. Pettigrew & McKechnie (2001) studerar härvidlag teori-användningen inom den informationsvetenskapliga forskningen genom analys av artiklar i sex ledande tidskrifter mellan åren 1993-8. Någon tydligt synlig koppling till MB ser vi dock inte.

Att genom ett institutionellt inriktat historiskt perspektiv försöka förstå dagens B&I har prövats av t.ex. Rayward. Ett exempel på ett sådant bidrag är Rayward (1997) som i

⁸ En bild som bekräftas av t.ex. Reardons diskussion om B&I-utbildning (1998): när han framhåller att det under 50-talet fortfarande förelåg en tydlig betoning på ”historical, analytical and physical bibliography” indikerar han samtidigt en därpå följande svagare ställning för MB.

skapandet The International Institute of Bibliography 1895 ser en viktig ingrediens i förståelsen av dagens informationsvetenskap. Intressantare i sammanhanget torde emellertid vara Rayward (1983). Han ser bibliotekarieyrket, bibliografen, dokumentationen, biblioteksvetenskapen och informationsvetenskapen som delar i en historisk process vilken har lett till olika sätt att betrakta och studera ”lagrad kunskap”. Avsnittet ”Bibliography” ägnar han helt åt framväxten av den moderna MB-skolan. Denna utkristalliserade sig i olika bibliografiska sällskap som bildats i nära anslutning till bibliotek och bibliotekarieorganisationer (då man insett att de existerande organisationerna inte räckte till för studiet av de bibliografiska problem som låg utanför de enskilda bibliotekens väggar). Andelen bibliotekarier i dessa sällskap var alltså åtminstone inledningsvis stor. Han berättar hur dessa sällskaps intressen gradvis övergick från vad vi i dag kan kalla allmänna frågor kring ”bibliografisk kontroll” till det vetenskapliga studiet av böcker som fysiska föremål med ett framträdande problemområde i transmissionen av texter. När det gäller kopplingen till bibliotekarievärlden i dag tar han utgångspunkten i MB-sällskapens tidskrifter:

Such journals help to define the boundaries between bibliographical scholarship and librarianship, and the continuing existence of the journals asserted their continuing importance and separateness. [---] At the turn of the nineteenth century, then, librarianship was differentiated from a certain kind of variously designated bibliographic scholarship, though some librarians have always maintained a close contact with it. Indeed, nowadays, aspects of it are sometimes studied in library schools.

(Rayward, 1983, ss. 346-7)

Även dessa bibliotekarieskolor – vars namn ofta inkluderar termen ”biblioteks- och informationsvetenskap” – blir hos Rayward symboler för hur de olika delar som inledningsvis nämndes i dag går ihop: hur ur bibliotekarieyrket en biblioteksvetenskap växte fram och vid sidan om denna dokumentationen (alltså den del av bibliografen som, till skillnad från MB-skolan, bibehöll fokus på frågor om bibliografisk kontroll), och hur denna blev en föregångare till informationsvetenskapen. Om MB:s relation till, eller ställning inom, B&I i dag (läs: 1983) säger han tyvärr inget mer. Intrycket blir att MB lever tämligen isolerad från B&I.⁹ Rayward har likväl alltså antytt att ämnet hänger med på något hörn, åtminstone därigenom att åtminstone aspekter av det studeras vid B&I-skolor.¹⁰

Wilson (1983) väljer att beskriva sambandet mellan ”B” och ”I” genom att tala om ”research and development on bibliography”, vilken kretsar kring problem som uppstår i olika bibliografiproducerande sammanhang. Informationsvetenskapen har växt fram ur denna heterogena ”R&D”-grupp: hit hör bibliotekarier och lärare vid biblioteksskolor,

⁹ Det kan i sammanhanget vara intressant att notera att det enda ställe i Sheras (1966) framställning om dokumentation och kunskapsorganisation där MB uttryckligen nämns, är då han konstaterar att The Bibliographical Society of America och The Bibliographical Society (UK), med deras speciella inriktning mot bl.a. *explication de text* genom undersökning av boken som ett fysiskt föremål, existerar ”quite apart” från nätverket av organisationer kring dokumentalister och bibliotekarier (s. 34).

¹⁰ Om Rayward har rätt i att MB i dag för en svag tillvaro inom B&I må kanske, som en indikation på att MB:s relevans för ämnet så sent som på 1970-talet i alla fall på vissa håll fortfarande förefaller ha ”tagits för given”, nämnas att när Illinois-universitetets biblioteksvetenskapliga institution publicerar en skrift om historiska och bibliografiska metoder i biblioteksforskning (Stevens red. 1971) innehåller den bl.a. ett bidrag om deskriptiv bibliografi och två om textkritik (vilka för övrigt innehåller referenser till M-bibliografer som Bowers och Tanselle). Skriften innehåller inga direkta motiveringar till varför MB och textkritiska studier är relevanta metoder för biblioteksvetenskapen, utan man presenterar någon aspekt av forskningsmetodologiska problem inom dessa områden, och stannar vid det.

dokumentalister samt forskare som kommit ”utifrån”; från en rad olika fält. Wilson delar upp det arbete som denna grupp utför i sex kategorier. Han lägger visserligen tyngd-vikten vid de tre första kategorierna: (1) arbete som syftar till att, genom tillämpning av datorteknologi, förbättra metoderna för lagring, manipulation, transmission och visning av bibliografisk information; (2) arbete som syftar till förbättrade tekniker för skapandet av bibliografisk information, bibliografisk beskrivning genom katalogisering och klassifikation *etc.*; (3) arbete, till stor del bibliometriska studier, som undersöker egenskaper hos den bibliografiska sektorns ”input”, litteraturen, och användningen av denna. Wilson för emellertid in MB i den fjärde kategorin (även om man har i åtanke att MB naturligtvis kan komma in även under de första kategorierna, inte minst när det gäller ”bibliografisk beskrivning”), till vilken han räknar ”a great deal of work consisting of the study of old books as physical objects” (Wilson, 1983, s. 393).

Låt mig som ett sista exempel i den historiska genren nämna Vakkari (1986): en framställning om B&I:s starka rötter i historia literaria. Detta ämne sökte bemästra den situation som uppstod som en kombination av tryckpressens genombrott och vetenskapens tillväxt och differentiering. Bibliografin, försöket att kartlägga bokproduktionen, blev en central uppgift för ämnet:

It was not just instruction in and information on book lists, but included primarily the understanding of books as such; of writing and printing skills [---]. It consisted of elements which today are being dealt with in connection with library and information science. [---] With regard to modern interpretations we must remember that at that time bibliography distinguished between a critical examination of outer features of the books and the examination of their content. The same thing emerges later in the discussion of information science. [...] [I]nformation science examines for instance the structure and properties of scientific information, but not its specific content. [---] It seems that information science has partly the same goals as the part of historia literaria which was bibliography. Only the means are different. Today we discuss information, at that time the book was the central issue.

(Vakkari, 1986, ss. 73-8)

Kopplingen mellan historia literaria och biblioteksarbete låg inte endast i teorin, dvs. i bibliografin, utan även i praktiken: många historici literarii arbetade som bibliotekarier. Eftersom kunskapen om böcker var grundläggande för ämnet ansågs detta som en särskilt lämplig bakgrund för dem som skulle arbeta i bibliotek. Eftersom det saknades egentliga metoder t.ex. för hur man organiserar ett bibliotek för praktisk användning utkristalliserade sig biblioteksvetenskapen under 1800-talet som ett eget ämne. Men det var först under följande sekel som den biblioteksvetenskapliga forskningen tog fart; och den länge kvarvarande bokhistoriska orienteringen tydliggjorde rötterna i historia literaria.¹¹

¹¹ Vakkari har återkommit till ämnet i ”Reading, knowledge of books, and libraries as a basis for the conception of scholarship in eighteenth-century Germany” (Vakkari, 1991). — Som ett dansk-svenskt exempel på att denna bokhistoriska tradition följde med in i 1900-talet kan nämnas bibliotekarien Svend Dahls *Haandbog i Bibliotekskunskab* från 1912. Bokhistoria och bokframställning, ”hör i så hög grad till de för biblioteksmannen nödvändiga kunskaper-na, att de med full rätt kräva en utförlig plats i hans handbok”, skriver t.ex. Samuel E. Bring i den av honom redigerade svenska editionen (1924, vol. 1, s. 11). Dahl har även författat bl.a. handboken *Bogens historie* (1927). — Rent allmänt torde man kunna säga att ännu långt in i förra seklet utforskades det bokvetenskapliga området i Sverige, liksom i många andra länder, i stor utsträckning av bibliotekarier vid främst de stora forskningsbiblioteken. Ett känt exempel är Isak Collijns bokvetenskapliga författarskap.

Naturligtvis har den inom B&I förfinade bibliometriska metoden tillämpats vid ett flertal undersökningar av den egna disciplinen. Det kanske mest kända exemplet är White & McCains (1998) försök att visualisera informationsvetenskapen genom dess mest citerade författare. Deras ”Author Co-Citation”-analys omfattar de ledande facktidsskrifterna mellan 1972-95. Att MB blir svårsynlig i en dylikt upplagd studie framstår inte som märkligt. Det bör emellertid nämnas att White & McCain, som menar att ämnet delar sig mellan huvudgrupperna ”retrievalists” och ”domain analysts”, till det sistnämnda området vill räkna även dem som bidrar till ”the sociology of texts” och nämner MB-forskaren McKenzie (1986). De menar att de av citeringsanalysen framvaskade forskarnamnen ”add some sociological weight to McKenzie’s proposal, which is otherwise that of a humanist bibliographer” (1998, s. 345).

White & McCain (1998) drar ytterligare en i sammanhanget relevant slutsats. Även om B&I-fältet spretar åt olika håll, även om det finns många bud på vad som är prioriterad B&I-forskning, kan man lyfta fram ett tydligt enande drag. De flesta forskarna i deras studie menar de arbetar med olika aspekter av ”literatures” som de här uppfattar som ”content-bearing objects” (s. 353), dvs. dokument. Det är emellertid inte alla forskare som är klara på denna punkt; den fördunklas inte minst av en bred användning av termen ”information”: ”It is doubtful that information in all senses is their true object of study” (s. 354). I stället beforskar de i hög utsträckning olika problem kring barriären användare–dokument. Såväl ”retrievalists” som ”domain analysts” har ett intresse för denna barriär: dess två sidor bör hos båda grupper infogas i ett analytiskt ramverk.

Ett annat sätt att studera B&I är att försöka greppa dess interdisciplinära kontext. Detta är avsikten i den av Pemberton & Prentice redigerade volymen *Information Science* (1990). MB är emellertid här osynlig. (Inte heller i Rubins gedigna introduktion till B&I, *Foundations of Library and Information Science* [2004] behandlas MB *explicit*. Vi skall emellertid få anledning att återvända till denna bok.)

Vakkari använder delvis det interdisciplinära greppet i sin välbekanta ”Library and Information Science: Content and Scope” (1996) när han diskuterar B&I i förhållande till de stora vetenskapsgrenarna. Han framhåller liksom tidigare (Vakkari, 1986) att ämnet är starkt rotat i humaniora. Han menar emellertid att den tilltagande komplexiteten i, och datoriseringen av, biblioteks- och informationstjänsterna under 1900-talets andra hälft underminerat den historiska trenden, och att andelen forskare som sysslar med bokhistoria har minskat avsevärt (1996). Vakkaris studie är annars ett exempel på en ren metateoretisk utredning av B&I-ämnet som, snarare än att beakta bedriven forskning, tar fasta på olika forskares synpunkter på ämnets karaktär, vad det skall innehålla eller inrikta sig på. Att detta måst innebära en viss ansträngning vill han inledningsvis antyda genom en hänvisning till Augustini uttalande om tiden: man vet vad fenomenet är när man tänker på det, men det försvinner när man försöker uttrycka det. B&I-fältet är alltså inget säkert och klart utstakat verksamhetsfält där forskarna tydligt är eniga om medlen och målen.

När Höglund i *Biblioteks- och informationsvetenskap som studie- och forskningsområde* (1999) talar om att ”skjuta på ett rörligt mål” (s. 2) berör han samma problematik. Uppsatsen är emellertid läsvänligt klar och översiktlig. När det gäller bokhistoriens ställning, bekräftar han helt Vakkaris (1986) och Klassons uppfattning om dess dominans inom biblioteksforskningen fram till i alla fall 1960-talets början. (Han framhåller för övrigt dokumentbegreppet för B&I centrala ställning.)

Låt mig även nämna Högskoleverkets utvärdering av B&I vid svenska universitet och högskolor (2004), vilken utöver den gängse kortfattade beskrivningen av ämnesområdet i huvudframställningen innehåller en bilagd kompletterande historisk och kritisk belysning av B&I med fokus inte minst på dess olika benämningar. Som skäl uppges att B&I är ett komplext, mångfasetterat och splittrat ämne. En av de benämningar som diskuteras, trots att den i dag ej används som ämnesbeteckning, är "Bibliografi". Man framhåller att de områden inom B&I som ofta anses centrala, dvs. kunskapsorganisation och informationssökning, tar sin utgångspunkt i organisation av och sökning i bibliografiska poster och citerar härvidlag Feather som framhåller att bibliografi, utöver systematisk listning av böcker, är "the analytical study of books" (Feather, 2003, s. 37). När det gäller bibliometrin ses den som en vidareutveckling av bibliografien och man tycker i sammanhanget att det är intressant att M-bibliografen McKenzie föreslår att bibliografi, som studerar "texts as recorded forms" och "the process of their transmission", också är en vetenskap som studerar texternas sociologi: "Denna definition lyfter fram ett samband mellan bibliografi och bibliometri som bland annat kan bidra till att till att belysa verkens reception, samt vidare skapa en förbindelse till vetenskaplig kommunikation och andra sociologiska ansatser" (2004, s. 106). Det heter vidare att bibliografi bör ses som ett viktigt studieområde inom B&I: "Historiskt sett har bibliografien varit central för B&I [---]. Det finns goda grunder för att behålla bibliografibegreppet som en väsentlig del av B&I-området" (s. 107).

Den breda definitionen av "bibliografi" gör naturligtvis att man måste läsa ovanstående slutsats kritiskt. Man har emellertid som vi sett visat att man inkluderar MB i detta begrepp. I Högskoleverkets bedömargrupp ingick bl.a. professorerna Ragnar Audunson och Birger Hjørland.

Den sistnämnde har vid ett flertal tillfällen bidragit till den metateoretiska B&I-litteraturen. Här får räcka att nämna Hjørland (1999): ett försök att beskriva B&I från ett teoretiskt och filosofiskt perspektiv, och att täcka in ämnets olika delområden och relaterande discipliner. Denna studie kommer emellertid inte – uttryckligen – in vare sig på MB eller på bokvetenskap i bredare mening. Han uppfattar emellertid dokumentet som ett studieobjekt av central betydelse för B&I och framhåller forskningsområden där man frestas att tänka på MB; inte minst "Document composition studies" (s. 517).

En helt annan typ av skrifter som bör nämnas här, eftersom också de på sitt sätt är bidrag till karakteriseringen av B&I-ämnet, är litteraturhandledningar och liknande framställningar. Ett svenskt exempel är Edströms (2000) guide till teori- och metodlitteratur för B&I. Här kommer MB visserligen endast in genom Walter Gregs essay "Vad är bibliografi?" i den av Margareta Björkman redigerade *Böcker och bibliotek: bokhistoriska texter* (1998). Om denna volym säger Edström dock: "En självklar läsning för alla som på något sätt skriver om B&I" (s. 69). Mer essentiell i sammanhanget är givetvis Baker & Womacks (2000) guide till MB och textkritik i serien "Bibliographies & Indexes in Library & Information Science".¹²

Avslutningsvis en truism: den håller sig uppdaterad i diskussionen om B&I-ämnets karaktär som följer med i områdets tongivande tidskrifter. Låt mig som ett aktuellt exempel anföra *Library Trends* temanummer om informationens filosofi i vol. 52:3 (2004). Vi skall återkomma till detta häfte.

¹² Se även Hawkes *et al.* (2001).

2. Inledande försök att spåra MB inom B&I

2.1. MB-termer i B&I-tidskrifter

En undersökning av användningen av centrala MB-termer i ledande B&I-tidskrifter kan indikera hur ofta och hur MB-skolan har aktualiserats i B&I-sammanhang. Valet av tidskrifter har begränsats till sådana som finns publicerade i onlineversioner med möjligheter till fulltextsökning. Jag har därmed fått välja bort t.ex. *Library Quarterly* och *Library Trends*, dvs. två av de ”bibliotekstidskrifter” som Tanselle – låt vara på 1970-talet – framhållit som de ur MB-synpunkt mest intressanta (Tanselle, 1973).¹³ Därefter har jag försökt välja tidskrifter med delvis olika karaktär: där de två första, *JASIS/T*¹⁴ och *IPM*, framstår som renodlade informationsvetenskapliga tidskrifter, där den tredje, *LISR*, förefaller ha en jämnare fördelning mellan de två ”delarna”, och där den sista, *JAL* har en inriktning mot en verksamhet med av tradition tydliga bokvetenskapliga aspekter.¹⁵ Urvalets ”representativitet” får slutligen den kritiske läsaren bedöma. Jag föreslår likväl ett mått av försiktighet när det gäller att utifrån studien göra generella uttalanden om B&I-ämnet som sådant.

Studien grundar sig på tidskriftsnumren under perioden 1994-2005¹⁶. När det gäller jämförelse mellan de fyra tidskrifterna bör man notera att de naturligtvis representeras av olika antal artiklar (inom parentes): *JASIS/T* 45:1-56:8 (1868), *IPM* 30:1-41:4 (841), *LISR* 16:1-27:1 (572), *JAL* 19:6¹⁷-31:2 (1608).

Det statistiska resultatet av en sökning på 15 MB-termer blev totalt 9 artiklar eller drygt 0,18 % av samtliga artiklar. Fördelningen mellan termerna är enligt följande (siffran anger antalet artiklar där termen förekommer i *avsedd MB-bemärkelse*¹⁸): ”analytical b.” 1; ”descriptive b.” 3; ”textual b.” 0; ”historical b.” 1; ”critical b.” 1; ”physical b.” 0; ”material b.” 0; ”textual criticism” 1; ”Bibliographical Society” 0; Thomas Tanselle 0; Fredson Bowers 0; Walter Greg 0; R. B. McKerrow 0; Philip Gaskell 0; D. F. McKenzie 3.

¹³ Notera gärna i sammanhanget Gilberts (2000) mycket positiva recension av Tanselle (1998b) i *Library Quarterly*.

¹⁴ Innan nr 52(2001):1 endast *JASIS*.

¹⁵ E-versionerna av *JASIS/T* finner man i ASIST Digital Library [WIS 2005] och e-versionerna av *IPM*, *LISR* och *JAL* i [SD 2005].

¹⁶ Notera att tidskrifterna hunnit olika långt när det gäller e-publicering av de hittills under 2005 utkomna numren.

¹⁷ Januariumret 1994. Övriga häften i vol. 19 publicerade under 1993.

¹⁸ En artikel i *JASIS/T* har t.ex. fått sig tilldelad deskriptorn ”analytical bibliography”, men innehåller i sig inget av analytisk bibliografi (åtminstone i etablerad MB-mening). Termen ”descriptive bibliography” förekommer i *JAL* i ytterligare ett par artiklar utöver de ovan nämnda, men i irrelevant bemärkelse; som t.ex. när man upplyser om att en recenserad bok innehåller en ”deskriptiv bibliografi”, men där det som avses snarare är en ”annoterad” bibliografi. Dessa artiklar har sålunda exkluderats från undersökningen.

Slutligen har sökts på ytterligare 3 termer, men ej i syfte att närmare studera de enskilda artiklarna utan endast för att erhålla det grova kvantitativa måttet: ”book history” 6 ”history of the book” 16; ”bibliography” 712. Sistnämnda term förekommer alltså i ca 14,5 % av artiklarna. Generellt för de fyra tidskrifterna gäller emellertid att termen ofta används om produkten (förteckningen) och inte verksamheten (lärdomsområdet). Bortser vi från dessa träffar skulle antalet kvarvarande artiklar antagligen bli betydligt lägre.

Låt oss se till var tidskrift för sig:

2.1.1. *JASIS/T*

(1) White & McCain (1998): se avsnitt 1.6.

(2) Warner (1999), som vill studera ”information development” i relation till socioekonomiska faktorer, nämner McKenzie (1986), men endast i förbigående och kommer inte in på något MB-resonemang.

(Övrigt) En artikel innehåller termen ”book history” och ”history of the book” och 26 ”bibliography”.

2.1.2. *IPM*

(1) Rayward (1994) nämner McKenzie (1986).

(2) Buckland (1996): se avsnitt 1.6.

(Övrigt) Termerna ”book history” och ”history of the book” återfinns endast i den redan nämnda artikeln Buckland (1996). ”Bibliography” förekommer i 123 artiklar.

2.1.3. *LISR*

(1) Kajberg (1996): se avsnitt 1.6.

(2) I Burke *et al.* (1997) presenterar varje medlem av *LISR*-redaktionen sin syn på vilka områden som borde vara i B&I-forskningens fokus på väg in i det nya seklet. Paul Nicholls menar härvidlag:

We ought to return to [...] the traditional methods of analytical bibliography, and apply them specifically to the new electronic and multimedia materials. What is an “edition”, “issue”, or “state” of a CD-ROM or of a Web page? Are these bibliographical distinctions still of use? I think so. [...] Perhaps the print-based bibliographical methodology can be brought up to date to be more effective in the new context. If we needed it before for the print materials, it is doubtful that we do not need it now for the new materials.

(Burke *et al.*, 1997, s. 214)¹⁹

(Övrigt) Termen ”history of the book” förekommer förutom i Kajberg (1996) i ytterligare 6. ”Bibliography” förekommer i 112 artiklar.

2.1.4. *JAL*

(1) När Wills (1999) skriver om hypertexter citerar hon från en bok med termen ”textual criticism” i referenstiteln, men själv kommer hon inte in på någon textkritisk problematik. Hon berör dock frågan om hur (uppfattningen av) information påverkas av

¹⁹ Synpunkten framkommer även i Nicholls (1996). Han talar här bl.a. om ”physical bibliography” och dess relevans för katalogiseringsfrågor (s. 57).

det bärande mediet och säger i sin konklusion: "As hypertext develops, librarians must stay alert both to its emerging conventions and to the new perspectives it provides for understanding the traditional print medium" (s. 138).

(2) Gorman (2004) diskuterar B&I-utbildning och menar att "librarianship" kontinuerligt tappar mark till informationsvetenskap. Undervisning i deskriptiv bibliografi förekommer fortfarande, men är "heavily outweighed" (s. 100).²⁰

(3) Campbell & Fast (2004) diskuterar möjligheter att i onlinekataloger utnyttja metadata på den framväxande semantiska webben för att förbättra användarens informationssökningar. Katalogens roll som forskningsverktyg kan härigenom utvecklas betydligt. Ett bibliotek som specialiserar sig på "rare materials [...] draws on information sources in two established and respected academic fields: descriptive bibliography and literary studies. [...] [A]vailable on the Web are resources relating to the material circumstances of production, which would be of great interest to higher level literary scholars" (ss. 388-9). Den nya dimensionen till katalogiseringsarbetet blir alltså att lokalisera lämpligt uppmärkta informationsresurser, t.ex. "an online descriptive bibliography, giving detailed descriptions of collation, pagination, and binding" (s. 386), som placerar det katalogiserade dokumentet i en för forskarmiljön meningsfull kontext.

(Övrigt) 2 artiklar innehåller såväl "book history" som "history of the book", 2 artiklar innehåller endast "book history" och 5 artiklar endast "history of the book". 446 artiklar innehåller termen "bibliography".

Delstudiens resultat tyder alltså på ett svagt genomslag för MB inom ledande B&I-tidskrifter. Det är emellertid intressant att notera att två av de tre artiklarna i *JAL* ligger sent i tiden.

2.2. MB i B&I-encyklopedier och glossarier

Encyclopedia of Library and Information Science är det i omfång största B&I-uppslagsverket. I den av Kent & Lancour redigerade editionen (1968-2003) finner vi t.ex. artiklar om de ledande MB-sällskapen (vol. 2, 1969). Vi finner även Tanselles artikel "The Future of Primary Records" (Tanselle, 1996b). Den finns även med i den av Drake redigerade andra editionen (Tanselle, 2003). Artikelns under "Bibliography" är den samma i båda editionerna (låt vara att den har reviderats något i den senare). Den har författats av Roy B. Stokes, är utförlig och lägger stor kraft vid MB. Den argumenterar för MB som en viktig del av bibliotekariens kunskap (Stokes, 2003).

International Encyclopedia of Information and Library Science (2003) artikel om bibliografi inkluderar redan i första meningen såväl referensbibliografi som MB: "The systematic listing and analytical study of books, manuscripts and other documents" (Feather, 2003, s. 36). Därefter är artikeln ganska jämt uppdelad mellan de båda områdena. Den hänvisar bl.a. till Adams & Barker (1985) och Stokes (1982). Vi noterar också att artikeln under "Bibliographic description" (ss. 36-7) fördelar sig mellan en beskrivning av AACR och MB. Den hänvisar till Bowers (1949 [se 1994]). Det finns för övrigt också en artikel om Bowers (ss. 46-7), i vilken hänvisas till Tanselle (1993b).

²⁰ Se gärna också Gormans (1994) intressanta uppgörelse med biblioteksvärldens "antibokliga" krafter.

Enligt *Concise Dictionary of Library and Information Science* (Keenan, 1996) är bibliografi i en första bemärkelse en lista över dokument. Men därefter ägnas resten av artikeln åt MB: "study of books as physical objects; systematic study of physical and textual characteristics and properties of books and other material relating to the transmission of texts and the techniques of printing and publishing" (s. 3). Skriften innehåller dessutom uppslag för MB:s (tidigare nämnda) fem grenar. Det samma gäller *Dictionary for Library and Information Science* (Reitz, 2004) och *Informationsordboken* [Iob 2005], vilken säger sig täcka BDI-området.

Harrod's Librarians' Glossary: [...] Terms used in Information Management, Library Science [...] (Prytherch, 1995) talar om MB på ett liknande sätt som Keenan (1996): "science of describing books, especially their physical make-up" och "consideration of books as physical objects, and the history of book production" (s. 63). Den har även uppslag för de ledande MB-sällskapen och för termen textuell bibliografi: "study and comparison of texts and their transmission through different printings and editions" (s. 634). Bibliologi uppfattas som en synonym till MB.

Elsevier's Dictionary of Library Science, Information and Documentation (Clason red. 1973) beskriver i stället bibliologi som "theory of bibliography" och bibliografi som "study of books" (s. 46).

Vid uppslagsordet "bibliography" i *ALA World Encyclopedia of Library and Information Services* (Wedgeworth red. 1980 [2. ed. 1986]) står endast nyckelord: "history, physical description, comparison, and classification of printed materials" (s. 82) med hänvisning till andra artiklar. — I en artikel om B&I-forskning talas det bl.a. om studiet av den mänskliga kommunikationsprocess som sker "through the instrumentality of graphic [...] records" (Kaske & Rush, 1980, s. 317). Bland forskningsområden nämns "Bibliography" och "History of books and printing" (s. 318). — Shera menar att utan "some form of graphic record [...] there can be no enduring culture." Han menar dock att bibliotekens fundamentala angelägenhet är kommunikationen av kunskap eller idéer: "but because those intangibles are embodied in physical objects [...] it is easy to mistake the physical object rather than its intellectual contents as the reality. A book qua book is nothing more than a physical representation of what the author thought he said, and its utility varies directly with what the reader brings into it in understanding" (s. 315).²¹

I *ALA Glossary of Library and Information Science* (Young red. 1983) är emellertid MB ännu tydligare. Det torde inte minst bero på att den assisterande redaktören heter Terry Belanger, M-bibliograf och professor vid Columbia-universitetets biblioteksskola. Han har skrivit artiklarna under ett flertal uppslagsord bland vilka naturligtvis "bibliography".

The Librarian's Thesaurus: A concise Guide to Library and Information Terms (Soper red. 1990) kommer i beröring med MB-aspekter under ett flertal rubriker. Det heter t.ex. att: "Library processes are all founded upon and derived from the characteristics of the bibliographic universe and the materials within it" (s. 33). Man hänvisar till Lubetzky's indelning i verk och böcker. Verket är det intellektuella innehållet, och har följaktligen

²¹ Tanselle medverkar för övrigt med en artikel om Frederick Gershom Melcher (Tanselle, 1980a).

ingen fysisk existens förrän förkroppsligad i boken. Det föreligger ofta i en uppsjö av olika materialiseringar: "The arrangement of the bibliographic universe into works and their physical manifestations, books, forms a basic approach to organization". Bokexemplaren (eller dokumenten) "are the physical units that carry information, and hence are the elements libraries deals with regularly" (s. 34). "Formats' refer to the physical containers [...] of works and texts [---]. One approach [...] would be to regard the material's content as more important than its physical container and reject any arrangement by container. But this ignores the different impacts that various formats can make in conveying their content." (s. 41)

Informationsvidenskabelige grundbegreber: biblioteks- och informationsvetenskap beskriver i sin första utgåva (Hjørland, 1992) "bibliografi" i betydelsen referensbibliografi, men tillägger: "Betegnelsen användes dog också i andre betydninger, f.eks. beslægtet med boghistorie" (s. 9). I den andra editionen (Hjørland, 1995) har formuleringen utökats: "[...] i andre – ikke informationsvidenskabelige – betydninger [...]" (s. 24). Bland litteraturhänvisningar av "MB-karaktär" finner vi i 1992-editionen endast Stokes (1969). I 1995-editionen har emellertid tillagts hänvisningar till Greg (1945) och DuRietz' tidskrift *Text*.²²

Delundersökningen indikerar alltså en tydlig närvaro av MB i denna del av B&I-litteraturen. Beskrivningarna pendlar visserligen mellan ytliga och kortfattade till mer ambitiösa och utförliga (där skillnanden naturligtvis ofta beror på uppslagsverkets allmänna uppläggning och karaktär); men MB finns likväl med.

2.3. MB i svensk B&I-grundutbildning

Ytterligare ett sätt att spåra MB:s ställning inom B&I kan vara att undersöka hur närvarande den är vid grundutbildningar i ämnet. Vi har tidigare sett omnämnanden av MB i B&I-utbildning. Det framstår som tämligen lätt att hitta MB-förankring inte minst i amerikansk undervisning. Vi kan här endast anföra något:

Toronto-universitetets Frances G. Halpenny (1990) understryker värdet av deskriptiv bibliografi i B&I-utbildningen.

Ronald E. Wyllys' föreläsning vid Texas-universitetets School of Information, *Introduction to Research in Library and Information Science: Some other Research Techniques Relevant to Library and Information Science* (2003), tar som första punkt upp analytisk bibliografi. MB förefaller i alla fall sedan slutet av 70-talet ha haft ett fäste vid detta lärosäte: Wyllys (1978) berättar härvidlag att analytisk bibliografi introduceras i en kurs om biblioteksvetenskaplig forskning.

Vid Indiana-universitetets B&I-skola, finner vi en studieplan för en kurs i deskriptiv bibliografi från 2003 och en i bokhistoria från 2004, båda ledda av Joel Silver [SLISIU 2005]. Den sistnämnda säger sig fokusera på bokens fysiska aspekter. Syftet: "There is currently a high level of interest in the academic world in the related fields of [...] 'the materiality of the book'". Man vill uppmärksamma sina studenter på aktuella trender inom fältet.

²² Inte att förväxla med den amerikanska textologiska och M-bibliografiska tidskriften med samma namn (1988-).

Harmon (1989) har gjort ett försök till överblick av de ca sextio ALA-anslutna B&I-skolorna i USA och Kanada. Han listar fjorton av dessa som hållande kurser i analytisk bibliografi: Alabama, Alberta, British Columbia, Catholic, California-Berkeley, California-Los Angeles, Columbia, Illinois, Indiana, Kentucky, Pittsburgh, Rutgers, Texas och Toronto.²³ MB förefaller alltså ha ett visst fäste inom amerikansk B&I-utbildning.

2.3.1. Kursplaner

En lämplig början för en systematisk ansats att spåra MB i B&I-utbildningar kan vara att studera kursplaner (vilket antagligen också har varit Harmons tillvägagångssätt). För att få ett hanterligt format för en sådan studie lämnar jag det internationella perspektivet och begränsar mig till de svenska B&I-utbildningarna, dvs. vid Högskolan i Borås samt vid universiteten i Linköping, Lund, Umeå, Uppsala och Växjö [BhsHB 2005; ImvIda-Liu 2005; BivKultLu 2005; BivSocUmu 2005; BivAbmUu 2005; BivHumVxu 2005].²⁴

Några explicita hänvisningar till MB i form av centrala MB-termer (som t.ex. analytisk bibliografi) står emellertid här över huvud inte att finna. Den i kursplanerna synligaste ingången för MB synes i stället vara via det bredare bokhistoriska sammanhanget: i såväl Borås som i Uppsala erbjuds studenterna en valbar fempoängskurs i bok- och bibliotekshistoria (i Uppsala kan den därtill väljas enbart av dem som valt att författa en kandidatuppsats i stället för en magisteruppsats).

Kursen i Borås ingår i 21-40-poängskursen och syftar bl.a. till att ge ”kunskaper i den tryckta bokens och dess föregångares roll som kommunikationsmedium, samhällsligt fenomen och fysisk artefakt”. Man vill genom ett historiskt perspektiv utveckla studentens förmåga att analysera dagens situation i fråga om produktion, distribution och konsumtion av böcker och därmed deras förmåga att arbeta med dessa på institutioner och företag. En del av föreläsningarna fokuserar på bokens fysiska uppbyggnad, material, tryckteknik *etc.* Tyngdpunkten förefaller emellertid ligga på bibliotekshistoria och de ”idéhistoriska linjerna” i bokens historia. Men om kursen ger ”kännedom om de dominerande teoribildningarna” inom bokhistorien torde man inte kunna förbigå MB. En indikation på att man inte heller gör det är att i kurslitteraturen bl.a. ingår skrifter av DuRietz.

När det gäller den bokhistoriska fördjupningskursen i Uppsala heter det att man uppmärksammar ”den utveckling som boken som fysiskt föremål genomgått, mot en bokmarknadshistorisk bakgrund”. Även här är alltså MB:s ställning i kursen luddig. Det förefaller som om MB blir aktuell främst i bemärkelsen HB (vilken, som framhållits tidigare, snarare än att ses som genuin MB ofta uppfattas en hjälpvetenskap till denna). När det gäller Uppsala i övrigt anar man MB-perspektiv främst i en trepoängskurs som med ”avstamp i det enskilda dokumentet” bl.a. behandlar ”dokumentproduktion” och ”genreberoende struktur”.

²³ Harmon betonar närvaron av analytisk bibliografi särskilt vid British Columbia, UCLA och Columbia. Man kan notera att bland de nämnda institutionerna Texas därtill erbjuder ett ”Seminar in Foundations of Library and Information Studies: Codicology” (Harmon, 1989, s. 138). — Man bör avslutningsvis som Harmon observera att utöver nämnda kurser förekommer dylika i *rare books* och *special collections* (där MB utgör ett svårfrånkomligt element) vid ett flertal av biblioteksskolorna i Nordamerika.

²⁴ Studien baseras på de olika utbildningarnas senast uppdaterade kursplaner så som de var tillgängliga på respektive nätplats den 28 mars 2005.

Inom B&I-Lund finns ingen bokhistorisk kurs, men man har, om än i mycket begränsad utsträckning – närmare bestämt ett par föreläsningar vid introduktionskursen – utnyttjat det faktum att man tillhör samma institution som avdelningen för bok- och bibliotekshistoria.²⁵

För studiet av MB-element i utbildningarna är naturligtvis kursplaner ett grovt redskap. Mycket är svårupptäckt på den nivån. Det är givetvis fullt tänkbart att aspekter av MB kan gömma sig bakom uttryck som kunskapsorganisation, informationsarkitektur, bibliografisk teori, katalogisering, dokumentrepresentation, digitalisering, elektronisk publicering, osv. Men redan det faktum att MB är nästintill osynlig i kursplanerna torde vara en fingervisning om den tillvaro den för vid de svenska B&I-utbildningarna.

2.3.2. Magisteruppsatser

Någon närstudie av ovannämnda utbildningar kan det här inte bli tal om, men vi kan som ett komplement till kursplansstudien se efter i vad mån, och på vilket sätt, MB har aktualiserats i svenska B&I-magisteruppsatser. I vad mån har studenternas intresse för MB väckts? Genomgången har måst begränsa sig till på Internet i fulltext tillgängliga uppsatser, dvs. de från Borås, Lund och Uppsala framlagda mellan åren 2000-4: totalt 624.²⁶ Uppsatserna har identifierats med hjälp av de svenska formerna av de söktermer som använts i 2.1-studien och med tillägg av forskarnamnen DuRietz och Ridderstad.

Sjökvist (2001) studerar hur svenska ABM-institutioner hanterat och katalogiserat tryckt tillfällesdikt och hänvisar härvidlag till MB-teori i skrifter av DuRietz (1974c; 1977-; 1999a), Tanselle (1977b; 1980b) samt till de kända introduktionerna av McKerron (1927 [se 1928]), Bowers (1949 [se 1994]) och Gaskell (1972 [se 1995]).

Wahlberg (2002) frågar sig hur man utarbetar en användarvänlig enumerativ bibliografi (referensbibliografi), men infogar avsnitt om MB och dess olika grenar och refererar härvidlag bl.a. till Bowers (1964; 1994).

Karlsson & Malm (2002) studerar hypertextualitet i elektroniska vetenskapliga utgåvor av skönlitteratur och kommer därmed in på den textkritiska problematiken. De deklarerar att de ser utgåvorna som fysiska objekt ”med vissa egenskaper som kan påverka vad som kan sägas och hur det kan sägas” (s. 6). De menar att inom B&I ett sådant synsätt finns representerat inom MB.

I Spahius analys (2003) av FRBR anförs DuRietz’ distinktion mellan mono- och polyformer.

Brolin (2004) beskriver och analyserar den editionskritiska striden kring en postum utgåva av *Der Wille zur Macht* och kommer därmed i tydlig beröring med textkritik och editionsteori. Kopplingen till B&I ligger enligt honom i MB. Han nämner MB-forskare

²⁵ Högskoleverket (2004) menar att B&I i Lund borde samverka *mer* med denna avdelning, vilken ”skulle kunna bidra på ett fruktbart sätt med de historiska perspektiven” (s. 52). Det är emellertid svårt att här avgöra i vilken grad MB inkluderas bland de perspektiv man här antar kan berika B&I-utbildningen. Det är ju t.ex. mycket möjligt att man främst tänker sig de rent bibliotekshistoriska eller allmänt bibliologiska perspektiven.

²⁶ Dessutom finns ytterligare 124 magisteruppsatser från den aktuella perioden presenterade på insitutionernas nätplatser, men då dessa ej är tillgängliga i fulltext har de exkluderats från föreliggande studie.

som Greg, Bowers, Tanselle, McKenzie och refererar t.ex. till DuRietz (1999a) och Ridderstad (2003). Brolin menar vidare att tyngdpunkten inom B&I länge vilat på informationsbegreppet, men att senare tids forskning har återuppväckt intresset för dokument. Hans studie vill ge ökad kunskap om

bibliografiska och textkritiska begrepp som verk, text och edition och vad som händer då texter och verk transmitteras [...], kunskaper som kan hjälpa till att skärpa biblioteks- och informationsvetarens blick för texters och böckers historicitet och oundvikliga hermeneutiska bundenhet.

(Brolin, 2004, s. 5)

Den uppsats som har den tydligaste MB-förankringen torde emellertid vara Fernández' *Boken som föremål* (2004). Den intresserar sig för hur olika typer av bibliografiska förteckningar behandlar boken som fysiskt föremål. Hon tar en fast teoretisk utgångspunkt i MB där Tanselle och DuRietz blir viktiga namn. Hon säger sig ha valt ämnet eftersom kunskapen om boken som objekt i dag är ett nästan obefintligt moment på B&I:s agenda. Detta menar hon är problematiskt då B&I utbildar dagens svenska bibliotekarier och då det är biblioteken som ansvarar för en betydande del av landets boksamlingar. Genom att inrikta undersökningen på en senare produktionsperiod vill hon fråga sig om inte kvalificerade MB-problem är aktuella även för de böcker som är vanligt förekommande på våra (folk)bibliotek idag. Fernández menar att maskintrycket och massproduktionen av böcker bidragit till att biblioteken lägger liten vikt vid beskrivningen av det fysiska föremålet. Man visar visserligen större uppmärksamhet mot de materiella aspekterna vid handtryckt material. Men en dylik uppdelning finner Fernández, liksom MB-forskarna, orimlig och ologisk:

Det som jag finner problematiskt är att det för senare material nästan uteslutande är den information som verken förmedlar och inte den information som böckerna i sig har att ge, som är av intresse för biblioteken. En förändring kräver att de bibliotekarier som utbildas idag får en grundläggande förståelse för boken som föremål [...].

(Fernández, 2004, ss. 41-2)

Hon menar att det följaktligen är nödvändigt med primära agenter som utvecklar bibliografisk metod och teori för senare material. I Sverige fylls den rollen inte främst av akademiska institutioner ”utan av enstaka individer såsom Rolf Du Rietz som verkar som ensam social aktör i den nuvarande strukturen. Kunskap om böcker har ett kulturellt och vetenskapligt värde som tycks reducerat till ett ekonomiskt intresse då man väljer att se boken som ett utbytbar informationsmedium.” (s. 40)²⁷

Enligt tidigare nämnda söktermer hänvisar alltså totalt 6 uppsatser, eller ca 0,96 % av uppsatserna från den senaste femårsperioden, uttryckligen till MB. Siffran är sålunda tämligen låg, vilket förvisso inte framstår som särskilt förvånande med tanke på den bild som studien av kursplanerna gav. Just med tanke på denna omständighet kan det emellertid finnas anledning att fråga: kan uppsatserna tänkas spegla ett växande intresse för MB? Det skulle i så fall bekräfta de bedömningar som görs t.ex. i Joel Silver-kursplanen [SLISIU 2005] eller av Dahlström (2000b).

²⁷ Till de nämnda uppsatserna kommer ytterligare några som, mer eller mindre utförligt, kommer in på ämnet bokhistoria. Det får dock här räcka med att notera existensen av dessa.

3. B&I-forskare om MB

3.1. ”Materiality matters”

Det förefaller naturligt att börja denna del av framställningen med den kategori av B&I-litteraturen i vilken man kan skönja tendenser till MB-perspektiv därigenom att den tar i beaktande dokumentens materialitet, dess egenskap av konkret föremål. Låt mig, för att uttrycka det på ett annat sätt, konstruera två teoretiska poler för synen på dokument och information – där den ena betonar den materiella textbärandes viktiga betydelse som villkorare av informationen och den andra ser informationen som helt central och det fysiska föremålet som ointressant att problematisera i förhållande till den förra.

Man måste nu fråga sig vad ett starkare hävdande av dokumentet som en ontologisk eller epistemologisk grund för B&I egentligen kan säga om ämnets relation till MB. Om man accepterar att det som skiljer olika forskningsfält åt, inte endast är de centrala studieobjekten utan också de fenomen kring dessa vilka man väljer att problematisera, kan man naturligtvis inte dra någon välgrundad slutsats om relationen mellan två fält enbart av det faktum att de har ett centralt studieobjekt gemensamt. Likväl torde omständligheten kunna sägas utgöra en förankringspunkt, där en analys lämpligen kan ta vid. Men medan dokument är ett självklart centrum inom MB, är alltså situationen betydligt mer komplicerad beträffande B&I. Vi ser inom ämnet rörelser, inriktningar, ”away from the book to information itself” (Rubin, 2004, s. 33) såväl som rörelser i motsatt riktning, dvs. mot B&I:s materialisering eller – för att tala med Dahlström (2002c) – rematerialisering.

Låt mig så ta vid där bakgrundsskissen slutade; med B&I-professorn Richard J. Cox. Man kan då fråga sig: innebär det faktum att Cox framträtt som Nicholson Bakers kritiker²⁸ att han intar det som Tanselle kallar ”the information-science attitude toward artifacts” (Tanselle, 2002, s. 262), med vilket han närmast avser det som vi här har beskrivit som den senare polen? En första antydning om att svaret ej är ett enkelt ja får vi i hans artikel (2002b), vilken innehåller en kommentar till Tanselles kritik, men där han ej utmanar denne i frågan om ”primary records” och den s.k. omformateringen av dessa, utan i sammanhanget koncentrerar sig frågan om möjligheten att spara ”allt”.²⁹ Tanselle

²⁸ Cox’ svar på Bakers skrivelser om amerikanska bibliotek publicerades med titeln *Vandals in the Stack?: A Response to Nicholson Bakers’s Assault on Libraries* (2002).

²⁹ Cox har återkommit till frågan om bedömning av arkivmaterials ”värde” i t.ex. *No innocent Deposits: Forming Archives by rethinking Appraisal* (2004).

(2002) noterar dessutom själv att Cox icke är helt okänslig för artefakternas värde.³⁰ Det finns sålunda skäl att närmare undersöka någon av Cox' skrifter, t.ex. "Why Records are Important in the Information Age" (1998). Hans grundinställning speglas ganska bra i formuleringen:

I perceive [records] to be the main business of records professionals. For records managers and archivists who believe that their main business is information, I also agree, except that we need to remember where the information comes from – it derives from the evidence found in records.

(Cox, 1998)

"Record" definierar Cox som något som består av innehåll (information), struktur (form) och kontext ("the linkage of one record to other records and to the originating process"). Innehållet förlorar sin pålitlighet och användbarhet om det lyfts ur sitt strukturella och kontextuella sammanhang:

It would be akin to photocopying in black and white a color-coded map or microfilming in black and white a rare book with no data on binding, paper, or other dimensions of its physical structure. A re-focus on the essence of the record brings us back to a clear mission.

(Cox, 1998)

Cox uttrycker alltså här, liksom när han talar om "the concept that the format does convey some of the evidence of any particular record", en uppfattning om att dokumentens materialitet har betydelse. Den inom MB så centrala frågan om texters transmission och korruption berör han emellertid inte. En formulering som "Archivists have become more [...] focused on the original manuscript as if the manuscript was a museum artifact" visar därtill ytterligare att Cox rör sig i en annan uttrycksvärld än MB. Formuleringen skulle säkerligen kunna förklaras av en utredning av vad Cox uppfattar vara ett museiföremål och vad ett sådant har för funktion. En närliggande förklaring är Cox' vilja att fokusera på dokumentet, skärningspunkten mellan artefakten och informationen. På motsvarande sätt ogillar han försöken att definiera dokument kring det "otydliga" och "trendiga" begreppet information: "Records managers seem to have abandoned their responsibility for records in favor of information management".

Ramen inom vilken Cox' diskussion förs – bevarandefrågor – är naturligtvis ett av de teman som för B&I ställer diskussionen om informationens beroende av sina materiella manifestationsformer på sin spets. Vi måste fortsätta att undvika en djuplodning av detta problemkomplex (vilket skulle bli ett för kostsamt sidospår), men antyda det genom ytterligare ett exempel: Poul Steen Larsen (1999). Han drar snabbt slutsatsen att "information" här måste tänkas som helt bunden i, eller beroende av, sitt materiella sammanhang: "The physical qualities of information, therefore, should not be overlooked in LIS, as they are the basis for all information services" (Larsen, 1999, s. 1020).

Om vi räknar Cox och Larsen till den här relevanta gruppen B&I-forskare, kan vi också inkludera Birger Hjørland. När han (1998) skriver från en socialkonstruktivistisk, semantisk-teoretisk utgångspunkt, betonar han också den centrala betydelsen av dokumentens form och textens komposition. Föremål är sociala konstruktioner, och mening och betydelse konstrueras i social diskurs. Liknande ståndpunkter har uttryckts av M-

³⁰ En av Cox' brister menar Tanselle ligger i hans tro att originalen är av betydelse endast för den typ av forskning som bedrivs vid de vetenskapliga biblioteken. Cox erkänner därmed inte den roll originalen spelar för läsningen och att de därför är viktiga även för folkbiblioteken (Tanselle, 2002).

bibliografer som Tanselle (1996a), som därtill poängterar den naturliga kopplingen mellan författarintentionen och intresset för de sociala aspekterna av textproduktion³¹, och McKenzie (1986).

Hjørland (2000) frågar sig om inte det s.k. informationsparadigmet har inneburit mer problem än vetenskapliga framsteg. När auktoritativa definitioner av informationsvetenskap förklarar att ämnet studerar "the generation, collection, organisation, interpretation, storage, retrieval, dissemination, transformation and use of information", implicerar det att information är något som kan produceras, lagras osv., vilket i sin tur innebär att information antingen är materiella enheter (dokument) eller immateriella enheter i form av dekontextualiserade bitar av fakta, åsikter eller idéer. Detta stämmer dåligt överens med ledande teorier om vad information är: dessa ser i stället information som en förändring i mottagarens kunskap. Används termen information i betydelsen "dokument" måste naturligtvis också detta senare begrepp användas för att inte förvirra och fördunkla. Det finns en distinktion inom B&I-litteraturen mellan "document retrieval" och "fact retrieval", där vissa forskare menar att faktaåtervinningssystem borde vara B&I:s stora mål eftersom det är informationen i dokumenten som användarna egentligen vill åt, inte dokumenten i sig. Hjørland avfärdar en sådan idé som baserad på en förlegad positivistisk kunskapsyn. Värdet av "faktan" måste ses i förhållande till källan, sammanhanget, dvs. dokumentet. — Hjørlands resonemang bär för övrigt tydliga spår från kollegan Henning Spang-Hansens resonemang, inte minst så som det utläggs i en postumt publicerad artikel (Spang-Hansen, 2001).

Bland dem som via en kritik av informationsparadigmet skärpt sin blick mot dokumenten torde även Joacim Hansson kunna nämnas. Han invänder mot det betraktelsesätt som ser "information som något relativt okomplicerat – en observerbar enhet som är möjlig att studera som ett avgränsat objekt" (2001, s. 82). Han efterlyser även beträffande biblioteksperspektivet ett nytänkande i diskussionen om vetenskapsteoretiska utgångspunkter och söker här en ny typ av grundforskning, en återgång till fundamenten, dvs. till dokumenten eller dokumentsamlingen. — Jonathan Furner (2004) funderar kring "Information Studies without Information" och utvecklar en taxonomi av olika informationsbegrepp som vilar på distinktioner mellan mentala, lingvistiska och materiella entiteter, mellan händelser och föremål.

Ett tungt namn i sammanhanget är Michael K. Buckland, som grundar sin uppfattning om dokumentens centrala position för B&I-ämnet genom att peka på det problematiska i den gängse användningen och fokuseringen på informationsbegreppet. Han lanserar uttrycket "information-as-thing" (1991) inte minst mot bakgrund av att man inom B&I ofta använder termen information, när det som egentligen avses är dokument. Denna skall ses i relation till "information-as-process" och "information-as-knowledge". Informationssystem kan emellertid endast arbeta direkt med "information-as-thing".³² Skillnaden mellan "intangibles" och "tangibles" är central.

³¹ "[I]f texts are social products, then texts will take different shapes as they pass from one social milieu to another; and if authors are not the only source of validity in the constitution of texts, then all these variant texts carry their own authority as products of history. This attention to textual multiplicity extends backward into the initial creative process and forward into audience response" (Tanselle, 1996, s. 1).

³² Jfr för övrigt med Hjørland (2002): "Theories about [...] information systems are closely related to theoretical views of [...] documents" (s. 109).

Buckland (1997) betonar vikten av att informationsvetenskapen utreder dokumentbegreppet; det är avgörande för hur den skall definiera sitt verksamhetsfält. Han tittar bakåt, till hur man mot 1800-talets slut kallade aktiviteten att samla, bevara, organisera, representera, återvinna, reproducera och sprida dokument för bibliografi. Denna term befanns emellertid inte helt tillfredsställande eftersom den hade en väletablerad snävare betydelse; HB eller analytisk bibliografi. Termen dokumentation kom därför till användning i den generella betydelsen dokumenthanterande. Snart talade man om tre relaterade verksamheter: ”librarianship” (komponerande och bevarande av samlingar), ”bibliography” (beskrivning av dokument) och ”documentation” (tillgängliggörande av dokumentens ämnesinnehåll). Den sistnämnda termen ersattes sedermera av ”information science” (ss. 804-5). Buckland studerar hur dokumentalister har använt sig av dokumentbegreppet – ofta i betydelsen mötet mellan ett fysiskt medium och ett däri lagrat meddelande. Denna definition framstår också som Bucklands, även om han därtill överväger det användbara i den utvidgning av dokumentbegreppet som också förekom i vissa dokumentalistkretsar, dvs. där ett dokument inte nödvändigtvis behöver bära ett av människan inristat budskap så länge det på något annat sätt för henne tjänar som ett ”informativt föremål” (Buckland, 1991, s. 352) eller – för att tala med Suzanne Briet – ”une preuve à l’appui d’un fait” (Buckland, 1997, s. 806). En sådan utvidgning skulle knappast godkännas inom MB. I övrigt förefaller emellertid Buckland i stort sett vara i linje med MB. Detta tar sig också uttryck i Bucklands förslag att MB (han använder här termen HB) kan vara användbar för B&I:

[A]lthough all information systems deal directly with 'information-as-thing,' we might create some order within this area if we could identify a subset of information-handling activities that are concerned with information only in this sense. As examples we might choose [...] historical bibliography (the study of books as physical objects) [...]. Each of these fields has refined techniques for developing and formalized ways of describing concise and effective representations of their particular kind on information-as-thing. The findings of these useful arts may well be of great significance, but their concern is primarily with the evidence itself.

(Buckland, 1991, ss. 358-9).

En som utförligare och mer frekvent återkommit till ett dylikt förslag är Mats Dahlström. Under senare år har MB:s röst inom svensk B&I i stor utsträckning sammanfallit med honom, och fråga är om B&I i Sverige över huvud taget dessförinnan har haft någon dylik tydlig förespråkare för MB. Den bild som delstudien av den svenska grundutbildning gav vid handen, är alltså i stort sett den samma när det gäller forskarnivån (det finns visserligen ytterligare ett par namn som kan nämnas: vi återkommer till dem i avsnitt 3.7). Redan i sin ansökan till forskarutbildningen i Göteborg/Borås ville Dahlström se MB som hjälpvetenskap till B&I. Den ”tjänar ju redan som hjälpvetenskap till litteraturvetenskapen, men bör också kunna vara ett verktyg för biblioteks- och informationsvetenskapen. Allt eftersom biblioteks- och informationsvetenskapen nu utvecklas och får fotfäste (i Sverige), kan vi kanske vända oss till bibliography-vetenskapen och hämta näring, diskussion, terminologi och verktyg.” (Dahlström, 1997)

Dahlström (2000b) menar, i en kommentar till DuRietz (1999a), att MB är olyckligt eftersatt i Sverige, vilket speglas i biblioteksvärldens uppfattning om vad bibliografi är för något. En förklaring till detta är i sin tur att den bibliografiska undervisningen vid B&I-utbildningarna av utrymmesskäl koncentreras till några inledande grunder i referensbibliografisk konstruktion. MB lyser med sin frånvaro. Han vill dock som lärare i

ämnet understryka att ”en sådan kunskap efterfrågas av studenter för djupare förståelse inte bara av pappersburna utan också digitala medier” (s. 82).

Dahlström har vid ett flertal tillfällen – i sin diskussion om MB eller angränsande ämnen – tagit sin utgångspunkt i B&I:s ändring av fokus från dokument till information (1999; 2000a; 2002a-c). I (2002c) lånar han t.ex. Hayles’ (1999) användning av termen dematerialisering för att beskriva vad som hänt inom informationsteorin, ”där i Shannons & Weavers efterföljd ande separeras från kropp” (s. 12). Information kan alltså i detta perspektiv frigöras från sina bärare. Men det finns en motsatt rörelse i vardande: en ökande insikt i det problematiska med en informationistisk modell. Man inser då att dokumentet är betydelsebärande bl.a. eftersom det villkorar den text och den potentiella information det kan bära: ”I själva verket tycks dokumentets materialitet och intellektuella innehåll vara oupplösligt förenade” (s. 13). Kunskap om de bärande medierna, om dokumenten och deras texter, är i förlängningen också kunskap om verken och deras textuella uttryck. För B&I är det viktigt att notera hur den bokvetenskapliga forskningen skänker ämnet förnyade kunskaper om de mängder av historiska dokument som våra bibliotek rymmer: ”Vilka tecken och signaler i dokumenten är relevanta för samtida och framtida forskning?” (s. 15).

Även om B&I i dag i stor utsträckning arbetar med ett avmaterialiserat textbegrepp³³ har det hela tiden funnits en mindre uppmärksam tradition som omfattar textkritik, editionsteori, bokhistoria och bibliografi: ”Det är framför allt de två sistnämnda ämnena som kan sägas tillhöra B&I” (2002b, s. 76).

B&I i allmänhet och kunskapsorganisation i synnerhet handlar i mångt och mycket om dokument. [--] Dokument är ju den enda handgripliga kontaktyta vi har med verk och deras texter och är därför [...] en grundläggande byggsten i kunskapsorganisation och B&I. Kunskapen om dokumentens väsen är nödvändig för förståelsen och hanteringen av de verk och deras textuella uttryck bibliotek har att antvada. Icke desto mindre har begreppen verk, dokument och text varit föremål för egendomligt ringa diskussion, medan de kognitiva begreppen information och kunskap problematiserats desto mer intensivt. Dokument, text, och verk har väsentligen åsidosatts som antingen otvetydiga (och därför triviala) eller irrelevanta, och därför huvudsakligen något för andra discipliner att ägna sig åt. Detta är historiskt: dokument (och verk) stod tidigare högre i kurs inom B&I, men har fått ge vika åt informationsbegreppet. Vi skall vara medvetna om de konsekvenser detta har haft och har alltså. När disciplinen förflyttade sitt intresse från dokument till information förlorade man samtidigt incitamentet att som intellektuella problem betrakta de materiella och strukturella aspekter som är förbundna med dokument och som för tryckkulturens objekt kommer till uttryck i exempelvis analytisk bibliografi [...].

(Dahlström, 2002a, ss. 1-2)

En annan forskare som talar om dokumentens materialitet är Bernd Frohmann. Han framhåller att eftersom

the informativeness of a document depends on certain kinds of practices with it, and because information emerges as an effect of such practices, documentary practices are ontologically primary to

³³ Med en immateriell textuppfattning som förbiser betydelsen av en tryckt texts materialitet kan man förledas glida in i en ersättningsmodell, ”där (en grupp medier och dokumenttyper reducerade till) ett medium kan antas ersätta (en grupp medier och dokumenttyper reducerade till) ett annat” (Dahlström, 2002b, s. 100). ”Ersättningsmodell” från Christina Haas (1999); modellen antar att medier och tekniker är helt åtskilda i både teori och praktik och att nya tekniker relativt okomplicerat ersätter äldre. Jfr med den problematik som berördes i inledningen. — För en annan intressant diskussion om textbegreppet, som berör såväl Dahlströms som t.ex. DuRietz’ och Tanselles synpunkter, se Ridderstad (2003).

information. The informativeness of documents therefore refers us to the properties of documentary practices.

(Frohmann, 2004, s. 387)

Nämnas här bör även Thomas Manns (2001) uppgörelse med vad han kallar informationsvetenskapens ”blinda fläckar”, vilka t.ex. kan yttra sig i hånfulla utfall mot uppfattningen om bibliotekens funktion som ”bokmuseer”. Han antyder textens bundenhet vid sitt materiella sammanhang – och framför allt hur ”läsningen” härvid påverkas.

Niels Windfeld Lund (1994) menar att man borde arbeta med dokumentet som den centrala utgångspunkten och därmed hellre kalla disciplinen dokumentationsvetenskap (vilket också blev fallet vid den läroinstitution som han förestår vid Tromsø-universitetet). De delar av B&I-området som har vett mot arkiven, har också i regel varit de som intresserat sig mest för dokumentet. Detta hänger bl.a. samman med att arkiven befinner sig närmare själva dokumentproduktionen. Men förhållandet mellan dokumentets form och innehåll är relevant även i bibliotekssammanhanget. I stället för att säga att formen är mindre viktig än innehållet, bör man enligt Lund tala om att bägge delar är viktiga och betingar varandra. Det centrala är det sammanhang i vilket dokumenten produceras, brukas och förmedlas.

David M. Levy (2003), informationsvetenskaplig forskare vid Washington-universitetet, menar att de discipliner som har arbetat med begrepp som dokument, text, verk och information – som t.ex. B&I eller textforskning (läs: MB) – oftast inte problematiserat hur uppfattningen av dessa entiteter har förändrats över tiden. Övergången från *lectio divina* till *lectio scholastica* illustrerar en rörelse från uppfattningen av texten som konkretion till uppfattningen av den som en abstraktion. Som exempel anför han Patrick Wilsons förståelse av dokumentet som det fysiska föremålet som via abstraktionen text, sekvensen av meningsbärande symboler, kan förmedla ett immateriellt verk. Denna, framhåller han, ligger mycket nära Tanselles syn. Levy fortsätter med att beskriva dennes distinktion mellan dokumentets text och verkets text. Låt vara att Wilsons och Tanselles budskap är att texten till stor del är beroende av dokumentets materialitet för att kunna ”läsas”, Levys poäng är denna:

Much as text as abstract object was identified and distilled in the twelfth century, we have identified and distilled an abstract unit we call information. And much as this new notion of text came to have priority over the messy and transient forms of actual documents, information as abstract substance have assumed priority over both text and document. [...] However much we may prioritize text over document and information over text, I am convinced that the materiality of our written forms matters – and that ‘materiality matters’ [...] more deeply than we yet know how to say. Clarifying the historical process by which we continue to isolate meaning from its grounding in matter help us to see just what we have gained in this process but also what we have lost, and might point the way to the recovery of documents in their full materiality. [...] Through historical processes then, text has come to float above the page, and information has come to fill our heads, our devices, and our documents. Such notions, however, are at best partial expressions of a deeper, more integrated reality. As far as I can tell, our feet still do touch the earth and our written forms are still grounded in their earthy physicality.

(Levy, 2003)³⁴

³⁴ Levy har uttryckt sin dokumentcentrerade syn inte minst i *Scrolling Forward: Making Sense of Documents in the Digital Age* (2001). Även om han alltså problematiserar dokumentet med budskapet att ”materiality matters” tar han här ej vägen via MB utan refererar i stället mer frekvent till bokhistoriker av ”den franska skolan”. Men så är också han syfte här att sätta dokumentet i en samhällelig kontext.

Inte endast för att något bryta mot den amerikanska dominansen i hittillsvarande framställning, torde ett litet nedslag i Italien vara befogat. Här illustreras ett möte mellan B&I och MB redan av namnet på tidskriften *Il Bibliotecario: Rivista di biblioteconomia, bibliografia e scienze dell'informazione* (1984-1998). "Biblioteconomia" motsvarar ungefär engelskans "library management".³⁵ Termen bibliografi används långt ifrån utslutande i betydelsen referensbibliografi: man känner sig besläktad med MB. Tongivande företrädare är professorerna Alfredo Serrai och Maria Cochetti. Den sistnämnda tog över som *Il Bibliotecarios* redaktör efter Serrai, och när hon gick bort 1998 upphörde även tidningens utgivning (Serrai ger emellertid i dag ut tidskriften *Bibliotheca*). Som ett exempel på en bokvetenskaplig inriktning kan nämnas t.ex. Cochetts artikel "La 'copia ideale': un concetto chiave della bibliografia analitica" (1984). Att man ägnat begreppet "bibliotyp" (Cochetti, 1985a) uppmärksamhet ger oss en tydlig koppling till svensk MB: DuRietz. Cochetti (1985b) har även recenserat (en division av) *SWIM* (DuRietz, 1977-). Själv har DuRietz skrivit om *Il Bibliotecario* i sin egen tidskrift *Text* (1988b) och även medverkat i två festskrifter till Alfredo Serrai (1993; 2004b).³⁶

3.2. "Literature and artifacts"

MB:s placering i forskarsamhället kan sägas vara dels *nära* den disciplin som analyserar och problematiserar litteraturen (litteraturvetenskapen) och dels *inom* den disciplin som analyserar och problematiserar de artefakter som bär litteraturen (bokvetenskapen). Man kan också uttrycka det som att MB, efter sin framväxt ur framför allt litteraturvetenskapliga kretsar, har gjort sig tydligt hemmastadd i det bokhistoriska forsknings-sammanhanget. Även det bokhistoriska intresse hos B&I-forskare som huvudsakligen är av bibliologisk natur (som hos Levy) framstår därmed som en tydlig öppning för MB inom B&I. Och detta antagligen i högre utsträckning än den allmänt dokumentcenterade inställningen då bibliologin innebär ett med historiska metodologier välutvecklat intresse för boken som föremål. Omständigheten kan vidare illustreras av t.ex. Jared Jenisch, verksam vid B&I-skolan vid Simmons College i USA. I en essay om bokhistoria intresserar han sig i första rummet för bibliologi, men håller med Tanselle om dess nära relation till MB; de är komplementära (Jenisch, 2003, s. 236).

Generellt om den tidigare nämnda "Tromsø-skolan" kan sägas, att dess bokvetenskapliga tendens också indikeras av ett bokhistoriskt intresse. Det har kommit till uttryck inte minst i dess språkrör *Norsk Tidsskrift for Bibliotekforskning*, vars nr 15 (2001) helt är ägnat åt temat bokhistoria. Läraren vid Danmarks B&I-skola, Svend Bruhns, skriver

³⁵ Termen torde dock ha franskt ursprung: Léopold A. Constantins (eg. Hesse) bibliotekshandbok (1839) förstår "bibliothéconomie" som "cet ensemble de l'administration, du mécanisme dans le maniement des bibliothèques et de leur matériel". Författaren gör för övrigt distinktionen mellan "bibliographie littéraire" och "bibliographie matérielle" (jfr med Hibberd, 1965).

³⁶ DuRietz var därtill i hela *Il Bibliotecarios* utgivning omnämnd som en av tidskriftens "corrispondenti esteri". — Framlidne Tomas Anfält, som i sina skrifter ofta har rört sig i gränslandet mellan bok- och idéhistoria, har (1986) recenserat två av Serrais skrifter, bl.a. *Dalla informazione alla bibliografia* (1984). Anfält menar att Serrais författarskap troligen är relativt okänt för bibliotekarier i Sverige, "den yrkeskår, som närmast berörs av det ämnesområde som Serrai med suverän överblick behärskar" (s. 177). För Serrai är historiska studier ett instrument ägnat att analysera vägen till information i vårt moderna samhälle. Bibliografin speglar enligt honom olika epokers intellektuella och kulturella fundament. (Det kan för övrigt nämnas att Anfält var en av de anlitade lärarna vid den bokhistoriska kursen inom B&I-utbildningen i Borås.)

t.ex. här om sitt bibliografihistoriska avhandlingsarbete (se Bruhns, 2004). Han menar att historiska studier på ett fruktbart sätt kan inspirera nutida handlande. Själv intresserar han sig främst för den roll som ”bibliografisk information” har spelat i olika tider. Bruhns talar om en i dag utbredd föreställning om att bibliografi är ”läran om bibliografierna” och att det är ”vanskligt at forestille sig at man kan have andre ideer om hvad Bibliografi er eller kunne være” (Bruhns, 2001, s. 9) om man är utbildad under det i dag rådande paradigmet. Han talar härvidlag om att bibliografin utöver en ”enumerative retning” består av ”materiel bibliografi”, känd främst från den angloamerikanska världen. När han beskriver denna riktning hänvisar han till Henry Bradshaw (MB:s ”grundläggare” under 1800-talets andra hälft) och Tanselle. Bibliografibegreppet som sådant vill han använda för det övergripande sammanhang som inkluderar båda riktningarna, och där utgångspunkten är behovet av bibliografisk information: ”Den bibliografiske totalitet”.³⁷

Lis Byberg (2001) diskuterar, i sin översikt över det bokhistoriska forskningsfältet, dess två ledande skolor i förhållande till varandra: den franska historiker-traditionen och den angloamerikanska MB. Den senare tolkas främst genom Adams & Barker (1993) och Greg (1998), men även McKenzie (1986). När hon frågar sig vilken term som bör användas för att beskriva detta fält, konstaterar hon att den engelska traditionen, med starka rötter i biblioteksmiljön, insisterar på termen ”bibliografi” för forskning om bokens historia även i vid bemärkelse. Även om den (magra) norska bokhistoriska forskningen ofta fallit inom denna tradition, menar hon att termen ”bibliografi” likväl här är starkt knuten till betydelsen ”konsten att utarbeta bokförteckningar”. Hon är dock även orolig att termen ”bokhistoria” lätt associerar mer till boken som fysiskt föremål än som informationsbärare. Uppfattas bokhistoria för trångt finns det risk att många forskare inte känner sig hemma inom forskningsfältet. Byberg refererar till Jonathan Rose (1998), som ju beskriver bokhistoria som ett tvärvetenskapligt forskningsfält för alla som är intresserade av skriftlig information, som t.ex. bibliotekarier. Hennes artikel torde sammantaget kunna sägas vara uttryck för en vilja att använda bokvetenskapens olika linjer i B&I-sammanhang.

Virginia C. McGuire (2001) ger i sin beskrivning av bokhistorien uttryck för samma inställning. Hon menar bl.a. att bokhistoria, den skrivna kommunikationens historia, ”can and does stretch to include a wide variety of fields. Scholars in related fields of library and information science [...] are increasingly becoming attracted to the book as an object for study”.

Ett par bra exempel på forskare med tydliga bokhistoriska intressen utgör annars B&I-professorerna Frederick Kilgour, vid North Carolina-universitetet, och John Feather, vid Loughborough-universitetet i England. Kilgour har bl.a. författat ett bokhistoriskt översiktsverk (1998). Hans sätt att diskutera bokbegreppet indikerar hans hemvist inom B&I, men det torde inte på något sätt kunna sägas stöta sig med MB:s motsvarande handhavande av begreppet. Kilgour uppfattar boken som en för spridning avsedd, och därför portabel, artefakt som fungerar som ”lagerlokal” för mänsklig kunskap. Den

³⁷ Som en rent ytlig illustration av en forskarmässig koppling mellan Bruhns och M-bibliografer, kan nämnas att han 1976 publicerade en positiv recension av några häften av den tidigare nämnda MB-tidskriften *Text* (Uppsala) och att denna tidskrifts redaktör, DuRietz, dedicerade sin bok *Den tryckta skriften* (1999a) till Bruhns. (Man kan för övrigt notera att även läraren vid Bibliotekshögskolan i Borås, Miguel Benito, har medverkat i *Text* [Benito, 1974].)

funktionen möjliggörs av att den innehåller tecken i en viss fixerad sekvens, dvs. en text, vilken i sin tur kan förmedla information.

Feathers bokhistoriska inriktning demonstreras t.ex. av hans bidrag i *Books and Society in History* (se Feather, 1983), eller av hans handbok i bokhistoria (1986), vilken därtill, liksom hans artikel om bibliografi (2003) visar att han även har kunskap om, och intresse för, MB. Han har dessutom författat ett flertal bokhistoriska artiklar i tidskrifter som *The Library* och *The Book Collector*.³⁸

När det gäller det litteraturvetenskapliga forskningsområdet, kan som exempel Anne Mangelin nämnas. Hon diskuterar i ”Fra dokumentkompleks til bok til verk til text” (1999) förhållandet mellan dokumentationsvetenskap – dvs. Tromsø-universitetets B&I-variant – och litteraturvetenskap. De befinner sig sida vid sida inom ett humanistiskt vetenskapsfält där de inte bara tidvis överlappar, men också kan dra nytta av, varandra. Hon intresserar sig bl.a för ”materiella” aspekter när hon nämner några problemställningar som de båda fälten delar, t.ex. förhållandet mellan en ”text” som presenteras dels i traditionell bokform och dels som hypertext. Hon säger också att om det primära studieobjektet inom litteraturvetenskapen är verket (eller ”texten”) så är den för dokumentationsvetenskapen dokumentet eller dokumentkomplexet. Hon citerar Lund som uppfattar sin vetenskap som bl.a. handlande om ”dette livs materielle produkter” (1995, s. 6) och som centralt studieobjekt uppfattar ”dokumentationsformer, som kan belyses genom analyse af såvel produktion som reproduktion av dokumenter” (1998, s. 79). Hon beaktar olika riktningar inom litteraturvetenskapen, inte minst moderna trender, och kommer också själv att använda termerna verk och text på ett där ofta förekommande sätt, dvs. där det sistnämnda glider långt in i det förstnämnda. Även om Mangelin alltså använder sina terminologiska vapen på ett delvis annat sätt än MB, och även om hon inte uttryckligen nämner detta fält, är det intressant att notera Mangelins vilja att låta dokumentationsvetenskapen (B&I) befruktas av litteraturvetenskap och hennes starka betonande av sitt vetenskapsfält som tillhörande humaniora.

3.3. ”Hermeneutical bibliography”

Det i sammanhanget intressanta med ett dylikt betonande är givetvis att det innebär en rörelse mot MB:s vetenskapliga hemort. Helt oavsett om man pekar på dess litterära eller bokliga sammanhang, återfinns den i humanistisk forskning. Låt mig, efter att tidigare ha sett till Vakkaris (1986; 1996) diskussion, nu följa upp denna tråd, men med fokus på hermeneutiken. Denna har ju ofta framhållits som det för humanvetenskapen särpräglade, så t.ex. av Dilthey (1960) som betonar hur erfarenheten av att vara människa möjliggör förståelsen av andra människors handlingar och *produkter*.³⁹ Det är lätt att dra linjer mellan hermeneutiken och litteraturstudier, men det finns också en mer specifik koppling till MB att klarlägga. För att inledningsvis göra denna pedagogiskt tydlig kan man se till på hermeneutikens tidigaste historia som är starkt knuten till textkriti-

³⁸ Lagg för övrigt märke till att en av fyra länkar under rubriken ”Bibliography” på Feathers B&I-institutions nätplats [DILSLoU 2005] leder till *SiB*. — Låt mig även nämna den vid samma institution doktorerade Fiona A. Black. För ett intressant exempel på hennes bokhistoriska inriktning; se hennes och B&I-forskaren Bertrum H. McDonalds diskussion om informationsteknologiska hjälpmedel för bokhistorisk och bibliografisk forskning (Black *et al.*, 1998).

³⁹ Å andra sidan finns det dem som i just hermeneutiken vill se redskapet för upphävandet av skillnaden mellan human- och naturvetenskapen. Heidegger hävdar härvidlag ”förståelsens” centrala roll för allt begripliggörande och att det alltså även i kunskapen om den yttre världen finns en humanvetenskaplig kärna (Kristensson Ugglå, 1994).

ken, dvs. till försöken att utifrån objektivt föreliggande texter blottlägga hur dessa korrumpers och därifrån etablera en mer ”autentisk” text (se t.ex. Houser, 1986; Burnard, 2001). Även om hermeneutiken uppfattas som synonym till tolkande litteraturanlys ligger den textkritiska kopplingen kvar. Som en annan tydlig kvardröjande indikation på släktskapet mellan MB-tänkande och hermeneutiskt torde den författarintentionella inriktningen kunna anföras (även om det kommit starka utmaningar mot, eller kompletteringar till, denna inriktning såväl inom hermeneutiken som MB⁴⁰).

Daniel Benediktsson (1989) menar att det föreligger en kraftig obalans i B&I:s val av epistemologiska och metodologiska vapen. Mot slagsidan av empirisk-kvantitativ analys, för han fram hermeneutiken som ytterligare en väg längs vilken B&I bör arbeta. Dittills hade den varit nästintill otrampad. Han gör dock en reservation: ”Naturally, work on library and book history, and other similar aspects of LIS scholarship must be exempted, since such investigations have always trived upon historical, descriptive, and other qualitative methodology” (s. 203). Benediktssons försvar av hermeneutiken, kan förenklat sammanfattas i hans pekande åt å ena sidan den mänskliga, subjektiva, faktorn i de av B&I studerade processerna och å den andra åt det faktum att genom skriften fixerade texter hör till B&I:s domän (detta synsätt ligger implicit redan i hans konstaterande av dokumentets dualism: det är fysiska föremål som bär ”idéer” kodade i lingvistiska teckensystem).

Benediktsson delar upp den hermeneutiska metoden i olika grupper, men menar att B&I med fördel torde intressera sig främst dels för allmän hermeneutisk teori, som hos t.ex. Emilio Betti, och dels för Paul Ricoeurs hermeneutiska ansats.

Termens etymologiska definition spårar han till två betydelser: ”It ascertains the exact meaning of a word, a text” och ”It unveils the instructions contained in symbolic forms”. Dessa definitioner har alltså tillämpats för proceduren att tolka en texts språk: ”It is pure philology and has had a LIS connection for a long time in the form of critical-textual bibliography.” (s. 211)

Benediktsson hänvisar till Bettis påstående att vi börjar en tolkningsakt så fort vi ställs inför ”perceivable forms through which an other mind, that has objectivated itself in them, addresses our Understanding”. Eftersom B&I studerar människans grafiska (textuella) kommunikation, finns det här klara implikationer (t.ex. för ämnesanalys, referensteori, information management och systemanalys). Den hermeneutiska undersökningens strävan att klarlägga meningar och betydelser för att möjliggöra förståelse korresponderar med grundläggande B&I-filosofi: användandet av textuella medel för att förstå ett problem, eller dylikt. ”LIS is, like Betti, interested in a reconstructed meaning of the author’s original intention” (s. 220).

Då informationsförmedlaren är en aktiv deltagare i tillgängliggörandet av texter, har denne också ett ansvar för dessa och för hur de kan hjälpa eller hindra användarens förståelse: ”Textual means, or graphic records and their bibliographic representation (which is the librarian’s business) are both symbols and sign systems which need to be interpreted along hermeneutical lines” (s. 214).

Ricoeurs bidrag till hermeneutiken har inte minst bestått i hans försök att förena dess olika inriktningar. Benediktsson intresserar sig härvid främst för hans textteori:

⁴⁰ Omorienteringen från verkintention till kontextfokusering förefaller förvisso vara en generell trend inom dagens humaniora. Greetham (1999) menar härvidlag att spänningen mellan de båda inriktningarna slår igenom som en dialektik mellan bibliografi som en teknik med i första hand värdeneutrala anspråk (traditionell MB) och bibliografi snarast som en ansats inom modern kulturtolkning, ”hermeneutical bibliography” (s. 420).

“His theory tries to transcend the explanation-understanding dichotomy at the level of textual criticism. It is hardly possible to overestimate its importance for LIS.” (s. 210) Han understryker, i Saussures efterföljd, behovet av strukturanalys för att uppnå förståelse av en texts mening, där språk bl.a. ses som ett system av tecken. Dokument och texter är fixerade livsuttryck: ”I define symbol as any structure in which a direct, primary literal meaning designates, in addition, another meaning which is indirect, secondary and figurative, and which can be apprehended only through the first” (Ricoeur, 1988, s. 245).

Ross Atkinson bör nämnas i sammanhanget, rent allmänt då han symboliserar en koppling mellan B&I och MB genom att ha publicerat sig såväl i B&I-tidskrifter (som *JASIST*) och MB-tidskrifter (som *SiB*), men speciellt pga. av den här diskuterade hermeneutiken. Såväl Atkinson (1980) som (1984) – båda behandlande den bibliografiska representationens problematik – är exempel på hermeneutiska ansatser även om de inte explicit bekänner sig till ett dylikt program. De bygger emellertid på en teoretisk konstruktion av saussuresk lingvistik eller peircesk semiotik och därtill förefaller (åtminstone en del av) Bettis teori vara implicit erkänd.

En fundering i Atkinson (1980) förtjänar särskild uppmärksamhet. När han applicerar semiotiken i sina definitionsförsök av MB:s olika grenar och kommer till HB, måste han, likt exempelvis Bowers, konstatera att då dess studieobjekt inte är det enskilda dokumentet som sådant, utan huvudsakligen vissa mekaniska tekniker, kan den inte räknas som MB i egentlig bemärkelse (låt vara att den står i ett mycket nära givande-och-tagande-förhållande till sådan ”genuin” MB). I stället föreslår han att HB bör räknas till informationsvetenskapens domän. Hans tankegång förefaller alltså vara ungefär den samma som t.ex. Dahlströms & Gunnarssons (2000), dvs. att kunskap om informationsteknologi (och alltså inte endast den elektroniska) är en nödvändig aspekt i varje gedigen analys av hantering, spridning och sökning av information.

En viktig poäng i Ivar A. Hoels (1992) hermeneutiska programförklaring är i linje med Benediktssons: information kan inte studeras som en entitet skild från den text som lagrar den. Han lyfter tydligare än Benediktsson fram Gadammers filosofi och inte minst hans horisontbegrepp (se Gadamer, 1975), men kommer desto mindre in på MB.

En mycket tydligare MB-diskussion förs emellertid av Paling (2004) som använder just horisontmetaforen i en utredning av de ramar inom vilka ämnesklassifikation sker: ”the classificatory horizon”, en horisont av materiella omständigheter och social bundenhet som bäst betraktas genom en hermeneutisk eller dekonstruktiv lins. Han hänvisar till Gregs distinktion mellan ”systematisk” och ”kritisk” bibliografi: den förra är starkt kopplad till klassifikation (för att underlätta återvinning), den senare till textetablering genom dess intresse för texters ursprung och uppbyggnad. ”In turn, both editing and classification for retrieval eventually point to a particular strand of material rhetoric” (s. 590). Materiell retorik berör en uppsättning frågor kring ”diskursens materialitet”.⁴¹ Paling intresserar sig bl.a. för Tanselles diskussion (1971) om kopplingarna mellan bibliografi, textstudier och litteraturkritik, vilken slutligen leder till en diskussion om dekonstruktionens roll och utgör således ytterligare en koppling till materiell retorik. Han refererar även till Tanselle (1974; 1977b; 1990).

⁴¹ Jfr t.ex. med hur M-bibliografen McKittrick (1997), i sin diskussion om bibliotekens hyllsigna, kommer in på såväl ämnesklassifikation/kunskapsorganisation som MB.

Lloyd Houser (1986) delar hermeneutikernas intresse för dokument och text, men använder inte, likt Atkinson, denna tradition *uttryckligen* när han karakteriserar B&I-fältet. Han slår fast att de materiella textbärarna är B&I:s domän, det centrala studieobjektet, men är mindre utförlig eller tydlig när det gäller vilka processer eller problem kring dessa dokument, som bör falla inom B&I:s domän. Hans primära intresse är emellertid ”den sociala diskurs” som är lagrad i dokumentet (han lägger sig alltså nära Ricoeurs intresse för text som ”all diskurs som fixerats genom skriften” [Ricoeur, 1988, s. 32]). Tyngdpunkten i Housers intresse kan illustreras t.ex. därigenom att när han talar om dokumentens ”produktion” är det verkens lingvistiska syfte och inte ”the manufacturing processes of the artefacts” (s. 167) som avses och när han utarbetar en dokumentens typologi är det följaktligen på en ren diskursiv indelningsgrund. En kategori är t.ex. ”understanding”. Här skisserar Houser textkritiken som hermeneutikens grund och hur denna sedan utvecklades för tillämpning i t.ex. litteraturkritik (s. 175).

Burnard (2001) och Dahlström (2002a) bör nämnas som andra forskare vilka har diskuterat ”textkritikens hermeneutik”, eller hermeneutiken i ett övergripande MB-sammanhang.⁴²

3.4. ”Explication de text”

Vi har redan i det föregående, och inte minst nu senast med den hermeneutiska strävan att förklara och förstå texter, kommit i beröring med MB:s – vetenskapen om litterära dokumentens transmission (Belanger, 1977) – hjärteområde. Vi skall nu ägna detta en stund av odelad uppmärksamhet.

Referenstiteln på Patrick Wilsons bok *Two Kinds of Power* (1968) syftar dels på vad författaren anser vara den viktigaste typen av bibliografisk kontroll, ”the power to procure the best textual means to one’s ends” (s. 22) och dels på kraften att kunna identifiera alla skrifter som passar in på en viss deskription. Vad den första typen skulle betyda i strikt MB-mening förefaller självklart: den texttransmissionella utredningen. Wilson antyder själv en sådan betydelse när han säger att innehavandet av en total dylik explorativ kontroll skulle betyda ”that everything that could possibly be known about the characteristics and interrelations of texts, the textual and intellectual history of each work, was known” (s. 40).⁴³

Problematiken konkretiseras när Wilson betonar att texten, sekvensen av symboler och ord, ingalunda är det samma som verket (den är dock liksom verket en abstraktion):

A text having been produced, further slightly altered texts may in the course of time be produced, derived from the first but differing from it in various ways. Copyists will make mistakes, composi-

⁴² Andra bidrag som sökt belysa kopplingen B&I–humaniora (hermeneutik) är t.ex. Natoli (1980) och Stieg (1990), som menar att humaniora tränger sig in i all kunskap och som antyder en koppling till B&I via lingvistik. Även Mary Burke (Burke *et al.*, 1997) ser hermeneutiken som relevant för teoribildning och forskning i B&I. — Se också, för ett svenskt exempel på tillämpning av hermeneutiken inom B&I, Joacim Hanssons avhandling (1999) om SAB.

⁴³ Den andra typen av bibliografisk kontroll skulle kanske i strikt MB-betydelse kunna sägas ligga i den bibliografiska utredning som resulterar i beskrivningen av en viss *bibliotyp* (se DuRietz, 1999a, ss. 222-30).

ors introduces changes unnoticed by proofreaders, malicious editors emend and delete. There may finally be dozens of texts, all claiming [...] to be 'what the author wrote'.

(Wilson, 1968, s. 8)

Poul Steen Larsen (1999) beskriver hur bevarandeproblematiken när det gäller e-dokument på ett väsentligt sätt vetter mot frågan om texters korruption.⁴⁴ Vi vet rent allmänt med vilken lätthet elektronisk data kan ändras och manipuleras och vilka påfrestningar denna omständighet innebär för frågan om e-dokuments integritet och autencitet. Dessa processer innebär förlorad eller ändrad information. Lagrandet av dokumenten fordrar ofta migration och komprimering: ”compression [...] often causes loss of data. Repeated transfers over decades from one carrier to another [...] will probably be impossible without loss of data. And contrary to analog media [...] the digital media can suffer only very little loss of data without changing or disrupting their information content completely.” (s. 1024)

Även Michael K. Buckland (1991) kommer, när han konstaterar att ”copies might not, by some engineering error, be quite the same as the original” (s. 358), in på e-dokumentet och den texttransmissionella problematiken. Han drar en parallell till handskrifterna:

With handwritten, manuscript texts, one should expect each example to be at least slightly different, even if it purports to be a copy. The person making a copy is likely to omit, add, and change parts of the text. A significant feature of medieval studies is the necessity of examining closely all copies of related manuscripts not only to identify the differences, but also to infer which might be the more correct versions where they do differ. In general, then, the existence of identical, equally informative, equally authoritative copies are unusual. [...] Reproductions of works of art and of museum artifacts may suffice for some purposes and have the advantages that they can provide much increased physical access without wear and tear on the originals. Yet they will always be deficient in some ways as representations of the original [...].

(Buckland, 1991, s. 358)

När Buckland emellertid gör bedömningen att korruptionen av texter i ”bibliotekens tryckta material” ofta är av mindre praktisk betydelse skulle en M-bibliograf troligen direkt höja ett varningens finger. När han säger att ”More general is the case where copies are not all together identical, though they may be equally acceptable for most purposes” (s. 358) skulle väl visserligen M-bibliografen hålla med, om nu Buckland avser, vilket citatet ger intryck av, huvudsakligen olika exemplar av en och samma edition (och därtill främst moderna maskintryckta böcker). Men om nu Buckland i sin tankegång inkluderar även exemplar från *olika* editioner av ett verk, skulle M-bibliografen självklart mena att Buckland går för långt. Tyvärr är Bucklands framställning inte helt tydlig på denna punkt.

Den likaledes välkände B&I-forskaren Howard D. White (1992a) beaktar också han de faktorer som kan påverka en texts fysiska gestaltning: ”no published version may perfectly represent the author's intended text, because of, e.g., editor's cuts, scholar's or censor's emendations, printer's errors, or the authors own miscarried revisions” (1992a, s. 85). Han konstaterar följaktligen att textuella variationer inte endast förekommer *mellan* olika editioner, utan även *inom* dessa. White beskriver därefter M-bibliografers

⁴⁴ Jfr med Dalbellos (2002) tal om texttransmissionens nya miljöer; se avsnitt 3.7.

– som Greys, Bowers' och Tanselles – ambition att utreda texters transmissionshistoria och etablera ”definitiva” textversioner.⁴⁵ Varför förståelsen av uppkomsten och existensen av de olika texter som ett verk manifesteras i, är relevant beror alltså på den logiska slutsatsen att olika textvarianter innebär olika ”innehåll” (olikheterna i detta innehåll kan därtill ofta få konsekvenser vid tolkningen av det bakomliggande verket). Whites svar på en mer specifik fråga om vilken relevans detta har för informationsvetenskapen, förefaller ligga i det följande:

All this matters for retrieval. We need to be able to retrieve specific texts and copies of works; ask whether they meet certain criteria [---]. Bibliographical statements enable people to discuss the existence and uses of a certain text copied in a certain way. A copy of an edition is the unit retrieved in all literature searches [...].

(White, 1992a, ss. 85, 90)

3.5. ”The bibliographical universe”

Diskussionen om texters transmission har alltså lett oss fram till en specifik motivgrund för kartläggandet av det som Wilson (1968) kallar det bibliografiska universumet; det område över vilket den bibliografiska kontrollen skall utövas. När han diskuterar denna kontroll kommer MB in i bilden som ett led i definitionen och utredningen av det huvudsakliga ämnet. Notera att Wilson här reserverar termen ”bibliografi” åt MB (en praktik som han senare, som vi sett, gör sig av med [Wilson, 1983]):

[T]hough it might seem to be otherwise, there is no necessary connection, though of course many factual connections, between bibliographical control and bibliography [...]. That word is [...] the name of a kind of study, primarily the study of the history of books and printing.

(Wilson, 1968, ss. 3-4)

Med ovanstående menar han att MB-forskning kan resultera i en till bibliografisk kontroll bidragande lista, men att man också kan vara MB-forskare utan att någonsin producera en sådan förteckning⁴⁶: ”We shall not as others have done build on the notion of bibliography into that of bibliographic control, the connection between the two being contingent rather than necessary, a matter of fact rather than of meaning.” (s. 4) Wilson konstaterar emellertid den nära relationen mellan organisation/kontroll över ”skrifter” och organisation/kontroll över ”kunskap”/”information”; eftersom den senare till stor del inryms i de förra.

I utredningen av det bibliografiska universumet blir den gemensamma grund som bibliografisk kontroll och MB delar tydlig. (Låt vara att Wilson, med sitt universum – vilket han definierar som samtliga exemplar av ”writings and recorded sayings” [s. 6] –

⁴⁵ Whites (1992a) MB-perspektiv blir tydligt inte minst genom hans förtrogenhet med för MB centrala begrepp som ”copytext”, ”copy” och klassificeringsenheter ”edition”, ”impression”, ”issue” och ”state”. Han framhåller att många bibliotekskatalogisatörer ofta nöjt sig med identifikation på editionsnivån (kompositionen), medan M-bibliografer arbetar sig ner till impressionens, emissionens och statens nivå. Han refererar vidare till Tanselle (1977b) när han noterar att medan katalogisatören endast beskriver ett enskilt bokexemplar för att ”logga in det” som en del av en samling, undersöker M-bibliografen många exemplar av en edition för att kunna beskriva idealexemplaret.

⁴⁶ Jfr med Whites (1992b) påpekande att den naturliga publiceringsformen för MB-forskning långt ifrån alltid är ”listan”: ”For making claims, with evidence, about details that individuate texts, the essay is of course the natural form” (s. 141). Han beskriver kort MB-studiernas funktion och hänvisar vidare till Williams & Abbott (1985) och lyfter fram den grupp artiklar som diskuterar skillnaden mellan ”critical’ and ‘systematic’ bibliography”.

arbetar inom ett långt vidare område än traditionell MB.⁴⁷) Denna grund är även till stor del begreppslig: ”the conceptual inventories of the studies of bibliography and of information storage and retrieval overlap largely if they do not coincide” (s. 5). Han diskuterar begrepp som verk, text, edition och exemplar (på ett sätt som ligger i linje med MB⁴⁸): alla klart distinkta från varandra trots att de hänger ihop. För att förklara vad ett verk är, måste vi således enligt Wilson introducera (det synonyma) begreppet textfamilj (när auktor *skapar* ett verk *startar* han alltså samtidigt en dylik familj).

Nu finns det de som menar att bibliografisk kontroll skall vara konstruerad efter begreppet information: ”And such a one might say: We would do better to think of our task as that of defining control directly over units of information, rather than that over the texts or copies of texts in which such units of information are to be found” (s. 15):

But while it is indisputable that [...] much of the value of text derives from the information they contain, there are nevertheless many reasons for claiming that taking as unit the item of information rather than the text cannot be a generally advantageous procedure, however useful it might be in particular and limited circumstances.

(Wilson, 1968, ss. 16-7)

För det första är texter inte värdesatta endast (och ibland inte alls) för den information de innehåller. Nu är visserligen definitionerna av ”information” legio. Ibland används ordet t.ex. kort och gott för ett dokument ”innehåll” och då är ovanstående påstående mindre tydligt (eftersom texten då likväl i praktiken blir det centrala: ”innehållet” som sådant förutsätter ju texten som sådan). Men om vi uppfattar ”information” på ett mer etablerat sätt, där en informationsenhet är en faktauppgift, ett visst påstående om världen – då är det med säkerhet korrekt att säga att texter värderas för mer än informationsinnehållet. Även om en text värdesätts för dess informativa egenskaper, ligger en del av värdet ofta också i dess egenskap av *källa* till eftersökta informationen. Och även om en text nu skulle kunna upplösas i informationsenheter är dessa enheter oftast kontextuellt bundna till texten som sådan. Inte bara förståelsen utan också *värderingen* av ett påstående är beroende av att det får begrundas i sin ursprungliga miljö. — Låt vara att ovanstående referat har fått bli en stark förenkling av, och endast en selektering av några bitar ur, Wilsons resonemang: det viktigaste här är hans slutsats att bibliografisk kontroll inte kan appliceras på mindre enheter än ”exemplar av texter”.

Bibliografisk kontroll och MB har alltså en gemensam materiell (och konceptuell) grund; den naturliga skillnaden ligger i stället i syftet: den förra handlar ofta om att överblicka skrifter inom ett visst ämne (och där ämnet är det centrala), medan den senare analyserar enskilda bokexemplar för att förstå dess produktion eller tillkomstkontext. Wilson framhåller härvidlag att man “might draw a line between bibliographical and non-bibliographical properties of writings (or, more properly, of copies) where the historical bibliographer draws it, but since” – här citerar Wilson ur Greg (1945, ss. 23-4) – “bibliography has nothing whatever to do with the subject or literary content of the book,” the result would be that no question framed in terms of the content of writings would be a bibliographical question.” Ett sådant uteslutande av det ”icke-bibliografiska” fungerar alltså inte när det gäller bibliografisk kontroll.

⁴⁷ Jfr med ”motsvarigheten” i DuRietz’ (1999a) linneanskt inspirerade klassifikationssystem; Regnum Impressorum.

⁴⁸ När det gäller ”edition” hänvisar han t.ex. direkt till Fredson Bowers.

Om Tanselle (1977b) har rätt i att bibliotekarier ofta inte är fiender till verken men ofta till böckerna, torde det väl från bibliotekariers, eller B&I-forskares, led ha producerats ett flertal verk om just begreppet verk? B&I-professorn Richard P. Smiraglia (2001) menar emellertid att detta är ett underutvecklat område inom det informationsvetenskapliga fältet. Han har alltsedan sin doktorsavhandling (1992), ofta tillsammans med kollegan, professorn Gregory H. Leazer⁴⁹, behandlat ämnet ur en aspekt som tydliggör kopplingen mellan det abstrakta begreppet verk och dess konkreta manifestationsformer (och därmed illustrerat en essentiell koppling mellan B&I och MB); det han kallar ”derivative bibliographic relationships” (2001, s. 75). Frukten av det åt detta håll länge riktade intresset blev till slut en bok som helt och hållet är ägnad åt *The Nature of "a Work"* (2001). Smiraglia knyter an till Wilsons (1968) utredning av det bibliografiska universumet och den bibliografiska familjen. Den senare definierar Smiraglia som ”that set that includes all texts of a work that are derived from a single progenitor”. Den är alltså “the tangible, and to some extent quantifiable, instantiation of the mutability of works” (s. 75). För att identifiera medlemmarna av dylika familjer och dess relationer till varandra fordras alltså mer eller mindre sofistikerad MB-analys (Smiraglia gör här observationen om även små bibliografiska familjers komplexitet). Kopplingen tillbaka till informationsåtervinning (eller bibliografisk kontroll) ligger helt enkelt i slutsatsen: ”The development of direct and explicit control of bibliographic families would greatly enhance the user’s ability to navigate the bibliographic universe” (Smiraglia & Leazer, 1999, s. 494).

Smiraglia menar att den stora betydelsen av verk i vår mänskliga kultur ger skäl för skapandet av verkspecifika kunskapsorganisationssystem. Sådana system kan ta formen av modifieringar till kataloger, sökhjälp, sökmotorer eller fulltextsystem: ”Because the incidence of mutations of works is great, systems that efficaciously allow exploration among the mutations of works are demanded” (s. 131). Det minsta man kan önska är ett system för uniforma identifikatorer för verk. En gång skapade, kan sådana identifikator vara till stor hjälp för återvinning av specifika texter av ett verk. Smiraglia finner det alltså tydligt att ett explicit uttryckande av upptäckta relationer mellan olika texter av ett verk behövs för att underlätta informationssökning, och det gäller i högsta grad att finna sätt att applicera detta även i den elektroniska miljön och därmed motverka det kaos som där råder.⁵⁰

Den viktigaste konklusionen av Smiraglias och Leazers forskning, som började utifrån ett intresse för den abstrakta entiteten verk, är att den – för att över huvud få ett grepp om denna storhet – på ett tydligt sätt har fått söka sig djupt ner i det konkreta, det materiella. Kopplingen till MB – som bl.a. just för att tjäna verken fokuserar på deras materiella existensvillkor – föreslår väl närmast sig själv. — Smiraglias definition av nyckeltermerna dokument, text och verk utgör en tydlig bekräftelse på en sådan koppling.⁵¹

⁴⁹ Se främst Smiraglia (1992; 1994; 1996; 1999), Leazer (1994), Smiraglia & Leazer (1995; 1999), Leazer & Smiraglia (1996; 1999), samt Leazer & Furner (1999).

⁵⁰ Jfr med FRBR:s försök att realisera en formalisering av några av nivåerna (verk, uttryck, manifestation, exemplar) i bibliotekssystem och katalogregler (IFLA Study Group on the Functional Requirements for Bibliographic Records, 1998). Se även Säfström (2004), som poängterar att FRBR:s försök att särskilja och relatera de olika bibliografiska nivåerna till varandra (och alltså härvid understryka distinktionen mellan abstraktion och konkretion) är ett beaktande av de *användarbehov* projektets upphovsmän identifierat.

⁵¹ Kopplingen till MB syns avslutningsvis bibliometriskt inte minst genom Smiraglias många referenser till (ett flertal skrifter av) Tanselle.

Det kan även nämnas att den danske B&I-forskaren Jack Andersen på ett liknande sätt har intresserat sig för verkens materialitet. Han skriver t.ex. på detta tema i den av Smiraglia redigerade *Works as Entities for Information Retrieval* (Andersen, 2002).

När Richard E. Rubin, i sin stora bok om B&I (2004), berör frågan om bibliografiska uppgifter i informationsåtervinningsystem, erkänner han relevansen av Smiraglias ståndpunkt och forskning. Han konstaterar att ett (polyformt producerat) bokexemplar inte är en självständig entitet utan en representant för en viss *edition* av ett visst *verk* och menar härvidlag att distinktionen mellan det fysiska objektet och verket måste vara korrekt upprätthållen och beskriven i en bibliografisk post. Oavsett om denna är kortfattad eller utförlig måste nämligen syftet alltid vara det samma: ”to represent a unique item, for example, a particular version or edition, sometimes referred to as a manifestation of the same work. [...] A bibliographic record has to provide sufficient information to distinguish one manifestation from another and relate the particular item being described to other items.” (s. 237).⁵²

Låt mig även i sammanhanget nämna Bucklands framhållande av att det finns två viktiga användningsområden för informationssystem:

One purpose of information systems is to store and maintain access to whatever evidence has been cited as evidence of some assertion. Another approach is for the person in a position to organize artifacts, samples, specimens, texts, or other objects to consider what each could tell one about the world that produced it, and then, having developed some theory of its significance to place the object in evidence, to offer it as evidence by the way it is arranged, indexed, or presented. In this manner, information systems can be used not only in finding material that already is in evidence, but also in arranging material so that someone may be able to make use of it as (new) evidence for some purpose.

(Buckland, 1997, ss. 807-8)

Det ligger nära till hands att fundera inte minst kring det andra användningsområdet i ljust av MB, som just genom samlandet, jämförandet och det bibliografiska klassificerandet av exemplar och editioner ofta syftar till att utreda olika typer av dokumentkomplex – där väl det vanligaste exemplet torde vara vad vi tidigare berört; de dokument som anses manifesteras samma verk. Det handlar sålunda om att genom ett helhetsgrepp förstå delarna och därmed också bl.a. möjliggöra en ökad förståelse för dokumentens litterära innehåll. Jämför med hur Tanselle betonar den stora såväl vetenskapliga som kulturella vikten av att ha tillgång till hela det dokumentkomplex som kan sägas bära upp en viss verkcentrerad textfamilj t.ex. när han menar att ju mer ett bibliotek förstår “the degree to which intellectual content of a book is linked to the details of its physical transmission, the more that [...] library [...] will become a real collection” (1979a, s. 27). Agerar man utifrån detta perspektiv tar man alltså ansvar “for preserving the written products of our culture in a way that helps to reveal their significance” (s. 28). Vi kan här även notera Gregs synpunkt att “det är bara genom tillämpning av strikt bibliografisk metod som den sista droppen information kan pressas ur ett litterärt dokument” (Greg, 1998, s. 401).

⁵² Rubins formulering för tankarna till M-bibliografen Pollards (1898) synpunkt att bibliotekariens arbete med nödvändighet blir (M-)bibliografiskt så snart biblioteket äger två editioner av samma verk: han måste ju då på något sätt visa hur de skiljer sig åt.

3.6. ”Den bibliografiske totalitet”

Om möjligheten att i informationssökningssyfte effektivt navigera i det bibliografiska universumet alltså fordrar kunskaper om de materiella relationerna mellan olika textbärare, blir konsekvensen ett tydligt förhållande mellan referensbibliografin och MB – och om alltså den förra är en väletablerad del utav B&I framstår följaktligen en sådan koppling som en lika påtaglig vetenskapsteoretisk relation mellan B&I och MB. Vi har tidigare sett Bruhns (2001) tala om en bibliografisk totalitet som inkluderar de båda ”grenarna” av bibliografin. Vi skall här ge några exempel på skrifter som sökt kommentera relationen mellan de två områdena.

Roy B. Stokes (avliden 1995, ledde bl.a. bibliotekarieskolorna vid Loughborough Technical College och British Columbia-universitetet) var markant intresserad av MB. Här kan nämnas hans handbok *The Function of Bibliography* (1982 [1 ed. 1969]) som till största delen behandlar MB. Han diskuterar emellertid dess relation till ”intellectual bibliography” och menar, likt DuRietz (1974), att nackdelen med en dylik uppdelning är ”the tendency to separate the parts of an area of study in which all the specializations rely so heavily upon each other” (1982, s. 12) och talar härvidlag om ”the interdependence of each of the parts upon the whole”. Han ger i sammanhanget ett enkelt exempel:

A ‘subject bibliography’, often one of the main channels for disseminating information regarding the intellectual content [...] must not [...] contradict the findings of analytical bibliography. The establishment of a disputed date, for example, by means of the most advanced and complex bibliographical reasoning must be demonstrated in the simplest form of enumerative bibliography.

(Stokes, 1982, ss. 13-4)

Även Krummel (1990) uttrycker en önskan om att binda de två huvudtyperna av bibliografi närmare varandra. Han talar om bibliografins tyska linje – ”the listing of books and other documents” – och dess engelska linje, dvs. MB. Den förra ser han i referensbibliografiskt ljus: ”It extends from the practical grass roots approach [...] to the highly technical fields of modern documentation and information science” (s. 4).

While the two groups of bibliography and their specialities can be seen advantageously as independent activities, they must also usefully come together. They do so most conspicuously in descriptive bibliography, concerned with the specification of particulars, based on the methods of analytical bibliography, and with addressing the ‘history of the forms in which a given group of books was presented to the public’. The notion that the first group of bibliography is ‘applied’, and the second ‘pure’, is fascinating, but hard to sustain logically.

(Krummel, 1990, s. 5)

Krummels bevekelsegrund för att knyta MB närmare referensbibliografin är alltså ungefär den samma som Stokes (1982): i båda typerna av bibliografi måste alltid en *beskrivning* av dokumentet ske. Hur strikt referensbibliografiskt syftet än är, kan man inte lösgöra sig från ”verkets” eller ”informationens” bundenhet till sina fysiska bärare: bibliografiskt arbete består alltid av referens- och M-bibliografiska element i olika proportioner. Den erfarenhet, teori *etc.*, som gjorts på MB:s marker kan man med fördel dra nytta av även i referensbibliografiska sammanhang.

Krummel återkommer till tankegången när han under rubriken ”The Physical and Intellectual Book” skriver: ”When a work is cited, it should be cited in all representations, or only in the most authoritative and canonical presentation. The compiler in effect endorses not only the copy he has seen, but implicitly the copy he wants others to see.” (s. 34) Detta är också en illustration över varför en isolering mellan den bibliografi

som primärt är intresserad av fysiska föremål och den som primärt är intresserad av "intellektuellt innehåll" är "mischievous to both inquiries" (s. 35). Han menar t.ex.: "The meagreness of the citations of 'systematic bibliographers' can too easily result in the concealment of important differences in content that the reader should know about" (s. 36).⁵³

När Marcia J. Bates diskuterar "systematisk bibliografi", inleder hon med att relatera den till MB:

Systematic bibliography has long been viewed as a poor relation to descriptive or analytic bibliography. The practice of making bibliographies to be used in literature searches has been seen as a simpler and humbler activity than that of creating exquisitely detailed descriptions of the physical and textual aspects of books.

(Bates, 1992, s. 117)

Bates poäng är att referensbibliografi, så som den *borde* utövas, kräver mer av färdighet och kunskap hos bibliografen än vad man normalt antar. Hon förefaller här också visa en förståelse för att bibliografier och kataloger kan ha andra funktioner än att användas vid litteratursökningar (i referensbibliografisk mening), med andra ord; skillnaden mellan rena (även om en sådan "renhet" aldrig är hundra procentig) M-bibliografier och referensbibliografier är inte primärt att söka i graden av detaljrikedom i det deskriptiva elementet, utan i att de förra har som en av sina huvuduppgifter att informera om dokumenten som sådana, om texterna själva.⁵⁴

När Maceviciute & Janonis (2004) skriver om bibliografin i Ryssland framträder en bild som visserligen uppvisar ganska få beröringspunkter med MB (de presenterar i stället teoribildning kring vad B&I i allmänhet avser med kunskapsorganisation och där termen "informography" kan illustrera ungefär vad det här rör sig om), men framhåller likväl att det i dag också finns en stark grupp forskare som knyter an till MB: "Much of the literature in the field discusses the links between the two meanings and fine differences between different processes and results of these two bibliographies." Maceviciute & Janonis talar om "two entirely different but related fields of activity" (s. 39).

⁵³ Krummel visar sin tillvändhet mot MB-skolan också genom att vid ett flertal tillfällen referera till M-bibliografer som Greg, Bowers och Tanselle. Han tackar för övrigt den sistnämnde i förordet för att denne har lämnat honom "o-värderlig kritik". Och vice versa: Tanselle (1998b) menar att Krummels bok är en av de mest intelligenta – och intellektuella – behandlingarna av enumerativ bibliografi som har skrivits (s. 198). — Se även Krummels diskussion om förhållandet mellan HB och bibliotekshistoria (Krummel, 2000) och hans recension av Balsamos *Bibliography* (Krummel, 1991). Notera i Balsamos bok inte minst kapitlet "The bibliography of librarians and historians in the nineteenth century" (1990, ss. 143-76).

⁵⁴ Det kan för övrigt vara intressant att jämföra hur de fem element Bates menar att en bibliografisk förteckning består av (med viss revidering övertagna från Wilson [1968]) svarar mot de fem element som DuRietz (1999) räknar med. Bates "scope", "information fields" och "organization" kan sägas motsvara DuRietz' provinsiella, enumerativa/deskriptiva och systematiska element. Bates talar därtill om "domain" (de källor som använts för att identifiera det material som bibliografin behandlar) och "selection principles" (föreliggande endast i "selektiva bibliografier" och består alltså av de principer som använts för att exkludera material som ligger *innanför* bibliografins "scope"). Det senare svarar alltså endast delvis mot DuRietz (1999a) kollektiva/selektiva element, som skall fattas som det *faktiska resultatet* av den provinsiellt formulerade målsättningen. Slutligen räknar också DuRietz med ett designativt (eller formgivande) element som består dels av arrangemanget av informationen inom varje post (jfr med Bates "information fields"), och dels den rent praktiska sidan av den typografiska formgivningen.

Såväl Bates (1992) som Maceviciute & Janonis (2004) betonar alltså den tydliga skillnaden mellan MB och referensbibliografi, men noterar samtidigt att det rör sig om två relaterade områden.

3.7. ”Elektrografi”

Det framstår som tämligen tydligt att de elektroniska medierna väsentligen bidragit till en förnyad eller förstärkt diskussion om MB inom B&I. Man kan dels tala om forskare vilka mer allmänt föreslår att man bör problematisera e-dokumentets materialitet på samma sätt som pappersdokumentets (som Buckland, 1991; Cox 1998; Smiraglia, 2001) och om forskare som uttryckligen föreslår MB som ett i sammanhanget potentiellt hjälpmedel (som Nicholls, 1996). Larsen (1999) framhåller B&I:s behov av att applicera MB-termer (som editioner, versioner och stater) även på digitala dokument.

Vi kan inledningsvis fördjupa oss i problemområdet genom att återvända till Dahlström. Över huvud taget kan man säga att hans argumentation kring MB inom B&I i hög utsträckning framkommer just i samband med ett intresse för digitala medier och dokument,⁵⁵ för Internet, hypertextualitet eller uppmärkningsteori – och mer specifikt i samband med hans avhandlingsarbete om digitala kritiska editioner av flerversionella litterära verk.⁵⁶

Att ”text” och ”verk” i liten utsträckning har problematiserats inom B&I, tror Dahlström beror inte minst på en tidigare förhållandevis okomplicerad mediesituation, ”codexbokens dominerande paradigm”. B&I har kommit undan med hyggligt enkla beskrivningar av begreppen. Men de digitala dokumenten ställer nya krav. Disciplinen måste därför utveckla analyser och metoder för dessa. Dahlström föreslår att man drar nytta av de resonemang som förs inom MB och beaktar härvidlag t.ex. DuRietz’ utredning av begreppen (Dahlström, 2000a).

Dahlström (2002b) återkommer till frågan om i vilken utsträckning det är *möjligt* eller önskvärt att föra in MB:s verktyg – inte minst dess begreppsvärld – i den digitala medieekologin. Artikeln blir därför i stor utsträckning en begreppsdiskussion. Om ett centralt, men också mycket komplext, begrepp som text – som ju spänner över en skala från total immaterialitet till total materialitet – säger han bl.a. att en immateriell uppfattning av detta begrepp riskerar att trivialisera den latent betydelsen hos det textbärande materiella mediet och dess fysiska eller grafiska dimensioner. MB-analys bidrar till värdefulla kunskaper om relationen mellan produkt och process (dokument och produktionshistoria). Fokus på detta samspel kan vidare visa sig värdefull för medieekologi, t.ex. förståelsen för hur tryckta och digitala dokument förhåller sig till varandra.

I Dahlströms forskning har förutom *dokumentgenre* (han menar att medlemmarna i en sådan uppvisar gemensamma visuella och kompositionella typifieringar eller ”mönster” som förbereder användaren på dokumentets genretillhörighet⁵⁷) begreppet *dokumentarkitektur* (DA) blivit centralt. Detta inkluderar beträffande e-dokument såväl gränssnittsytan som det som finns därunder, dvs. komposition, markup, format, kod.

⁵⁵ Jfr med uttrycket ”elektrografi”, dvs. de digitala dokumentens bibliografi (Dahlström, 2000b).

⁵⁶ Se, för en diskussion om detta problemområde, ”How Reproductive is a Scholarly Edition?” (Dahlström, 2004).

⁵⁷ Se även Elaine G. Toms ”Recognizing Digital Genre” (2001). För att underlätta användare-dokument-interaktionen bör ett dokument anpassa sig till ett för sin genre igenkännbart mönster, ”a shape of information” (s. 22) vilket alltså manifesteras i dokumentets form, t.ex. i layout och formatering.

Dahlström har tillsammans med Mikael Gunnarsson (2000) diskuterat detta begrepp och dess relation till B&I. De menar att disciplinen har visat betydligt större uppmärksamhet mot metaobjektens arkitektur än de primära objektens. Inom kunskapsorganisation, där fokus är på klassifikation, reduceras objekten till det litterära innehållet. Men vid sidan om detta behövs mer forskning kring dokumentens materialitet och textualitet. Digital produktion leder till nya analysätt. Traditionella institutioner och system i biblioteksmiljö stöter ofta, pga. att de är essentiellt tryckbaserade, på hinder i den digitala världen – ibland med betydande informationsförlust som följd. De etablerade systemen kan ”böjas” för att tillmötesgå digitala dokumenters kvaliteter och problemen kan därmed tillfälligt kringgås genom *ad-hoc*-lösningar, men de kommer inte att bli adekvat behandlade om inte metoder och teorier genereras på basis av gedigen förståelse och analys av dokumenten. Här kan DA visa sig vara ett användbart verktyg – och dylika studier kan lämpligen inkludera *analytisk bibliografi*.

Dahlström & Gunnarsson föreslår tre områden där DA kan bli ett verktyg för att uppnå djupare förståelse: informationssökning, dokument(re)produktion och IT-teori.

Informationssökning beskrivs ofta – som hos Kuhlthau (2004) – som en konstruktiv process som karakteriseras av osäkerhet, en lärandeprocess, där alltså användarperspektivet blir en naturlig följd för forskningen. Man kan ej förneka att informationssökning alltid utförs som handlingar starkt beroende av personliga och olika kontextuella faktorer, men om genomslaget av förändrad informationssökningsteknologi skall bestämmas, måste studiet inkludera en analys av relationen mellan DA och dokumentrepresentation – en analys som fordrar frågor som vanligtvis attribueras till indexeringens och katalogiseringens domäner, men som utvidgar deras omfång.

Om vi accepterar att analys av informationssökningssupdrag ibland kan karakteriseras som undersökningar av hur användarnas behovsformuleringar relaterar till det sätt som dokumenten är representerade i olika typer av metaobjekt, har vi alltså också anledning att studera interaktionen mellan DA, dokumentrepresentation och användare i en informationssökningsskontext. Dahlström & Gunnarsson (2000) menar att detta inte har skett i någon tillfredsställande grad inom B&I.

Skrivande och läsande kan ses som aktiviteter för kommunikation av mänskliga uttryck genom användandet av olika verktyg, vilka ofrånkomligen sätter prägel på och begränsningar för aktiviteterna. Det finns här inget sätt att bli oberoende av teknologin, dvs. språket, inskrivningsverktyget (t.ex. tangentbordet) eller lagringsmediet. Om vi alltså uppfattar teknologi som något som transformerar, såväl som något som transformeras av, människan, så kommer varje förändring i teknologin att påverka uttrycksmöjligheterna, och detta måste anses som en kritisk faktor i analysen av informationssökning.

DA blir ett viktigt verktyg när vi försöker förstå metagrammatik och scheman för e-dokument och hur de kan konstrueras, antingen det gäller direkt produktion av nya digitala verk eller digitalisering av tidigare pappersburna. Uppmärkning av en text är i själva verket en teori – eller ett teoretiskt uttalande – om denna text. Dahlström & Gunnarsson noterar att de här använder ”text” på ett sätt som ligger närmare sociologiskt inspirerade M-bibliografer som McKenzies än Tanselles. Den senares begrepp är ju begränsat till sekvensen av lingvistiska alfanumeriska tecken, medan den förra även inkluderar bibliografiska koder, som typografi och lagringsmediets art, vilken traditionell MB räknar till dokument- snarare än till textnivån:

A number of tags used in various DTD:s in fact deal with the architecture of documents, since a markup language is a tool for structurally handling aspects and elements on different hierarchical

and conceptual levels of the document, not only textual strings at the linguistic level. In this way we might consider certain families of markup languages as theories of particular types of documents or of genres, and as statements as to how these documents or groups of documents can in fact be constructed at all, and, finally and importantly, as tools perhaps shaping the very production of documents and their architectures.

(Dahlström & Gunnarsson, 2000)

De understryker att DA-studiet emellertid inte bör uppfattas som endast en underdisciplin till elektronisk textualitet, och kommer i det sammanhanget in på MB:s traditionella arbetsmarker:

Extending this study to objects of earlier technologies may be revealing for the history of writing as a whole. The introduction of the title page may for example reflect important historical circumstances or changes in the technologies and the infrastructures of that time. Moreover, a thorough understanding of how different elements in different document types play particular roles, may serve in the work of cataloguing.

(Dahlström & Gunnarsson, 2000)

Det förefaller finnas ett tämligen etablerat intresse för DA och dokumentstudier i Dahlströms forskargeneration i Göteborg/Borås. Inte endast han själv och Gunnarsson, utan också Joacim Hansson och Helena Francke arbetar med ämnet (Hansson *et al.*, 2003). De fyra efterlyser – bredvid de informationistiska och institutionella perspektiven – ett tredje: en teori om B&I baserad på dokumentets materialitet. Det gäller att hitta nya sätt att studera denna för B&I så fundamentala entitet. Uppsatsen byggs upp av reflektioner från författarnas pågående avhandlingsarbeten (Dahlströms har redan nämnts, Francke arbetar med DA som teoretisk bas för dokumentstudier och ser härvidlag, liksom Gunnarsson i dennes avhandlingsprojekt, speciellt till vetenskapliga tidskrifter). Alla studier inkluderar den sociotekniska dimensionen av dokumentstudier, där utgångspunkten är det enskilda dokumentet inom ett visst socialt eller kulturellt sammanhang (jfr Levy, 2001); detta möjliggör en rad kombinationer av empiriska och teoretiska argument och frågeställningar. Man diskuterar länken mellan traditionell MB och hypermedia och hur studiet av texttransmissionell problematik ofta har undervärderats (och hänvisar i sammanhanget till Greg [1966] och Tanselle [1974; 1998b]). DA beskrivs som ett analytiskt ramverk, där man uppmärksammar mediespecifika karakteristika och epistemologiska normer för dokumentstruktur (man poängterar bl.a. att metaforen ”arkitektur” för fram det faktum att byggnader och dokument har ett gemensamt beroende av tekniska faktorer bundna i ett tidssammanhang, och att dokument sålunda bör ses som historiska artefakter som informerar oss om det förflutna – i termer av t.ex. produktion). Hansson *et al.* (2003) innebär på flera punkter en fördjupad diskussion om problemområdena i Dahlström & Gunnarsson (2000). Den utmynnar i slutsatsen:

This suggests a possible common ground in LIS where various DS [document studies] research can meet, a hub around which approaches with quite different origin can rotate. [---] We need to search for some sort of unifying formulation of their epistemological contribution as well as their empirical results. The epistemological analysis of DS as an autonomous perspective within LIS has not yet been made. Theoretical development can only come when a certain body of research has been carried out.

(Hansson et al., 2003)

Det svenska intresset för DA har naturligtvis sina internationella motsvarigheter. *JASIS*, vol. 48:7, är t.ex. ägnad åt temat. Salminen *et al.* (1997) diskuterar här dokumentanalysens metodologi. För att kunna använda ett dokument effektivt krävs en noga planering av dess struktur. Standarder som SGML har utvecklats för att definiera dylik dokumentstruktur för digitala objekt, men för att kunna definiera effektiva dokumentstandarder krävs därtill en djupgående dokumentanalys. — Ett färskare exempel är annars Stehno & Rettis (2003) forskning om automatiserade metoder för dokumentanalys i samband med digitalisering av tryckta texter. Fokus är på ”logiska” dokumentstrukturer⁵⁸; de mönster som småningom efter tryckpressens genombrott utbildat sig till konventioner eller dokumenttypers ”grammatik”. De betraktar härvid olika layout-element som delar i ett semiotiskt system. En beskrivning av dessa ”regler”, i termer av syntaktiska och abstrakta layout-relationer, menar de är viktigt för en dylik automatiserad dokumentförståelse: ”The correct identification and detailed representation of the logical structure of digitised books [...] is a primary need in the world of digital libraries” (2003, s. 81).

Det bör nämnas att Dahlström, när det gäller frågan om tillämpningen av MB på digitala objekt, bl.a. finner stöd hos företrädare inom den nymaterialistiska litteraturvetenskapliga skolan såsom Jerome J. McGann (1997), N. Katherine Hayles (1999; 2000) och Matthew G. Kirschenbaum (2003). ”Trycket är platt, koden är djup” kan man lite slagordsmässigt anföra som en förklaring till Hayles betonande av mediespecifik analys (2000). Kirschenbaum menar att anledningen till att den analytiska bibliografin, till skillnad från den enumerativa, i mycket liten utsträckning applicerats på detta område, bl.a. kan ha att göra med den utbredda fördomen om digitala objekts immaterialitet. Han betonar liksom Dahlström vikten av att utveckla de terminologiska redskapen:

[I]n the electronic literature community we lack sophisticated vocabulary for expressing the synchronic and diachronic changes that inform the material make-up of digital objects. [...] [B]ut isn't library science already there? METS⁵⁹ and all that? No, I don't think so. [...] METS (and other things like it) do not help with the problem of expressing relationships between multiple versions and states of an individual work. This is what's at the heart of the bibliographical enterprise and it's a perspective that is essential for PAD⁶⁰.

(Kirschenbaum, 2003, ss. 15, 34)⁶¹

⁵⁸ Jfr med DuRietz (1999a) som med ”bibliostruktur” i stället avser allt tryck i en bok som inte hör till regulärt text- och bildinnehåll, dvs. konstruktionsdetaljer som paginering och arksignaturer.

⁵⁹ Dvs. Metadata Encoding and Transmission Standard. Utvecklas av Digital Library Federation och håller i USA på att bli den nationella standarden för deskriptiv, administrativ och strukturell metadata om det digitala bibliotekets objekt (använder sig av XML).

⁶⁰ Dvs. Preservation, Archiving and Dissemination of Electronic Literature.

⁶¹ Det kan för övrigt nämnas att den vid B&I-institutionen i Borås utgivna tidskriften *Human IT* i nr 2-3/2001 innehåller en studie av Anna Gunder, vilken söker utveckla en teori avsedd att underlätta beskrivning av (verk)texter i olika medietyper. Hon söker härvidlag kombinera och utveckla perspektiven hos å ena sidan bibliografer och textkritiker (som Fredson Bowers, Jerome J. McGann, D. F. McKenzie, D. C. Greetham, Peter L. Shillingsburg och G. Thomas Tanselle) och å den andra hypertextteoretiker (som Espen Aarseth, Jay David Bolter, Jane Yellowlees Douglas, Michael Joyce, George P. Landow och Janet H. Murray). I jakten på användbara analysbegrepp diskuteras för MB centrala termer som ”work”, ”version”, ”text”, ”variant”, ”edition”, ”impression”, ”issue”, ”copy” m.fl. — För inlägg med ett mer koncentrerat fokus på MB:s applikation i studiet av digitala objekt se gärna Lavagninos *The Analytical bibliography of Electronic Texts* (1996) och Bordalejos *The Descriptive Bibliography of Electronic Books* (2005), där den senare skriften kan sägas utgöra en fortsättning av eller kommentar till den förra.

B&I-professorn Kathleen Burnett (1993) står för ett annat intressant inlägg som rör sig i det elektroniska sammanhanget. Hon diskuterar vad initiativ som t.ex. Electronic Text Center (vid Virginia-universitetets bibliotek) kan innebära för forskningen inom HB (vilket vi torde kunna läsa som MB, då hon inte minst avser studier av enskilda materiella textbärare) och B&I. Projektets syfte är att förbättra möjligheterna att använda multimedia i humanistisk forskning och skapa metoder för att studera, analysera, syntetisera och kontextualisera e-texter. Man kommer härvid in på områden som uppmärkning, kritiska editioner och hypertextualitet. Burnett efterfrågar MB:s medverkan, t.ex. när det gäller hur e-dokument bör katalogiseras. Dyliga projekt kan därtill på lite sikt få stor betydelse för MB och dess metodologier. Den teknologiska utvecklingen kommer att alltmer påverka bibliotekens beståndsutveckling och det blir därmed svårare att utföra MB-forskning utan att ha tillgång till elektroniska verktyg. Burnett ger ett exempel: när det gäller rara böcker föreligger ett naturligt behov av reproduktioner, vilket hittills i stor utsträckning betytt mikrofilmskopior. Då de emellertid är ”unsatisfactory for most serious scholarly purposes outside of reading the texts” (s. 295) menar hon att även om inte heller högresolutionsinscanningar av boksidor (i färg och naturlig storlek) kan ersätta originalen, så utgör de en avsevärd förbättring. En forskare som är intresserad av en viss edition kan ladda ner en inscanning av densamma innan han beslutar sig för att resa till biblioteket. Han kan göra en del förhandsarbete utifrån kopian (och sparar därmed på originalet genom minskat slitage⁶²). För att utvecklingen av dyliga verktyg skall bli så användbara som möjligt bör M-bibliografer medverka i produktionsprocessen.⁶³

Burnett oroar sig över att undervisning i MB är så sällsynt inom B&I; många grundutbildningar erbjuder inte kurser på området, varken deskriptiva eller metodologiska, och när det gäller forskarutbildningar är bilden ofta densamma. De stora framstegen på e-texternas område ökar nämligen behovet av att B&I-studenter – och inte endast dem som skall arbeta med ”rara böcker” – får en god utbildning i såväl e-texters teknologi som tryckets historia: ”Electronic collection development requires an even greater and more generalized level of discernment and knowledge of the history of the print tradition that print collection development did” (1993, s. 297). B&I-studenterna kommer att tvingas till kostsamma beslut om t.ex. vilka texter som bör digitaliseras och hur, och vilka analytiska verktyg som skall kunna appliceras på dessa: ”If they do not understand the history of the textual tradition, they will have to make decisions from a position of ignorance.” (s. 297)

⁶² Låt mig ta ett närliggande exempel på samma resonemang: att det numera finns digitaliserade versioner av Lunds universitetsbiblioteks medeltida handskrifter på nätet anser inte handskriftsbibliotekarien och bokhistorikern Eva Nylander (2000) på något vis har minskat behovet av att bevara originalen. Genom att åstadkomma e-versionerna ville man emellertid minska onödigt slitage på handskrifterna och realisera det tvåfaldiga idealet om liberal tillgänglighet och klokt bevarande.

⁶³ Ett exempel på att Burnetts (1993) önskan om MB:s medverkan i e-textprojekt inte klingat ohörd är samarbetet mellan det av henne nämnda ETC vid Virginia-universitetets bibliotek och MB-sällskapet vid samma lärosäte, vilket blir tydligt om man studerar institutionernas nätplatser [ETCUVL 2005; BSUV 2005]. Det är t.ex. ETC som möjliggjort online-versionerna av *SiB* och sällskapets unika e-boksarkiv. Vander Meulen (1997), som vill karakterisera ETC som internationellt ledande när det gäller presentation av e-material, menar att en av ETC:s särskilda fördelar ligger i att många i dess personal har erfarenheter av och kunskaper i MB och textkritik och därför också har speciella insikter i de texter som de arbetar med. Vander Meulen poängterar dock att samarbetet kring e-projektet endast är en ny form av ett gammalt samarbete mellan sällskapet och universitetsbiblioteket. Kopplingen var visserligen starkare i början när sällskapet närmast framstod som en del av biblioteket; samarbete har likväl allt sedan dess existerat i någon form.

Även B&I-professorn Marija Dalbello (2002) kommer, i en liknande diskussion om digitala medier, in på B&I-utbildning. Hon menar att bokhistoria och MB – vilka hon räknar som B&I-komponenter – olyckligt nog har närmast försvunnit från undervisningen. Det finns emellertid all anledning att omvärdera vad bokvetenskapen kan tillföra ämnet, t.ex. när det gäller förståelse av texttransmissionens nya miljöer, textbegreppet eller transformeringen från ett logocentriskt bibliotek till ett digitalt. Liksom t.ex. Dahlström vill Dalbello alltså se MB:s applicering i studiet av digitala medier. Vid sidan om anpassningen av MB:s terminologiska verktyg och metoder till de nya medierna betonar Dalbello (liksom återigen Dahlström) hur även studiet av de traditionella mediemiljöer som åtminstone hittills har varit MB:s arbetsrum, indirekt men på ett fruktbart sätt bidrar till förståelse och kunskap om den digitala miljön.

När det t.ex. gäller digitalisering av historiska samlingar (där det dock gäller att vara medveten om de meningsbärande aspekter som är bundna i själva föremålet som skall ”omformateras”), fordrar det att man (t.ex. för att erhålla ekonomisk finansiering) kan argumentera för den användning forskningen kan ha av dylika samlingar, vilket i sin tur fordrar förståelse för materialets produktion, distribution och användning. Dalbello ser dock här inte endast ett vetenskapligt användningsområde, utan även ett folkligt (vilket visas t.ex. i folkbiblioteks deltagande i dylika initiativ). De nya användningsområdena innebär en unik utmaning när det t.ex. gäller presentationen av samlingarna: ”Originally a field for specialists, special collections librarianship became a relevant body of knowledge across the MLS⁶⁴ curriculum.” (s. 198)

The structure of text extends to its paratextual features, such as title page information, footnotes, markers of internal structure of the text, and other features of texts that are involved in their formatting. Retrieval of information from the texts [...] must be approached historically, studying their significance in relation to the contemporary reception or production of text or the status of text in general. [...] The physicality of text is a very strong component of encounters with text in new contexts of textual transmission.

(Dalbello, 2002, s. 199)

Utvecklarna av de första prototyperna av e-böcker har, enligt Dalbello, erkänt värdet av dylik kunskap och understrukt vikten av förståelse för böckers strukturella aspekter.

Hon ger ett exempel på hur det bokvetenskapliga kan inkorporeras i B&I-undervisningen när hon berättar om ett projekt där studenter fick skapa en bibliografisk online-databas. De fick analysera böckers fysik och beskriva dem med tekniker från deskriptiv bibliografi. Därtill skulle de utreda verkens publiceringshistoria genom att identifiera de olika editioner i vilka de manifesterats (men även dess manifestationer i andra medieformer än codexbokens). De tvangs här sätta sig in i bibliografiskt viktiga begrepp som edition (komposition), impression och stat, och visa sig uppmärksamma på variationer mellan de olika editionerna. Ett av de pedagogiska syftena med projektet var just att öka studenternas medvetenhet om ”the text as a material object” (dvs. om texten som en i ett fysiskt föremål föreliggande realtext). Dessutom tvang uppbyggnaden av databasen dem att inhämta relevant teknologisk kunskap och därmed förståelse för e-dokuments produktion och struktur, liksom för textualitet i elektroniska miljöer över lag. De hade därmed att koppla sina erfarenheter från studiet av dokument och texter i en pappersbaserad mediemiljö till en elektronisk.

⁶⁴ Dvs. mastersutbildning i B&I.

4. MB-forskare om B&I

4.1. B&I-termer i *SiB*

Den ledande bibliografiska tidskriften (egentligen årsboken) *SiB* grundades 1948 av Fredson Bowers och har sedan starten utgivits av The Bibliographical Society of the University of Virginia.⁶⁵ En termstatistisk genomgång underlättas av en databas, med möjlighet till fulltextsökning, som innehåller samtliga (969) artiklar i vol. 1-53 (1948-2000) [SiB 2005].

Det statistiska resultatet av en sökning på 15 centrala B&I-termer blev 42 artiklar, eller drygt 4,3 % samtliga artiklar. Fördelningen mellan termerna är enligt följande (siffran anger antalet artiklar där termen förekommer): ”documentation” (som beteckning för ämnesområdet) 6; ”information behavior” 0; ”information management” 0; ”information retrieval” 5; ”information science” 4; ”information studies” 0; ”information seeking” 0; ”information storage” 1; ”information system” 2; ”information theory” 1; ”knowledge organization” 0; ”librarianship” 24; ”library and information science” 7; ”library research” 3; ”library science” 12.

I flera av artiklarna förekommer termerna endast i referenser till B&I- eller bibliotekspublikationer. Nämnas bör i synnerhet den mellan åren 1949-72 årliga avdelningen ”A Selective Checklist of Bibliographical Scholarship”⁶⁶ som nästan alltid innehåller åtminstone någon dylik publikation. Sökresultatet arbetas alltså väsentligen upp genom denna grupp (exkluderar vi dem blir siffran drygt 1,7 %). Men just dessa listor är intressanta; de är M-bibliografers *urval* av årets ”Bibliographical Scholarship” dit alltså B&I-litteratur har kvalificerat sig (här verkar det alltså finnas en intressant möjlighet att föra vidare undersökningen genom en närstudie av de skrifter som upptagits i dessa förteckningar).

Det är mer sällan artiklarna kommer in på en utförligare diskussion om B&I-centralt fenomen. Men det finns undantag, som t.ex. när Zboray (1990) diskuterar ”Archival Standards in Documentary Editing” och kommer in på informationsåtervinning och kunskapsorganisationens principer; katalogiseringsregler, kontrollerat vokabulär, ämnesklassifikation och indexering. Han hänvisar bl.a. till en av The National Commission on Libraries and Information Science finansierad undersökning om nationella datanätverk, och menar att utgivare av digitala dokument bör fundera över den roll de vill spela i utvecklingen av dessa. Hans poäng är att om ett av målen med att göra dokumenten tillgängliga för allmänheten genom att möjliggöra effektiva onlinesökningar av

⁶⁵ Under första verksamhetsåret: *Papers of the Bibliographical Society of the University of Virginia*. — För en kort artikel om sällskapet; se Runge (1969). För diskussion om innehållet i *SiB* allt sedan starten; se Tanselle (1997).

⁶⁶ Det torde vara smidigare att för denna grupp artiklar hänvisa direkt till [SiB 2005].

de samma, måste skaparna av dokumenten sätta sig in i aktuella regler och standarder och aktivt delta i utvecklingen av dessa. — Som ytterligare exempel kan nämnas Markman (1964) som kommer att diskutera informationsåtervinningsaspekter när han behandlar ämnet digitalisering och textuella problem, eller Parrish (1962) som menar att även humanister bör bejaka århundradets vetenskapliga revolution, präglad av ”cybernetics and ’information theory’” (s. 14).

Att Tanselle är en i undersökningen ofta förekommande författare överraskar kanske inte. Utöver den centrala Tanselle (1977b), vilken vi skall återkomma till, kan här som exempel nämnas en översikt över MB-litteratur (1973) som ganska utförligt inkluderar ”bibliotekslitteratur”, vilken Tanselle menar ofta kan innehålla artiklar av MB-intresse, även om den inte är, som t.ex. *Library and Information Science Abstracts*, ”normally concerned with matters of physical bibliography” (s. 191).⁶⁷ Tanselle (1989) är annars ett typiskt exempel på hur författaren kommer in på diskussioner om ”information”. Han talar om förvirringen mellan detta begrepp och dokumentet, och menar att den mentalitet som inte skiljer mellan kopior och original med stor sannolikhet kommer att betrakta olika editioner av ett verk som icke nödvändiga ”duplications of information” (s. 45).

4.2. ”Two distinct, if complementary, fields”

När man skall studera vad M-bibliografer skrivit om B&I förefaller en naturlig början vara DuRietz (1974a): troligen det tidigaste inlägget som någorlunda utförligt diskuterar förhållandet MB-B&I (informationsvetenskap), och som har, som vi senare skall se, lett till att Tanselle (1977b) har fortsatt diskussionen. DuRietz beskriver informationsvetenskapen som en av ”informationsexplosionen” skapad vetenskap, där MB-forskning har blivit ”dropped altogether” (s. 24) och där målet ofta är skapa tekniker och hjälpmedel för att hitta olika informationskällor. De listor, abstract eller indices som informationsvetenskapen bidrar till att utveckla är återvinningstjänster, som inte, till skillnad från en MB-förteckning, gör några anspråk på att utgöra ett vetenskapligt forskningsresultat. Ju mer referensbibliografi rör sig bort ifrån MB, desto närmare hamnar den informationsvetenskapen:

Information science [...] is not primarily concerned with books, nor is there any reason why it should be. Information science is, of course, primarily concerned with information, and its use of the word “bibliography” as a designation for its activities should therefore preferably be abandoned [...]. [T]he essential difference is not between physical bibliography and reference bibliography, but between bibliography and information science. One could perhaps argue that any bibliographical list should be regarded as the result of cooperation between bibliography and information science [...]. However, since information science may function as an efficient science only in the vast areas where any cooperation with bibliography is neither possible nor desirable, it would be doing less than justice to the immensely powerful information science to borrow its name for the rather humble and unsophisticated kind of activity of reference bibliography – ‘humble’ and ‘unsophisticated’, that is, in comparison with what information science really is today, and what it is likely to develop into in the very near future. Moreover, since both sciences are notoriously at loggerheads in all matters terminological, it is perhaps just as well to keep them apart as much as possible, although the libraries

⁶⁷ McMullin (1980) är inne på samma ämne när han konstaterar att databasen *Library Literatures* huvudsakliga område är bibliotekariearbete och informationsvetenskap och att MB tydligen räknas till perifera ämnen (vilket t.ex. speglar sig i en mycket grov indexering av hithörande skrifter).

will apparantly remain an unavoidable battle-field for the combatants until some modus vivendi may be achieved.

(DuRietz, 1974a, ss. 24-7)

Om DuRietz här väljer att betona skillnaden mellan MB och informationsvetenskap (låt vara att han t.ex. erkänner att en bibliografisk förteckning kan innehålla både MB och informationsvetenskap) i syfte att ”skydda bibliografin”, gör Tanselle – som dock är ute i samma syfte – tvärt om. Han börjar sin uppsats om deskriptiv bibliografi och bibliotekskatalogisering ([1977b] 1979b) med att instämma med Osborn (1941) i att dylik katalogisering och MB har många gemensamma kontaktytor. De är naturligt relaterade aktiviteter (som dokumenterar intellektuella produkter och deras fysiska förkroppsliganden) och att det därför ligger i bådats intresse att det råder en god samarbetsanda. Referensbibliografi (oftast huvudsyftet med bibliotekskataloger) och MB är komplementära, och i slutändan ”a single undertaking” (Tanselle, 1979b, s. 51).⁶⁸

Han uppmanar härvidlag M-bibliografer att vara uppmärksamma på praxis inom standarder för bibliotekskatalogisering (som ISBD, AACR och MARC) för att se vad de där kan finna användbart och för att föra fram sina synpunkter. Katalogisatörer bör på samma sätt studera MB för att därifrån kunna hämta tekniker och tillvägagångssätt. Han noterar i sammanhanget att om “the record of particular copies in catalogues can [...] serve to supply information about *works*, there is no question that bibliographies or checklists (recording ideal copies) can do so too” (s. 44).

Tanselle kommer därefter in på DuRietz’ (1974a) diskussion. Han sympatiserar med omsorgen om referensbibliografin och viljan att föra den närmare MB. Men DuRietz’ vilja att rädda referensbibliografin åt MB, eftersom han ej vågar tro att man inom informationsvetenskapen kommer att upprätthålla den vetenskapliga standarden i behandlingen av *boken*, kommenterar Tanselle så här:

[T]his approach only shifts the original problem from ‘reference bibliography’ to ‘information science’ – for one is still left with a field (though it has a different name) in which the overriding concern for works result in a unsatisfactory treatment of books. [...] [I]ncorporating it [reference bibliography] into physical bibliography leaves one with the question of why inadequate references to books should be tolerated in ‘information science.’ Since an interest in works must entail some reference to the books in which they are found, information science [...] cannot be irresponsible in such references. Du Rietz is right, of course, to point out that essentially physical details form the link between information science and the recording of books; therefore – as both he and I are suggesting [...] – those details, when they appear in a context stressing works, should be treated in a manner compatible with [...] the way they would be treated in a context stressing books.

(Tanselle, 1979b, ss. 50-1)

När DuRietz menar att biblioteken kommer att förbli ett slagfält för de båda kombattanterna till någon slags modus vivendi kan uppnås, noterar Tanselle att biblioteken är i debattens centrum just eftersom de har att ge en guide såväl till böckerna som till verken:

The real point of contact between the two approaches [...] is in the pages or cards of bibliographies and catalogues. Certainly the concerns of information retrieval can lead one far from the physical book; but since information must be recorded in some concrete form and since different physical embodiments of the same work may contain variations in text which affect the ‘information’ con-

⁶⁸ Jfr med Hibberd (1965): ”And though divergent in purpose and scope, the two divisions start from the common basis of systematic compilation and end in reciprocal fructification” (s. 133).

veyed, the two approaches are ultimately inseparable. Physical and reference bibliography [...] are tied together [...]. Since they move in different directions, however, a catalogue or a bibliography which is primarily concerned with reference bibliography may have only a small area which overlaps the concerns of the descriptive bibliographer, and vice versa – but they inevitably do overlap. It is that overlapping area where the methods must be compatible; if they are not, catalogues and bibliographies will be less efficient tools, and scholarship will suffer. [...] One will [...] realize that it is pointless to criticize a catalogue for being insufficiently descriptive of physical details, if it has set out to perform a different service; but one can legitimately complain if the physical details included are presented ambiguously or misleadingly or in a manner which is in actual conflict with the way those details would be presented in a catalogue stressing physical bibliography.

(Tanselle, 1979b, ss. 49-50)

I Tanselles “Libraries, Museums, and Reading” (i 1998b) – ursprungligen publicerad av Columbia-universitetets bibliotekarieskola (Tanselle, 1991) – konstaterar författaren att kritiska attacker mot bibliotekarier genom åren har kommit att utgöra en ganska rikhaltig tradition, men att denna haft ett för bibliotekarierna positivt eller konstruktivt syfte: nämligen att deras arbete ”should be, and can be, part of the vital center of intellectual life” (s. 13). Detta kan dock inte ske så länge man överbetonar ”informationen” på bekostnad av föremålen. Tanselle kopplar samman utvecklingen av de tekniska förutsättningarna för sådana program med den ökade uppmärksamhet som bibliotekarieskolorna kommit att visa informationsvetenskapen⁶⁹:

An emphasis on ‘information’ had been present in library schools from the beginning, but the increase in non-paper [...] means of transmitting verbal texts dramatized what was seen as the independence of texts from their containers; and ‘information’ came to be a codeword showing responsiveness to the electronic revolution. Such responsiveness, however, may have had the unintended effect of making the function of library schools less clear [...]. Their neglect of rare-book training, their failure to insist on it for all librarians, is the key [...] [A] belief that rare books are different from other books is symptomatic of the problem itself. Library schools and their graduates over the past century have not established a climate in which people can see why the study of books as physical objects is central to cultural history. It is central because it demonstrates how all tangible texts, made up of words, musical notation, or other symbols, are affected by the physical process of their transmission. Far from being old-fashioned or outmoded, as some think the study of old books must be in the age of computers, it is the most basic and forward-looking of approaches, for two reasons. First, it prepares us to continue to examine our heritage of works in intangible media, which includes all works of language, music, theater, dance, and cinema, works that will go on affecting our lives in the future; second, it also prepares us to handle new works of this kind as they are transmitted initially and subsequently by electronic vehicles, for these vehicles are inescapably physical, even if not made of paper and ink. [...] Persons who study the peculiarities of the various computer programs for word-processing have a different specialty from those who study the habits of individual compositors in printing shops, and yet both are linked in their attention to the ways in which the texts of intangible works are forever at the mercy of tangible processes of transmission. If library schools had trained librarians to be sensitive to the implications of this basic fact, there would be no split between information scientists and rare-book curators, or indeed between librarians and other scholars.

(Tanselle, 1998b, ss. 18-9)

⁶⁹ Tanselle visar som vanligt stor förtrogenhet med litteraturen i de ämnen han diskuterar; här alltså genom att referera till olika B&I-skrifter och -forskare.

När det gäller relationen B&I och MB är inte minst denna essays slutpassus intressant, i vilken Tanselle utpekar som informationsvetenskapens ofrånkomliga kärna, eller förutsättning, MB:s kunskaper om texter och deras transmission:

Reading requires us to be curators, and 'information science' can only be, in essence, the knowledge of how texts are affected by the tangible means devised by human ingenuity for their transmission. So however we define the source of meaning [...] we are tied to artifacts.

(Tanselle, 1998b, s. 23)

I "The Latest Forms of Book-Burning" (1993a) kritiserar Tanselle inställningen att "information" utan förlust kan överföras till alternativa bärare eller medier, och fokuserar på idéerna kring "omformatering" av texter – en ståndpunkt som han alltså menar har fått förödande konsekvenser inte minst genom bibliotekens mikrofilmsprojekt. Samma problemområde återkommer i "The Future of Primary Records"⁷⁰; specialskriften för en B&I-publik i *Encyclopedia of Library and Information Science* (Tanselle, 1996b).

I "Enumerative Bibliography and the Physical Book" (i 1998b) diskuterar Tanselle förhållandet mellan verk och edition, mellan abstraktion och konkretion. Han hänvisar till olika B&I-forskare, t.ex. Wilson och Smiraglia, vilka han applåderar för att ha uppmärksammat detta förhållande.

Tanselle (2002) påpekar att behandlandet av boken dels som något värt bevarande såsom *föremål* (vilket trots allt är fallet på bibliotekens "rare-book"-avdelningar) och dels som en ersättbar slit-och-släng-behållare för information, är en ologisk och ohållbar uppdelning. Det hela mynnar ut i en reflektion över informationsvetenskapen:

The two approaches to books actually constitute two distinct, if complementary, fields, and there is no point trying to force them together. If this dichotomy were embraced rather than covered over, 'librarians' would then be in charge of all books and would regard them all in the way 'rare books' are now viewed; and 'information specialists' would supervise the manipulation of texts without calling into question the value of preserving artifacts, which would not be their domain.

(Tanselle, 2002, s. 263)

Om vi återgår till DuRietz, noterar vi att han på ytterligare ett par ställen har omnämnt B&I. När han (1988d) diskuterar bokvetenskapens förhållande till angränsande discipliner framhåller han (till skillnad från 1974a) att B&I och bokvetenskapen förvisso kan och bör samarbeta. Men "det kan leda till inte så lite trassel och stridigheter om de därtill även sammanblandas" (s. 8). Han gör en parallell till Enmark som i *Svensk Biblioteksforskning*, i en diskussion om olika riktningar inom biblioteksforskningen, menar att samexistens är nödvändig för korsbefrukningens och den konstruktiva diskussionens skull: "Det är viktigt att båda riktningarna tillåts leva sida vid sida utan att de för den sakens skull hämmar varandra" (Enmark, 1988, s. 39).

I en nyligen utkommen festskrift menar DuRietz att bibliotekarier i dag knappast avkrävs någon bokvetenskaplig kunskap, de uppfattar sig kort och gott som "purveyors

⁷⁰ Jag får här återigen förbigå detta stora problemkomplex. Den som emellertid vill ha en kärnfull förklaring till Tanselles betonande av originalkällornas betydelse och oersättlighet hänvisas lämpligen till två kommentarer till Bakers (2001) bok; Tanselle (2001; 2002). — Jfr för övrigt med Franklin Phyllis "Scholars, Librarians, and the Future of Primary Records" (1993).

of 'information'" (2004a, s. 384) och är helt upptagna med de tekniska revolutionerna inom "the information sciences" (s. 386).

Det kan i sammanhanget framhållas hur svagt institutionaliserad MB är i Sverige. Du-Rietz driver ett litet privat forskningsinstitut, Center for Bibliographical Studies, i Uppsala. Men när det gäller akademiska lärostolar, torde man i dag endast kunna tala om en dylik som klart räknar MB till sin domän; professuren i bok- och bibliotekshistoria i Lund (tillkommen 1987).⁷¹ Innehavaren sedan 1991, Per S. Ridderstad, skissar, i en artikel (1993) riktad mot en B&I-publik, en grundläggande beskrivning av ämnet:

[I]nformation studies often work under the simplified concept of sender and receiver. [---] But messages [...] are [often] committed to different forms of documents, using more or less complicated system of signs. Any such document has a physical existence and leads a social life of its own. Written and printed documents are loaded with meaning and become important as things. [---] The task is [...] primarily to [...] analyze and describe the processes of their material transmission. [---] [W]e maintain that books are human artifacts and that libraries are assemblies of documents [...].

*(Ridderstad, 1993, ss. 50-1)*⁷²

Sammanfattningsvis kan man alltså säga att MB-forskarna talar om MB och B&I som två skilda, men relaterade fält, och där argumenten för att B&I bör beakta MB:s kunskaper om dokument och texter kretsar kring det som Larsen tidigare talat om som "the physical qualities of information" (1999, s. 1020).

⁷¹ I en självvärdering anmodad av Högscoleverket anger man t.o.m. som den första av fyra profilområden "fysisk analys av bokprodukter" (Högscoleverket, 2004, s. 66).

⁷² Ridderstad avslutar för övrigt sin artikel med att ge några praktiska upplysningar om utbildningen i B&I i Lund. — En aspekt på oersättligheten av varje dokument, som Ridderstad fört fram, tar fasta på typografin, typsatsen, boken som bild: "När texten materialiseras i tryck får den en grafisk struktur som i sig är betydelsebärande. [---] Att litterära verk förändras över tiden och avlägsnar sig från den ursprungliga författaren erkände redan Walter Greg [---]. Den mest markanta förändring som en text genomgår, när det utges på nytt, brukar emellertid vara den typografiska. Textens nya ansikten blir därför viktiga att avläsa för den diakroniska forskningen. Vår uppfattning av en tryckt text påverkas av dess grafiska struktur. [---] En intressant fråga [...] kan [...] vara hur man framledes tillvaratar de typografiska intentionerna hos de realskrifter som textutgivaren kommer att lagra och publicera digitalt. En digital nedladdning av en text är alltid en ny version. Risken är att tillgången till digitala hypertexter förstärker en cerebral textanalys utan förankring i bokhistoriens fysiska verklighet." (Ridderstad, 1999, ss. 3-5, 27)

5. MB på biblioteket

Bibliotek och liknande dokumentförvaltande, till informationsförmedling syftande, institutioner framstår som det största och tydligaste tillämpningsområdet för B&I-forskningen. Jfr t.ex. med hur de B&I-forskare som talar om sitt ämne som en praktisk vetenskap eller en ”design science” ofta har bibliotek i åtanke (Vakkari, 1996). På samma sätt framhåller MB-forskare ofta att biblioteksverksamhet och MB är tydligt besläktade områden (se t.ex. Tanselle, 1973; Shillingsburg, 1991). Att bibliotek därför blir en handfast mötespunkt mellan B&I och MB antydde redan i avsnitt 1.1 och har även betonats av t.ex. DuRietz (1974a). Detta illustreras vidare av hur vi i kapitlen 3 (t.ex. Burnett, 1993; Dalbello, 2002) och 4 (t.ex. Tanselle, 1998b) ej helt har kunnat undvika att komma in på ämnet.

Ovanstående torde vara skäl att nu ägna biblioteken separat uppmärksamhet. De som uttalat sig om MB:s relevans för dessa institutioners verksamhet inkluderar naturligtvis inte bara B&I- och MB-forskare, utan även representanter för bibliotekarieyrket. Dessa kan visserligen ha starkare eller svagare forskningsanknytning till B&I eller MB (en omständighet som ibland är svår att utreda), men är i främsta rummet yrkespraktiker och måste därför i sammanhanget särskiljas som grupp. Vi kommer sålunda att behandla de tre kategorierna var för sig.

Vi kommer härvid att, utöver konkreta förslag på hur MB med fördel implementeras i biblioteksarbetet, se till uttalanden som mer kan sägas spegla hos de olika grupperna rådande mentaliteter och värderingar – då dessa kan förväntas vara påverkade av (och påverka) de vetenskapliga relationerna mellan fälten.

5.1. B&I-forskare

Den indiske professorn i biblioteksvetenskap, S. R. Ranganathan, har betonat bibliotekariens behov av kunskap om boken, och andra dokumenttyper, som materiella föremål. Här torde det räcka att nämna hans bok *Physical bibliography for librarians* (1974).

Han gör en klar distinktion mellan bokens ”själ” (det idéinnehåll som texten förmedlar) och dess ”kropp” (idéinnehållets fysiska bärare) och upprättar en motsvarande dikotomi när det gäller bibliografin: den verksamhet som premierar bokens själ kallar han ”document bibliography” och den som studerar bokens kropp för ”physical bibliography”. Ranganathan refererar härvidlag till Gregs uttalande om att boken är viktig för oss endast som lagringsmedium, som möjliggörare av att ett ”innehåll” kan nå oss.

Ranganathans bok är avsedd som läromedel vid bibliotekarieutbildning; han fick impulser härtill redan under sin biblioteksvetenskapliga utbildning i London, där olika typer av bibliografi blandades på ett sätt som han menar gjorde många studenter förvirrade eller osäkra på vad undervisningen i MB skulle vara bra för. Han vill därför separera på MB ”for scholars”, dvs. Gregs och Bowers’ mot textkritiken vettande bibliografi, och MB för ”librarians” (i betydelsen praktiker på fältet). Han beskriver emellertid för-

hållandevis utförligt Greg-Bowers-traditionen, vilket rimligtvis kan tolkas som att Ranganathan anser att bibliotekarier (i allmänhet) måste ha en åtminstone grundläggande förståelse för dennas syften och perspektiv (därtill antyder han att en del bibliotekarier måste ha mer förståelse än så).

Som den övergripande förklaringen till varför bibliotekarier behöver MB-kunskaper anför han att kärnan i yrket är att delta i distributionen av "the idea embodied in a book" (s. 26): yrket innebär med andra ord ett arbete som är olösligt förbundet med en viss typ av fysiska föremål och fordrar således kunskaper om dessa. Bibliotekarien måste t.ex. på seriös grund kunna välja vilken edition han skall foga till samlingen och därtill undersöka exemplar som redan finns i denna. — Utöver sina originella, och för Väst något exotiska, bidrag till kunskapsorganisationens teori torde Ranganathan vara mest känd för sina "Five Laws of Library Science", vilka han mobiliserar även i diskussionen om MB för bibliotekarier:

(1) *Books are for use.* "Use" syftar primärt på bokens "innehåll", men man kan för den skull inte "burn away the physique". Lagen är därför "concerned not only with the intangible subject contained in the book but also with its tangible physique" (s. 73)

(2) *Every reader his/her book* kopplas till mångfaldigandet av böcker, genom t.ex. tryckteknik, och till hur man måste beakta en boks materiella aspekter i förhållande till olika användargrupper.

(3) *Every book its reader.* Biblioteken måste i sin strävan att stimulera läsning även förstå den roll som bokens materialitet här spelar.

(4) *Save the time of the reader.* Detta kräver ändamålsenlig och lättnavigerad *struktur* i den fysiskt föreliggande texten: allt ifrån preliminärer (som t.ex. titelbladet) till subsidiärer (som t.ex. index).

(5) *A library is a growing organism* kopplas naturligtvis till det ökande antalet dokument. De problem som, av främst lagringsskäl, härmed uppkommer måste på olika sätt hanteras, t.ex. genom mikrokopior. Ranganathan visar sig visserligen uppmärksam på att kopiering av originaldokument ofrånkomligen innebär en rad av fysiska förändringar, men betonar ej på samma sätt som Greg-Bowers-skolan ett dokument's fundamentala oersättlighet (han förefaller t.ex. mena att man mer eller mindre kringgått text-transmissionsproblematiken genom det fotografiska reproduktionsförfarandet). Förklaringen torde ligga i hans tydliga orientering mot att möta den breda bibliotekspubliken, och i hans synpunkt att för "de mångas syften" kan kopior duga.

Det kan avslutningsvis upplysas att en stor del av Ranganathans bok upptas av beskrivning av tryckhistoria, tryckteknik, papperstillverkning, bokbindning, *etc.*

Jenisch (2003) menar att det egentligen är först nu när passionen för teknologi och informationsvetenskap är så stark som man överhuvud behöver argumentera för bokvetenskapens relevans för (alla) bibliotekarier. Han menar bl.a. att "in a certain basic sense, books are what we as librarians do" och det är följaktligen fruktbart att äga kunskaper om denna grundläggande resurs. Men är vi nu inte informationsvetare i stället för bokvetare? Jenisch menar att vi ju i alla fall arbetar med dokument och att elektroniska böcker, tidskrifter och databaser snarast är en förlängning av tryckkulturen. Och även om codexboken skulle dö ut; "then it is all the more essential to know where we have just come from, in order to have a better sense of where we may be going" (s. 235).

Wayne A. Wiegand (1989) kommer in på ett liknande spår när han vill förklara varför bibliotekarierna saknar den kraft och auktoritet som innehas av andra yrken i USA, genom att argumentera för att utvecklingen av amerikansk biblioteksverksamhet närt

idén om bibliotekarier som skötare av institutioner och inte som experter på det material man förvaltar. En sådan expertis skulle ge en helt annan ryggrad åt professionen. Wiegand har fört fram synpunkten också t.ex. i sin analys av amerikansk bibliotekarieutbildning (1986), där han menar att man av tradition har fokuserat sitt intresse på ”innehållet” (i dokumenten) och därvid skilt detta från uppgiften att förstå och förvalta olika förkroppsliganden av detta. — Dahlström knyter i sammanhanget ännu tydligare an till MB:

En viktig uppgift för bibliotek och biblioteksliknande institutioner är bl.a. att skönja grupperingar och relationer mellan dokument (vanligen uttryckta som derivat till ett bibliografiskt centrerande abstrakt verkbegrepp), men också att ackumulera kunskaper om och arbeta fram beskrivnings- och analysmetoder för det enskilda dokumentet, dess uppbyggnad, arkitektur och form, dess komponenter, lager och segment, dess funktion och historia, dess beskrivning, materialitet och textualitet. Dokument är ju den enda handgripliga kontaktyta vi har med verk och deras texter och är därför den enhet kring vilken biblioteksliknande institutioner och system snurrar [...].

(Dahlström, 2002a, s. 1)

Roy B. Stokes (1959) för fram synpunkten att MB, som har visat sig så fruktbar bl.a. för vår förståelse av texter och det vetenskapliga etablerandet av dessa, måste tillerkännas stor betydelse vid bibliotekarieutbildning. Han hänvisar till förebilder som McKerrow, Pollard och Greg. Bibliotekarier berörs av detta ämne inte i första hand av att de kommer att medverka i dylik textetablering, men då en effektiv användning av det material som är under deras kontroll förutsätter kunskap om böcker och deras produktion. Han menar att kurser i HB vid bibliotekarieskolorna ofta inte sätts i sitt sammanhang; de får en slagsida mot estetiska aspekter och blir kort och gott: ”something which provides a certain liberalizing element in the program of a library school” (s. 587).

Han uppmanar professionen att ta saken på stort allvar eftersom den har få skyldigheter som är viktigare än att tillgängliggöra bibliotekets resurser för dess användare. Det är härvidlag bibliotekariernas ansvar att förstå hur texterna i de olika editioner av ett verk som finns i biblioteket skiljer sig åt och de materiella orsakerna till dessa skillnader. Kan de inte tillräckligt om MB är det omöjligt att göra ett seriöst bokurval då mer än en edition föreligger. Kunskapen är värdefull för bibliotekarier vid alla bibliotekstyper:

It is a profession in which what is recorded, by whatsoever means historical development has permitted, is the foundation of all activity. The enumeration of that material, its analysis, its detailed recording, its history, and its authentication are all problems relating to its use. No librarian dares be ignorant of these problems.

(Stokes, 2003, s. 287)

Den brittiske B&I-forskaren Robin Alston står med en stadig fot i MB-skolan. Han var bl.a. president för Bibliographical Society (UK) under några år i slutet på 1980-talet. Här kan nämnas hans bidrag ”Bibliography in the computer age” (1992) i MB-skriften *The Book Encompassed*. Han kommer, liksom den tidigare nämnda boken, in på bibliotekens förändring i den elektroniska miljön och oroar sig över att mitt i bibliotekens informationsteknologiska iver, i retoriken om biblioteken som gränslös informationskälla, kan glömmas bort grundbulten: boken, dokumentet. De som beskrivit den pågående elektroniska utvecklingen som en revolution och som en ny renässans vill han endast ge rätt i det förra fallet:

If bibliographers lose their enthusiasm for determining the transmission of knowledge, and librarians their enthusiasm for ensuring that the texts which record that transmission are acquired, preserved, and made available, then we are far from living in a Renaissance.

(Alston, 1992, s. 289)

I sammanhanget kan även nämnas Terry Belangers bidrag ”The Materiality of the Book” (Belanger, 1994) i en skrift om texten i den elektroniska tidsåldern och om konsekvenserna för vetenskapen och bibliotekstjänsterna. Det bör understrykas att Belanger – som vi tidigare har nämnt bl.a. i samband med ett B&I-glossarium (Young red. 1983) – liksom Alston är en etablerad M-bibliograf som också kommit att engagera sig på B&I-håll. Han var mellan åren 1971-92 verksam, länge som professor, vid Columbia-universitetets bibliotekarieskola. Denna institution har givit ut flera av hans skrifter.

5.2. Bibliotekarier

Vi har tidigare, hos Mangen (1999), behandlat förhållandet mellan B&I och litteraturvetenskap. James K. Bracken (1993) ser på den senare vetenskapen i förhållande till biblioteksverksamheten (och B&I kommer alltså nu endast sekundärt in i bilden). Han framhåller att en viktig koppling dem emellan utgörs av MB. Han framhåller vikten av att biblioteken har goda relationer till humanistisk, inte minst litteraturvetenskaplig, fakultet. Denna ”naturliga allians” skadas emellertid när man från detta håll har uppfattningen att bibliotekariernas inställning är att ”en text är lika god som en annan”; att en ny impression, faksimil eller fotokopia är likvärdig originalet. M-bibliografer med hemvist i litteraturfakultet har dock ofta försökt vara diplomatiska när de uttryckt sin synpunkt. Så t.ex. Tanselle, som dock har måst framhålla att bibliotekarier vanligen inte är fiender till verken (i alla fall inte i ett direkt avseende), men tyvärr ofta till böckerna. Detta eftersom de ”frequently are careless of the physical forms in which works are presented” (Tanselle, 1977b, s. 749).

För att illustrera situationen framhåller Bracken att bibliotekarier i regel är betydligt mer bekanta med ”sekundära bibliografier” än de är med ”primära”. De bästa av de senare, menar han, är också kända som deskriptiva bibliografier och anför ett klassiskt exempel: Gregs *A Bibliography of the English Printed Drama to the Restoration* (1939-59).

In the mind of the literature scholar, who practices descriptive bibliography [...] modern library science’s seeming obliviousness to the significance of a work’s physical form in favor of its function almost automatically classifies librarians as philistines and disqualifies them to practice literature’s stewardship. To describe librarians as bibliographic illiterates is perhaps to overstate the issue.

(Bracken, 1993, s. 104)

Det är hur som helst här den ”naturliga alliansen” definieras; paradoxalt nog har den alltså endast indirekt med litteratur att göra. Den bibliotekarie som kan skingra bilden av professionens bibliografiska tillkortakommanden har vunnit åt den en stor PR-seger. Den skulle därmed återvinna M-bibliografernas (humanisternas) förtroende och återställa bibliotekariernas ”confidence in the library as something more than a receptacle or depository for materials” (Bracken, 1993, s. 105). B&I:s kursplaner ligger efter litteraturvetenskapens när det gäller MB (även om MB även här får en allt mer undanskymd plats). Situationen är dock ej helt mörk:

Although nothing in library science's curriculum (short of intensive independent study outside the field) is comparable to the introductory literary bibliography course, much in the curriculum is complementary. [...] Courses on the history of the book [...] neatly complement [...] analytical bibliography, and textual studies provided in the literary curriculum. An understanding of the interdisciplinary uses and resources of [...] humanities [...] research and an appreciation of the centrality of the book to humanistic [...] scholarship are adequate preparation for work in literary librarianship.

(Bracken, 1993, s. 109)⁷³

Brackens argumentation för tanken till när bibliotekarien William A. Wortman (Wortman & Mann, 1985) berättar hur han varit med om att bygga upp en utbildning i bibliografi – inte minst MB – för Miami-universitetets litteraturvetarstudenter. Målsättningen har varit att skapa förståelse för det medvetna och kritiska sätt att närma sig bibliotekets resurser som han menar att inga litteraturstudier kan vara utan.

Det är vidare intressant att notera att när referensbibliotekarien Robert B. Harmon skriver en bok om bibliografi (1989), vilken främst riktar sig till blivande bibliotekarierna, ägnas MB ett förhållandevis stort utrymme med många hänvisningar till M-bibliografer.⁷⁴ Visst har boken en viss övervikt av referensbibliografi och innehåller i de sammanhangen mer referenser till t.ex. B&I-forskare. Harmon måste sålunda börja med att diskutera den dubbelbottnade användningen av termen bibliografi. Han är emellertid snabb med att framhålla att de båda områdena även har gemensamma funktioner och syften:

Most prominent of these is the book and its development from ancient times to the present in all of its physical aspects. There is also the recording and description of all types of graphic materials to provide identification of ideal copies and to achieve some semblance of bibliographic order or control over [...] documents [...].

(Harmon, 1989, s. 3)

Ingen diskussion om bibliografi kan enligt Harmon underlåta att nämna dess relation till det ökade behovet av precisa metoder för att kommunicera information och för informationsåtervinning. Ett av MB:s syften är t.ex. en noggrann *identifiering* av dokument, genom analys av deras fysik, och härpå avpassad *beskrivning*. Såväl MB som referensbibliografi har alltså funktioner som hjälper till i ordnandet och återvinnandet av information och i tillgängliggörandet av kunskap: den som på något sätt arbetar med dokument bör därför ha kunskaper i båda formerna av bibliografi. Inte minst de bibliotekarierna, på såväl folk- som forskningsbibliotek, som deltar i beståndsutveckling eller katalogisering behöver kunskaper i MB:

⁷³ För en annan diskussion om M-bibliografer och bibliotekarierna i det humanistiska sammanhanget, se McCorison (1984). — Beaktansvärd är också Anderson (1980) som reflekterar över bibliotekarieverksamhet genom att följa en enskild donationssamlings öden; hur man t.ex., utan att göra någon egentlig analys av böckerna, skingrat vad man trott vara dubletter, eller hur man åstadkommit s.k. made-up-copies, genom att ersätta förlorade blad med blad från andra bokexemplar: allt vittnande om svag MB-medvetenhet. Hon lyfter, som en positiv motvikt, fram Greg som i sitt stora arbete (1939-59) flitigt kom att utnyttja samlingen ifråga. Hon menar att bibliotekarieyrket vid denna tid hade hunnit mogna till ett mer ansvarstagande yrke och att "bibliography had become its more rarified and prestigious branch" (s. 2). Hon reser dock frågan om dagens situation, som är väldigt serviceinriktad, men där man också kan glömma bort sitt ansvar för kulturarvet och framtidens forskningsbehov.

⁷⁴ Bland dem som Harmon tackar för att ha varit behjälpliga under arbetet med boken finner vi för övrigt M-bibliografer som Fredson Bowers, G. Thomas Tanselle och Terry Belanger. — En tredje version publicerades 1998 på samma förlag (men jag har tyvärr ej haft möjlighet att studera denna).

The process of description of books in many cases involves analytical bibliography, so that a true enumeration of the editions, states, and issues of the same title may be made, for how can lists be made unless the objects are really identified? Of books this is true, but of ideas and words, not so. They are not physical objects and therefore cannot be studied as such. Bibliography is now extended to cover ideas. Here the idea is supreme, and the physical object is all but forgotten.

(Harmon, 1989, s. 12)

Aboyade (1971) menar på samma sätt som Harmon att bibliotekariens roll inte endast kan vara referensbibliografisk; den inkluderar även MB. En central aspekt av verksamheten är ju att ge god service åt användare, att vägleda dem mot de källor som svarar mot deras behov. Inte minst när det gäller vetenskapligt arbete är det ofta av stor betydelse vilken edition, vilken text, man väljer att studera: "The librarian should [...] be able to advise a scholar on the use of these materials. He should be able, for instance, to indicate the best edition for a stated purpose." (s. 347) Han fokuserar på frågan kring texters korruption genom deras transmission, vilken speglar en uppenbar och viktig problematik. Bibliotekarien måste följaktligen ha tillräcklig MB-kunskap för att kunna tillgodogöra sig den forskning och de redskap som härvidlag kan vara till hjälp. Denna kunskap är viktig vid de flesta av bibliotekariens arbetsmoment; i referenssituationen, vid förvärv, katalogisering *etc.*

Aboyade vill rikta uppmärksamheten mot MB:s viktiga landvinningar: "Librarians should be able to contribute to such ventures at least by guiding those interested in the use of these primary documents" (s. 347). Han menar att bibliotekarier överlåtit en stor del av MB-arbetet till forskare inom andra fält, men hoppas likväl på bibliotekariernas egna aktiva bidrag. Deras nära arbete med MB:s primära forskningsmaterial utgör en god förutsättning.

Värdet av att bibliotekarierna upprätthåller en levande kontakt med vetenskapliga problem genom att själva praktisera vetenskap kom utförligare till uttryck vid den internationella konferens som arrangerades 1980 av the Association of College and Research Libraries – en del av ALA – över temat "Books and Society in History". Bland deltagarna kan nämnas Tanselle och den tidigare nämnde B&I-forskaren Feather. I en gemensam deklARATION uttrycker man en "appeal to library directors [...] to support activities in the field of the history of the book" (Carpenter red. 1983, s. xii). Bland föredragen, som hölls i Boston Public Library och som sedermera publicerades i bokform, bör främst nämnas bibliotekarien vid Herzog August Bibliothek i Wolfenbüttel Paul Raabe. Han menar att bibliotekarier allt mer kommit att se sig som "suppliers of information or purveyors of data, and the book is viewed not so much as an intrinsically valuable object" (Raabe, 1983, s. 252). Han argumenterar för värdet av att bibliotekarier bedriver egen forskning, ty "the librarian who is not a scholar cannot effectively promote scholarship". Den forskning Raabe föreslår som mest naturlig är den vars primärkällor biblioteken samlar, dvs. bokvetenskaplig forskning. Bland angelägna områden framhåller han deskriptiv bibliografi, vilken naturligtvis föregås av jämförande undersökningar av ett flertal exemplar av "samma bok" (s. 253).

Det faller sig naturligt att i sammanhanget också nämna redaktören till ovanstående bok, forskningsbibliotekarien Kenneth E. Carpenter, även om han inte uttryckligen nämner MB. Han framhåller liknande synpunkter som Raabe (1982) om bibliotek och forskning i sitt bidrag i en bok om 2000-talets bibliotek (1998). Som ett symptom på ett missförhållande inom bibliotekarieyrket nämner han därtill en serie artiklar i *Profession*

om ”The Significance of Primary Records”: ingen av dem är skriven av en bibliotekarie. Carpenter framhåller, samtidigt som han efterlyser ökade bokvetenskapliga kunskaper hos bibliotekarier, informationsvetenskapens betydelse i sammanhanget:

Information science and librarianship ought not to be decoupled. To look through the *Journal of the American Society for Information Science* is to see that the methodologies and insights of those who term themselves information scientists should have an important role in the management of libraries.

(Carpenter, 1998, s. 92)

Ett uttryck för ovanstående är hans önskan att fortsätta att se bibliotekarieutbildningen och utbildningen i informationsvetenskap som en enhet. Carpenter tvekar emellertid, pga. ämnets tydligt praktiska inriktning (biblioteken), på användningen av termen ”science”. Han föredrar i stället ”information studies”; en bredare term som lättare kan bringas att inkludera forskning inom det spirande bokhistoriska fältet.⁷⁵

Ett tydligt område i bibliotekariesammanhang där MB aktualiseras, vilket vi senast sett Harmon (1989) poängtera, är katalogisering. Det finns här en tydlig tradition att falla tillbaka på. Låt mig ge några exempel. Esdaile (1931⁷⁶) intresserar sig bl.a. för framtagandet av ett ramverk för fysisk beskrivning av böcker och talar uttryckligen om bibliografen, ”who includes the cataloguing librarian” (s. 215). Cowley (1939) beskriver i sin bok för bibliotekariestudenter syften och metoder för såväl referens- som MB och behandlar utförligt deskriptiv bibliografi. Dunkin (1973) intresserar sig för ”rara böcker”, vilka är av intresse som fysiska föremål och som därför bör katalogiseras därefter. Han utreder dock inte den problematiska frågan om vad som skall konstituera ”rara böcker” i förhållande till övriga böcker. Osborn (1963) ser katalogisering av rara böcker som ett möte mellan allmänna katalogiseringstekniker och MB. Alden (1965) kallar katalogisering av rara böcker för ”bibliografisk katalogisering” och ser i katalogisatören en person med en möjlighet att göra ett unikt bidrag till forskningen genom att analytiskt beskriva enskilda böcker och uttröna mönster och relationer till andra böcker. För att kunna göra detta måste katalogisatören hålla sig uppdaterad på MB-området:

The more productive view is certainly that the ’new bibliography’ is the province not only of the avowed bibliographer but also of the rare book cataloger, who in the course of his day-to-day activity has occasion to contribute to knowledge and to scholarship by his own discoveries or by making possible discoveries at the hands of others.

(Alden, 1965, s. 67)

Bennet (1969) menar att de som är intresserade av informations- eller textåtervinning och de som är intresserade av återvinning av bibliografiska data, måste lära sig leva i symbios. Den genomsnittliga bibliotekskatalogisatören har en uppfattning – som han fått sig till livs av biblioteksskolorna pga. ”overwhelming preponderancy and influence of the informational library” (s. 46) – att det grundläggande syftet med katalogisering ”is simply the identification of a text in an informational series to the exclusion of all other factors” (s. 44).

⁷⁵ När Carpenter reagerar på Vakkaris påstående att antalet vetenskapsmän som bedriver bokhistorisk forskning kraftigt har minskat (se Vakkari, 1996, s. 186) är frågan om han inte missförstått den finske professorn. Vakkari torde ju närmast avse bokhistorisk forskning inom B&I.

⁷⁶ En femte, av Roy Stokes reviderad, version publicerades 1981 under titeln *Esdaile's manual of bibliography* av Scarecrow Press (Metuchen, NJ).

Lubetzky (1969) ägnar den för såväl bibliografer som katalogisatorer grundläggande distinktionen mellan boken och verket en utredning. Han menar att två frågor måste besvaras av katalogiseringen: för det första hur dokumenten, de konkreta föremålen, individuellt kan identifieras så att de smidigt kan lokaliseras, och för det andra hur de, som informationskällor, kan karakteriseras för att hjälpa dem som söker direkt efter en viss typ av information. Arbetet delar sig således i deskriptiv katalogisering och i ämnesklassifikation. Lubetzskys poäng är att då ovannämnda distinktion inte har gjorts tillräckligt tydlig har man inte heller tillräckligt förstått att den fysiska beskrivningen är grundläggande för *all* katalogisering (då verk existerar i biblioteket endast i enskilda bokexemplar).

Att ovanstående skiss över katalogiseringsteoretiker visar en slagsida mot katalogisering av rara böcker, torde bl.a. kunna förklaras med att det är vid dylik katalogisering som behovet av MB ofta anses vara ”störst”. Det kan likväl vara en poäng att understryka synpunkten – hos t.ex. Rubin, Dahlström, Harmon eller nu senast Lubetzky – att MB är relevant för *all* katalogisering av dokument.

Det kan i sammanhanget framhållas att när Bates (1999) föreslår att B&I-studenter skall ha möjligheter att välja olika studieinriktningar, och härvid talar om inriktningen ”Cataloger”, nämner hon som ett däri ingående studieelement analytisk bibliografi. Som ett element för samtliga inriktningar talar hon om ”Descriptive Cataloging”.⁷⁷

5.3. MB-forskare

Om det finns få ställen där B&I explicit diskuteras av MB-forskare, behandlas på en mängd ställen biblioteksarbete. Här kan endast ges några exempel. I enklaste fall kan det röra sig om när författaren utser sin målgrupp; som när t.ex. Gaskell i sin kända introduktionsbok till MB skriver att bibliotekarier ”aim to hand on texts, by caring for the books in their keeping and making them available; and to do this effectively – to know what they have got – they too must use the techniques of bibliography” (Gaskell, 1995, s. 1).

DuRietz visar redan i undertiteln till sin bok *Den tryckta skriften* (1999a) att han anser att bibliografiska kunskaper är av stor vikt för biblioteken, då han framhåller att boken bl.a. är avsedd just för dessa institutioner: ”*Grunderna till bibliografin för biblioteken* [...]”. I boken finns på olika håll insprängd kritik mot bibliotek och bibliotekarier, vilken bottnar i misstag som han menar har begåtts pga. bristande bokvetenskaplig kompetens. Vi noterar här särskilt kapitlet ”Bibliografin – textologins, bibliologins och bibliotekens fundament” (ss. 308-12) där han tar han upp det problematiska i forskningsbibliotekens särställning bland de föremålsbevarande institutionerna: ”Ingen förnuftig människa kräver att stenyxor [...] i museerna ska användas till fysiskt försvar i akuta nödsituationer” (s. 308).⁷⁸ DuRietz medger att dokumenten naturligtvis inte sam-

⁷⁷ Jfr [DISUCLA 2000]; i en handbok för mastersutbildningen presenteras specialinriktningen ”Information Organization”: ”The practice of organizing recorded information can be seen in such activities as cataloging, [...] analytical bibliography”.

⁷⁸ Bibliotekarien och bokhistorikern Björn Dal uttrycker samma tankegång då han konstaterar att bibliotekens bevarandeproblematik ligger i bokens (dubbelsidiga) natur och exemplifierar ungefär som DuRietz: ”Jag brukar som illustration säga att Nationalmuseum aldrig skulle komma på tanken att tillhandahålla en byrå av mästaren Haupt för att någon ska använda den som byrå” (Dal, 2003, s. 33).

las endast som fysiska föremål: de är den enda vägen till de abstrakta texterna, ”innehållet”, men han menar att går man för den skull ”över dokumentens döda kroppar” för att komma åt dem, då sågar den gren man sitter på. Han diskuterar även ur en M-bibliografiskt perspektiv förvärvs- och utgallringspraktik samt bokvård.

DuRietz menar att bokvetenskapen är den enda vetenskap som kan bistå biblioteken med en bärande motivering för att inte på sikt börja avveckla biblioteken *i dess hävdvunna funktion som institutionella samlare av tryckta och handskrivna böcker* i en tid när forskningens informationsbehov alltmer tillgodoses via olika typer av reproduktioner och nya medieformer. En mäktig servicebyråkrati, menar DuRietz, har tagit över förvaltandet av ett rent vetenskapligt material som endast kan förvaltas av MB-utbildad personal:

[O]m vi utgår ifrån det kanske inte särskilt orimliga antagandet att ett bibliotek verkligen är en [...] samling av böcker, då framstår det som en lika rimlig begäran att en på ett sådant bibliotek tjänstgörande funktionär, en bibliotekarie [...], åtminstone bör äga en viss kännedom inte bara om vad en bok är för något utan även om den bokliga begreppsvärlden över huvud taget. Vi utgår här helt enkelt från det självklara antagandet att varje yrkesman bör äga åtminstone elementär men helst även kvalificerad kunskap om det material som han arbetar med. [...] Det borde [...] höra till varje bibliotekshögskolas självklara uppgifter att tillhandahålla kvalificerad bibliografisk undervisning [...].

(DuRietz, 1999a, ss. 19, 311)⁷⁹

DuRietz (2004a) återkommer till en diskussion om forskningsbibliotekens viktiga funktion som centra för forskning utgående från bibliotekens samlingar av primärkällor. Bibliotek är i första rummet ”institutional collections of documents” och inte ”institutional purveyors of ’information’” (s. 384). Men eftersom en stor del av forskarsamhället endast är intresserade av böckernas innehåll, och då bibliotekarieutbildning helt har lagts upp efter att tillmötesgå dylika ”information seekers” har museifunktionen kraftigt satts på undantag: ”No other kind of museum suffers from this immense handicap of ’dual function’”(s. 385).

Tanselles viktigaste synpunkter, när det gäller diskussionen om bibliotek och bibliotekarier, är till stor del samlade i essaysamlingen *Literature and Artifacts* (1998b).⁸⁰ Vi har redan noterat några av bidragen, men här kan tilläggas att det första, ”Libraries, Museums, and Reading”, likt t.ex. DuRietz (1999a; 2004a), inte minst argumenterar för uppfattningen om biblioteken som museer; en uppfattning som blir en konsekvens av hans textvetenskapliga synsätt:

⁷⁹ DuRietz behandlar tankegången även i t.ex. ”Mål, mening och medel på forskningsbiblioteken” (1999b). Se även DuRietz (1996): ”Det är föga förvånande att det numerärt dominerande biblioteksklientelet [...] allt mera har kommit att influera bibliotekarieutbildningen och därmed påskynda bokmuseernas transformering från kombinerade forsknings- och serviceinstitutioner till enbart serviceinstitutioner” (1996, s. 92). I DuRietz (1974b) belyses synpunkterna utifrån en historisk ram. Han menar t.ex. att svenskt biblioteksväsende genom sin länge ihållande tyskorientering ej förmått grundlägga en ”modern bibliografisk tradition i den officiella attityden till det bibliografiska forskningsmaterialet” (s. 100). — DuRietz’ diskussion av pliktexemplaren (1988a) hör även till sammanhanget, liksom DuRietz (1980; 1983; 1988c; 2003). I DuRietz (2005) talas det om ”informationsfundamentalismens” konsekvenser för biblioteken. En viktig ingrediens i förståelsen av DuRietz’ konflikt med svenskt biblioteksväsende är avslutningsvis KB:s nationalbibliografi ”SB17” och hans egen ”SWIM” (se främst DuRietz, 1974c; 1982). Se även i sammanhanget DuRietz (1988d; 1990). — För en studie av SWIM-projektet; se Söfving (2002).

⁸⁰ Det är alltså inte utan anledning som DuRietz utnämner denna bok till en ”bibliotekariebibel” (1999a, s. 18).

When it is seen [...] that reading physical evidence is all that reading can be, when it is understood that reading to experience a verbal work entails a reconstruction of the work through the acceptance or the rejection of each instruction provided by the intangible text – then it can be recognized that there is no divergence between an interest in physical evidence and an interest in ideas. A respect for the physical evidence in books becomes as central to an appreciation of verbal works as is a respect for the physical objects in museums to an appreciation of visual art.

(Tanselle, 1998b, s. 12)

Tanselle menar att bibliotekarier, som professionella förvaltare av verbala texter, bör kunna förväntas ha en god kunskap om det ovan citerade, men att man ofta på den punkten blir besviken:

In fact, librarians, by and large, think of themselves as dealing not with objects but with the so-called intellectual content or ‘information’ in books; yet by stressing their role as facilitators of the exchange of information, they lend credence to the charge of superficiality. The final irony is that, if they had focused on the physical object after all and shown how it is integral to the process of reading, they would have earned the respect of other scholars as partners in the recovery and interpretation of the literature of the past.

(Tanselle, 1998b, s. 13)

Den andra essayen i Tanselle (1998b), ”Bibliographers and the Library”, är ett omtryck av en artikel i *Library Trends* (1977a), vilken Tanselle ombads att skriva av redaktören Krummel. Här diskuterar Tanselle relationen M-bibliografer–bibliotekarier:

That there should be [...] divergence of opinion, and at times mutual disparagement, between bibliographers and librarians is particularly distressing because the two fields are naturally related and, indeed, overlap (especially in their interest in the identification and recording of printed material). Developments in one field are bound to affect the other, and progress can best be made in both if a spirit of cooperation and understanding exists between them.

(Tanselle, 1998b, s. 24)

Tanselle diskuterar orsakerna till konflikter mellan de två fälten, där kärnpunkten återigen uppfattas som bristande förståelse för relationen mellan böckers form och innehåll. Tanselle ger några exempel på områden där de två gruppernas olika synpunkter blir konkreta: frågan om inbindning/ombindning, frågan om vad man skall göra med ”dubbletter”, attityden till senare editioner av ett verk (”non-firsts”), *etc.* Han avslutar:

Every library, of whatever kind, possesses a stock of artifacts relevant to the investigation of humanity’s intellectual development. What the bibliographer therefore asks of all librarians – not just rare-book librarians – is to recognize that a serious concern with verbal works can be effective only if it is supported by a respect for the physical objects that transmit them.

(Tanselle, 1998b, s. 40)

I det fjärde häftet av *Library Trends* 1959, med temat ”Current Trends in Bibliography”, finner vi bl.a. en artikel av MB:s stora pionjär i USA, Fredson Bowers (1959b). Han menar att bibliotekarier ofta inte förstår att rätt använda M-bibliografier. De saknar kännedom om eller djupare kunskaper i MB och dess metoder och tekniker för att differentiera, arrangera och beskriva böcker. De förstår inte terminologin och ger därför upp jakten på den värdefulla information som de så väl behöver. Resultatet blir att de deskriptiva bibliografierna behandlas som endast mer detaljerade bibliografiska checklistor och de utnyttjas därför dåligt vid det katalogiseringsarbete som syftar att

förbereda en bok för vetenskapliga studier. Detta skapar en förödande klyfta mellan bibliotekarien och forskaren, där den senare litar till den förra att katalogisera en bok korrekt, att klargöra editionens förhållande till andra editioner.

Även den samma år publicerade *The Bibliographical Way* (Bowers, 1959a) riktar sig primärt till en bibliotekariepublik och här framkommer således synpunkterna om att bibliotekarien måste ha "the tools of his trade" (s. 24): MB-kunskaper behövs t.ex. vid förvärv eller vid en undersökning av vad som finns i de egna samlingarna.

Bibliography & Modern Librarianship (Bowers, 1966), som publicerades av California-universitetets bibliotekarieskola, skrevs inte minst för att stimulera intresset för MB bland bibliotekarier: den är full av berättelser som vill illustrera en brist på relevant kunskap hos denna yrkeskår. Huvudintresset ligger på det kunniga och vetenskapliga omhändertagandet av forskningens primärkällor. Bibliotekariens ansvar är att ge god service åt forskare, och behovet av MB blir än större pga. av omständigheten att

the average literary scholar has little idea of the methods of bibliography and its findings, and he is therefore almost completely dependent upon those whom he must regard as the experts [...] correctly to organize the primary materials with which he works. [...] I do suggest that if in all humility a critic were to approach a librarian to ask for advice about the best edition for a stated purpose, the librarian should know enough to answer the question with some intelligence.

(Bowers, 1966, ss. 6, 13)

Att de flesta bibliotekarier på *rare books*-avdelningarna (där behovet av MB-kunskaper ställs på sin spets) sällan hämtas från bibliotekarieskolorna menar Bowers speglar MB-undervisningens svaga ställning vid dessa läroinstitutioner. Det är därtill sällsynt att blivande bibliotekarier kombinerar sina studier med på andra håll anordnade kurser i MB (då de ej fått någon stimulans härtill av sina lärare⁸¹). Det behövs emellertid långt fler duktiga *rare books*-bibliotekarier än vad som kan rekryteras bland självlärd boken-tusiaster: möjligheterna för en dylikt organiserad utbildning på bibliotekarieskolorna vore därför det bästa alternativet. Bowers avslutar:

When Studies in Bibliography [...] are [...] popular reading in library circles [...], then we should know that the future will not cry out against us who suffered our librarians, in direct contrast with the past, to fall behind our practising scholars in erudition but chiefly in the understanding of what books are collected for and how they are to be used as something other than sterile artifacts under glass in an exhibition case.

(Bowers, 1966, s. 27)

Även Howard-Hill (1984) diskuterar MB-undervisning och kommer härvidlag in på bibliotekarieutbildning. Han framhåller att argumenten för bedrivande av dylik undervisning vid bibliotekarieskolorna är synnerligen starka. Han nämner härvid hur t.ex. B&I-skolan vid Londons University College i över femtio år undervisat i MB (med hjälp av MB-forskare som t.ex. Greg, Pollard och McKerrow). Även i dag förekommer vid många skolor åtminstone HB-kurser och det läggs ofta fram uppsatser och dissertationer i ämnet av god kvalitet. Han måste likväl, likt Bowers, konstatera en tydligt nedåtgående trend för MB-undervisningen och hänvisar till sin undersökning över disserta-

⁸¹ Bowers gör härvidlag ett försök att förklara varför ett sådant stimulerat intresse för MB borde föreligga: "If the history of our culture is ultimately the history of writings of our great men [...] then we should have a passionate concern to make sure that we are reading them aright and not in the corrupt texts that in hundreds of cumulatively important ways distort, blunt, obscure, modify, or contradict what in fact they were saying" (1966, s. 25-6).

tioner från amerikanska bibliotekarieskolor, vilken visar hur vid skiftet mellan 50- och 60-tal – dvs. i samband med bibliotekens datorisering och bibliotekariernas tydligare framhållande av sin specifika professionalism – antalet MB-dissertationer kraftigt minskade: ”To me this signals a significant shift of interest within the profession in which formal bibliographical studies originated” (s. 51).⁸²

Låt mig som sista exempel nämna Arthur Brown som, i en festskrift med studier i ”library science” (1973), också framhåller att MB-kunskaper är en *sine qua non* för att en bibliotekarie skall kunna ta sitt ansvar och lösa sina uppgifter. Bibliotekarien –

the man who gets the books [...], who handles the books, who is in constant contact with them [...] – has his responsibilities, and they are in effect very similar to those of the [...] bibliographer. He can act as yet another check or control point – and, being at the very center of things, an extremely valuable one – in the whole process of textual transmission, helping to ensure that the principles involved are more widely known and better understood [...].

(Brown, 1973, s. 30)

Vi ser alltså att MB-forskarnas synpunkter ligger väl i linje med dem som framkommit i samband med B&I-forskare (5.1) och bibliotekarier (5.2). De sistnämnda behöver kunskaper om sitt primära arbetsmaterial, och denna kunskap fordras vid de flesta av bibliotekets verksamhetsområden. Argumentationen kretsar kring det kunskapsorganiserande arbetet. Även om det i dessa avsnitt främst är en praktiskt inriktad diskussion som förs, är den tydligt förankrad i teoretiska, vetenskapliga utgångspunkter.

Det talas ofta om att MB är viktig för att möjliggöra god *service* åt bibliotekets användare. Här blir det tydligt att det finns förskjutningar – mellan MB-förespråkarna och de som mer direkt fokuserar på informationstjänsterna – i betoningen av vad denna *service* skall innefatta. Dessa går tillbaka på bibliotekens dubbla funktion som dels museum eller föremålsbevarare och dels som informationsförsörjare. Jämför t.ex. med hur DuRietz (1996) väljer att tala om dokumentmusealt arbete *och* *service* när han varnar för bibliotekens ”transformering från kombinerade forsknings- och serviceinstitutioner till enbart serviceinstitutioner” (s. 92).⁸³ Det framstår inte som märkligt att MB inriktar sig på den förstnämnda funktionen och informationsvetenskapen på den andra – det speglar närmast disciplinernas skilda huvudintressen. Låt vara att ingetdera fält kan förneka den andra funktionen: det förefaller här handla om prioritering eller fokus. Det är tydligt hur denna prioriteringsdiskussion präglas av olika mentaliteter eller – *horribile dictu* – diskurser, och hur dessa blir särskilt tydliga vid de då och då förekommande ganska laddade utfallen mot det motsatta lägret.

⁸² För en diskussion i samma anda som Howard-Hill (1984) – eller Bracken (1993) – se Eric J. Carpenters “The Literary Scholar, the Librarian, and the Future of Literary Research” (1977).

⁸³ Låt mig i sammanhanget nämna överbibliotekarien vid Stockholms universitetsbibliotek Gunnar Sahlin (2003) som menar att det inte behöver finnas en motsättning mellan bevarandet av de tryckta samlingarna och bibliotekens övriga uppgifter och tjänster, eller förste bibliotekarien vid Uppsala universitetsbibliotek Lars Munkhammar (2003) som i en liknande diskussion infogar en positiv kommentar till Baker (2001).

6. Avslutning

6.1. Sammanfattande analys

Redan avsnittet om tidigare forskning (1.6) kan betraktas som en inledande delstudie på liknande sätt som avsnitten i kap. 2. Vi kan med de trubbiga måtten på den metateoretiska nivån bekräfta en konkret förekomst av MB, eller bokvetenskap, inom B&I genom dess publikationer. Vi kan också se ett historiskt mönster där bokforskningen var mycket stark inom biblioteksforskningen under första hälften av 1900-talet, men som därefter, och alltså i samband med informationsvetenskapens framväxt och etablering, trängts undan till en i dag mer undanskymd tillvaro.

Den termstatistiska analysen av fyra stora B&I-tidskrifter, täckande den senaste tioårsperioden, verkar bekräfta denna bild. Nackdelen med en dylik analys är att MB-forskning, eller intressanta MB-tendenser i övrigt, inte upptäcks om författarna inte använder sig av den utvalda terminologiska arsenalen; dvs. den lider av svårigheten att matcha beteckning med det avsedda betecknade. Likväl torde studien antyda något om integrationen mellan två forskningsfält (om man utgår från antagandet att om denna är stark borde detta också speglas i terminologi eller referenser till varandras publikationer). Tecknen på en sådan integration är mycket svaga (visserligen något starkare i *JAL*).

Det låga antalet artiklar som innehåller termen ”bibliography”, inte minst i *JASIS/T* (26 st.), är anmärkningsvärt. Man kommer att tänka på Needhams formulering om att ”library schools have over the past few years discarded bibliography – at least as a label” (1983, s. 106). Min studie kan på liknande sätt tänkas spegla en förskjutning i det terminologiska bruket, där det som förut betecknades ”bibliografi”, nu också uttrycks med andra ord.

Det är intressant att notera att det enda MB-forskarnamn som över huvud dök upp i avsnitt 1.5, McKenzie, också är det enda namnet som dyker upp i innehållsanalysen av tidskrifterna. Vad MB-forskning kan bidra med till den sociologiska dimensionen i förståelsen av texter och dokument verkar alltså ha potential att kunna fånga B&I-forskarens intresse.⁸⁴ Det kan ligga nära till hands att betrakta omnämmandet av just McKenzie, inte som en slump, utan som ett utfall av sociologiska aspekters allmänna mycket populära ställning inom dagens vetenskapssamhälle. Vi noterar emellertid med intresse synpunkten i Högskoleverket (2004), dvs. Hjørland *et al.*, om ett samband mellan MB – här främst i dess ”socialbibliografiska” form, för att låna ett uttryck från Dahlström

⁸⁴ Jfr med Warners (2002) diskussion om Bell *et al.* (2001) vilken han menar är ”informed by the proposal for the sociology of texts, strongly associated with McKenzie [...] and partly favorable received in information science, although with an emphasis on studying the diffusion of text rather than the analytical bibliography implicitly endorsed here” (s. 398).

(2002b) – och *bibliometrin* och där den förra kan bidra till den senare (jfr för övrigt med den äldre termen ”statistical bibliography”).

Att beskrivningen av MB för en i nästan varje undersökt B&I-uppslagsverk tämligen trygg tillvaro är en slående kontrast till tidskriftsstudien. Förklaringen torde emellertid vara att dylik litteratur vill arbeta med bredare eller generösare upptagningsområde och serva sina forskare inte bara med upplysningar om för disciplinens centrala begrepp och problemområden, utan därtill även om mer perifera företeelser som kan förväntas ha ett potentiellt intresse för forskaren åtminstone i vissa situationer. Det är likväl svårt att tolka delstudiens resultat som något annat än en spegling mellan två fält som relaterar till varandra (även om den ej låter oss djuploda *arten* av denna relation).

När det gäller B&I-utbildningen i USA har vi funnit flera tydliga exempel på MB:s närvaro. Skall vi t.ex. våga tro att Harmons (1989) uppgifter kan vara någorlunda riktningsgivande (man bör emellertid betänka att dessa är över 15 år gamla) skulle alltså drygt 20 procent av landets B&I-utbildningar arrangera kurser i analytisk bibliografi (och då har ändå inte t.ex. *rare books*-kurser inkluderats i siffran). Nu vet vi emellertid inte mycket om kvalitet, omfattning eller status (t.ex. obligatorisk eller frivillig) beträffande dessa kurser. Dessutom får man ett från Harmon avvikande intryck när man t.ex. beaktar färskare vittnesbörd om MB:s svaga ställning vid bibliotekarieutbildningarna (t.ex. Gorman, 2004).

I Sverige framträder en mer otvetydig bild. Även om mycket relevant säkerligen inte syns på kursplanens nivå, framstår det faktum att MB här är närmast osynlig vid de sex svenska B&I-utbildningarna som en tydlig fingervisning om MB:s svaga ställning. Det framstår också som symptomatiskt att de enda bokhistoriska delkurserna (Borås och Uppsala) inte är obligatoriska eller att B&I i Lund har ett mycket begränsat samarbete med den bokhistoriska avdelningen. Även om de nämnda kurserna förefaller innehålla MB-element är de åtminstone till största delen bibliologiskt präglade.⁸⁵

En förklaring till skillnaderna mellan USA och Sverige kan ligga just i MB:s angloamerikanska rötter, och i DuRietz’ (1974b) synpunkt att bristen på MB-perspektiv i den svenska biblioteksvärlden är en konsekvens av dess länge ihållande tyskorientering (låt vara att man också kan tala om amerikanska impulser allt sedan förförre sekelskiftet beträffande t.ex. folkbiblioteksverksamheten).

När den svenska B&I-utbildningen ej innehåller mycket av MB framstår det inte heller som märkligt om få studenter blir stimulerade att skriva examensarbeten i anslutning till ämnet. Nästan 1 % av uppsatserna (från Borås, Lund och Uppsala) mellan åren 2000-4 hänvisar emellertid explicit till MB, och åtminstone ett par av dem gör det mer ingående. Även denna delstudie illustrerar alltså (låt vara tämligen svagt) ett band mellan B&I och MB. Uppsatserna kan tänkas spegla ett växande intresse för MB.

Man kan tala om tydliga gemensamma drag hos en stor del av de B&I-forskare som presenteras i denna studie (som Cox, Larsen, Hjørland, Spang-Hansen, Buckland, Mann, Wiegand, Lund och White & McCain). Det handlar här om kritiska synpunkter på att fokuseringen kring ”information” tränger undan problematiserandet av det fysiska dokumentets betydelse i sammanhanget, vilket t.ex. tar sig uttryck i att man använder termen ”information” när det egentliga studieobjektet är ”dokument” (Buckland, 1991;

⁸⁵ De svenska bibliotekens problem med att rekrytera bibliotekarier med bokhistorisk kompetens, till en följd av bibliotekarieutbildningarnas uppläggning, var för övrigt en synpunkt som ventilerades på Svensk Biblioteksförningens (specialgruppen för äldre tryck och handskrifter) seminarium i Malmö den 2 december 2004 över temat bokhistoriens betydelse för bibliotekarieutbildningarna och bibliotekariernas verksamhet vid biblioteken.

White & McCain, 1998). Forskarna betonar dokumentets värde som primärkälla, förutan vilket informationen dekontextualiseras. Man uttrycker på olika sätt att dokumentets materialitet har betydelse, t.ex. genom att allmänt påpeka att materiella faktorer på olika sätt påverkar även konventionell läsning av en dokumenttext och därmed hur användaren kan tillgängliggöra sig information/kunskap (t.ex. Lund 1994; Hjørland, 2000; Mann, 2001). Synpunkten att ”materiality matters” (Levy, 2003) är naturligtvis ett genomgående drag hos samtliga B&I-forskare som behandlas i studien.

En annan särskiljbar grupp B&I-forskare karakteriseras av deras bokhistoriska intresse (som Byberg, Jenisch, McGuire, Kilgour, Feather och Black). Ett sådant intresse indikerar rimligtvis en förståelse för boken (dokumentet) som fysiskt föremål, och kan därtill vara en öppning mot en förståelse för MB:s specifika sätt att arbeta med dessa föremål. Såväl Bruhns (2001), Byberg (2001) och Jenisch (2003) hänvisar t.ex. till Tanselle, vilket visar att de (i alla fall i någon mån) har bekantat sig med denna bokvetenskapliga tradition. Jenisch poängterar uttryckligen att bibliologi och MB är komplementära. De skäl han anför för att poängtera bokhistoriens relevans för B&I framstår som typiska i sammanhanget: dels att då böcker är grunden för bibliotekariers arbete krävs det också kunskap om desamma, dels att en sådan kunskap är värdefull när vi försöker förstå och utveckla nya (digitala) medieformer. Att kopplingen till MB ligger nära där det bokhistoriska intresset odlas utgör kanske annars Feather det tydligaste exemplet på. Att en öppning för MB på motsvarande sätt kan bli aktuell när B&I vänder sig mot litteraturvetenskapen, indikeras av Mangel (1999).

Hermeneutiken har länge varit svagt representerad inom B&I-forskningen (se t.ex. Pettigrew & McKechnie, 2001), men förefaller under det senaste decenniet ha blivit vanligare förekommande, vilket redan de i framställningen framförda exemplen antyder. Den sätts naturligtvis in på den punkt som White & McCain (1998) såg som central inom B&I-forskningen, dvs. barriären mellan användaren och dokumentet. Hermeneutikens starka fokus på texter och dokument torde här – på samma sätt som det allmänna bok- och litteraturhistoriska intresset – indirekt kunna betyda ökad uppmärksamhet åt MB. Det indikeras redan av Houser (1986), men än tydligare av Benediktsson (1989) eller Burnard (2001). Paling (2004) är annars ett intressant exempel på en inom hermeneutisk ram framlagd studie som illustrerar hur MB kan erbjuda teoretiska implikationer för studiet av B&I-centrala fenomen, i detta fall den ”horisont” inom vilket ämnesklassificering sker. MB utgör härvidlag en fördelaktig position från vilken man kan studera sambanden mellan klassifikation, retorik och kunskapsproduktion.

Det bör naturligtvis betonas att en ökad tillvändhet mot hermeneutik (eller litteraturvetenskap) inte med automatik behöver innebära att det blir fler konkreta tillämpningar av MB inom B&I. Betänk t.ex. hur hermeneutiska studier i dag ofta använder ett textbegrepp av mer postmodernt snitt, där ”text” mer eller mindre kommit att betyda det samma som verk och där man dessutom i stor utsträckning kopplar bort författarsubjektet och tänker sig en från detta autonom ”text”. Jämför t.ex. med Tanselles (1990) kritik mot dekonstruktionens tendens att undervärdera distinktionen mellan verket och dess fysiska förkroppsliganden. Poängen är här snarast att när B&I vänder sig till humaniora, vänder den sig också till den vetenskapsgren där MB av tradition hör hemma. I sammanhanget framstår därtill litteraturforskare som McGann, Shillingsburg, Katherine Hayles och Kirschenbaum som icke oväsentliga kanaler genom vilka MB-perspektiv kan föras in i B&I.

I avsnitt 3.4 rörde vi oss nära MB:s hjärta då vi behandlade problematiken kring korruptionen av texter genom deras transmission (via Wilson, Larsen, Buckland och White). Kopplingen till B&I ligger inte minst i att transmissionen påverkar dokument-

ens informativa egenskaper och ger upphov till olika versioner som måste kunna åtskiljas i informationssystem för att därefter effektivt kunna återvinnas.

Att läsa Wilson (1968) känns i långa stycken som att läsa en MB-framställning, inte minst just pga. det sätt han söker bringa begreppslik ordning i det bibliografiska universumet och i hans uppmärksamhet på hur texttransmission ofta förvränger ”vad en författare skrev”. Intressant nog framhåller han att ”the conceptual inventories of the studies of bibliography and of information storage and retrieval overlap largely if they do not coincide” (s. 5). Intresset för information/kunskap kan alltså i sammanhanget ej gå förbi dokumentet eftersom möjligheten att tillgängliggöra de förra styrs av hur man manipulerar det senare. Omdömet om Wilson (1968) är giltigt även beträffande Smiraglia (och Leazer). Hans intresse för ”verket” leder honom in i MB:s begreppsvärld och taxonomi. Nödvändigheten av denna för kunskapsorganisation/informationsåtervinning blir synnerligen tydligt vid ett beaktande av verkens förhållande till, ofta mycket komplexa, ”bibliografiska familjer”. Utvecklandet av tekniker eller metoder för uppnåendet av kontroll över dylika familjer i informationsåtervinningssystem, underlättar informationssökningen och navigeringen i det bibliografiska universumet. Och att bringa ordning i en bibliografisk familj förutsätter en tillämpning av den analytiska bibliografins metoder. Smiraglias önskan om informationssystem som tar hänsyn till den bibliografiska familjen, innebär alltså ett tydligt tillämpningsområde för en dylik metodologi.

Stokes (1959), Krummel (1990), White (1992) och Rubin (2004) är inne på samma linje när de menar att dokument måste representeras i informationsåtervinningssystem på ett sätt som möjliggör ett smidigt identifierande av de olika editionerna – de olika textuella manifestationerna – av ett verk. Olika textvarianter innebär olika ”innehåll” vilket i sin tur får konsekvenser för användarens tolkning av verken. Informationsbehov kan relatera inte bara till verk utan också till specifika texter: jfr ”the best textual means to one’s ends” (Wilson, 1968, s. 22). — Stokes (1982), Krummel (1990) och Harmon (1989) är exempel på författare som understryker det viktiga beroendeförhållande mellan referensbibliografi och MB, där den ena måste kunna dra erfarenheter och använda arbetssätt som är rotade i den andra.

Smiraglia framhåller också att behovet av bibliografisk kontroll över de bibliografiska familjerna knappast har blivit mindre angeläget när det gäller de digitala dokumenten. Den elektroniska mediemiljön är ett tydligt område där MB aktualiseras i B&I-sammanhanget (se t.ex. Burnett, 1993; Burke *et al.*, 1997; Dahlström & Gunnarsson, 2000; Dalbello, 2002; Steho & Retti, 2003). Dahlström pekar rent allmänt på dokumentens centrala ställning i B&I och kunskapsorganisation och den därpå följande uppgiften att arbeta fram analysmetoder för det enskilda dokumentet (2002a), men han har speciellt kommit att nischa in sig på nya medieformer. Vad han är ute efter är framför allt MB som *terminologiskt redskap* och som *metodologi*. Den kan användas vid studiet av DA, vilket bland e-dokument inte minst inkluderar analysen och konstruktion av uppmärkningsspråk. DA-studiets *rationale* är alltså att dokumentet är betydelsebärande då det villkorar presentationen av texten och den potentiella information denna kan lagra. Den leder till fördjupade insikter om informationsteknologi, dokument(re)produktion och – följaktligen – informationssökning. Med en gedigen förståelse för e-dokumentets konstruktion, och det teknologiska sammanhang i vilket det flyter omkring, kan man alltså öka dess sökbarhet. — Man uppfattar MB:s kunskaper om tryckkulturens medier som en särskilt värdefull tillgång i arbetet med att utveckla de digitala (Burnett, 1993; Dalbello, 2000; Dahlström 2002b), liksom för att lära sig bemästra den texttransmissionella problematiken i den elektroniska ekologin (Dalbello, 2002).

Den termstatistiska innehållsanalysen av *SiB* är avsedd att fylla samma funktion som de motsvarande studierna av B&I-tidskrifter: dvs. ett grovt kvantitativt mått för hur ofta forskare i det ena fältet diskuterar det andra. I viss mån kan de båda undersökningarna jämföras med varandra, men man bör då beakta svårigheten att bedöma hur urvalet av söktermer i *SiB*-studien står i något slags ”rättvist förhållande” till dem som används i B&I-analysen. Det intryck man får av respektive studie förefaller emellertid bekräfta varandra: någon större integration är det svårt att här se. — En reflektion som kan upprepas, och som givetvis inte endast gäller *SiB*-studien utan generellt för hela uppsatsen, är svårigheten att bedöma vad en författare lägger in i den term han använder. När t.ex. en MB-forskare talar om ”library science” är det inte givet att han definierar den exakt som en B&I-forskare. När det gäller förskjutningar i betydelse behöver man i lika hög grad beakta tidsfaktorn. Ett historiskt-kritiskt sinne erfordras.

När det gäller MB-forskares uttalanden om informationsvetenskap (man bör notera att de här avser informationsvetenskap i strikt mening och inkluderar alltså inte i sitt resonemang ”biblioteksvetenskap” eller ”librarianship”) framstår ett par skrifter av DuRietz (1974a; 1988d) respektive Tanselle (1977b; 2002) som centrala. Såväl DuRietz som Tanselle konstaterar här de uppenbara skillnaderna mellan de båda fältens intressen och syften. De ligger inte minst i den förras primära intresse för ”information” och den senares för fysiska föremål. DuRietz (1974a) konstaterar att informationsvetenskapen förvisso är en helt legitim inriktning, men att de båda fälten är klart åtskiljda. I sin kommentar till DuRietz framhåller dock Tanselle (1979b), till skillnad från DuRietz, att även om informationsvetenskapens primära intresse är böckers intellektuella innehåll, finns det ingen anledning att den skall tillåta sig en otillfredsställande behandling av det fysiska föremålet (vilket det aldrig helt kan komma ifrån). Följande formulering framstår som central: ”Certainly the concerns of information retrieval can lead one far from the physical book; but since information must be recorded in some concrete form and since different physical embodiments of the same work may contain variations in text which affect the ‘information’ conveyed, the two approaches are ultimately inseparable” (s. 49). Om endast bibliotekarieutbildningarna varit uppmärksamma på hur abstrakta verk alltid existerar på den konkreta texttransmissionens villkor hade det inte behövt existera något konflikt med informationsvetenskapen. En sådan insikt, menar han, borde i själva verket vara en essentiell kvalitet i hjärtat av denna vetenskap.

DuRietz’ (1988d) framhåller till skillnad från (1974a) att B&I och bokvetenskapen förvisso kan och bör samarbeta, ”men det kan leda till inte så lite trassel och stridigheter om de därtill även sammanblandas” (s. 8). Tanselle (2002) konstaterar på likartat sätt att B&I och MB konstituerar två distinkta, om än komplementära fält, som det inte finns någon anledning att tvinga ihop.

Argumenten i kap. 5, ”MB på biblioteket” kan beskrivas som konkreta exempel på nödvändigheten att tillämpa de teoretiska resonemang som förts i tidigare avsnitt. Ranganathans (1974) skäl till att presentera ”fysisk bibliografi för bibliotekarier” är av samma art som dem vi tillskrev Jenisch (2003): bibliotekarier måste förstå sitt arbetsmaterial och hur dessa föremåls materialitet styr ”biblioteksvetenskapens fem lagar”.

Hos den grupp som vi samlat under rubriken ”bibliotekarier” är ett vanligt argument för MB att den är viktig bl.a. för deras förmåga att förstå framför allt forskningens, och inte minst litteraturvetenskapens, behov av primärkällor och tillgång till specifika texter. För att här kunna ge användarna adekvat service krävs kunskaper i MB (Abo-yade, 1971; Bracken, 1993). Vi ser också en önskan om att bibliotekarier skall bidra till M-bibliografisk eller bokvetenskaplig forskning; rent allmänt just för att stärka sin

koppling till forskarsamhället och dels mer specifikt för att förbättra sin bokvetenskapliga kompetens (Aboyade, 1971; Raabe, 1983; Carpenter, 1998).

Harmon (1989) menar att även MB har funktioner som hjälper till i ordnandet och återvinnandet av information och i tillgängliggörandet av kunskap: såväl folk- som forskningsbibliotekarier som deltar i beståndsutveckling och katalogisering behöver därför MB utöver de referensbibliografiska kunskaperna. Just katalogiseringsarbetet torde utgöra det specifika område som oftast aktualiserar MB för bibliotekarien (tydligast när det gäller katalogisering av specialsamlingar eller s.k. rara böcker).

Om DuRietz och Tanselle uttalar sig om att den M-bibliografiska respektive den informationsvetenskapliga ansatsen utgör två skilda fält, framhåller de emellertid också att fälten är komplementära (Tanselle) och ”bör samarbeta” (DuRietz). Båda är av åsikten att B&I behöver MB-kunskaper för att ej hamna fel i sin behandling av dokument och texter. Såväl DuRietz som Tanselle har emellertid i betydligt större utsträckning än de uttalat sig om B&I, fokuserat på att lämna sina synpunkter på bibliotekens bedrivande. De framhåller naturligtvis, liksom övriga citerade MB-forskare i avsnitt 5.3, behovet hos bibliotekarier att ha kunskaper i MB och därmed om de materiella textbärare som dessa institutioner snurrar kring och som det är deras huvuduppgift att förvalta. Man uppfattar MB och bibliotekarieverksamhet som två tydligt varandra överlappande områden. Synpunkterna i detta avsnitt (5.3) torde avslutningsvis kunna sägas sammanfalla i stort med dem som framkommer i avsnitt 5.1 och 5.2.

När vi återgår till våra frågeställningar torde vi generellt kunna säga om den första – ”Var förekommer MB-ansatser inom B&I och hur motiveras dessa av de forskare som anlägger dem?” – att det finns en lång tradition av sådan bokvetenskaplighet inom B&I, vilken främst har kommit in i ämnet via biblioteksforskningen; den biblioteksvetenskapliga linjen. Det är emellertid intressant att notera att MB-ansatser hos B&I-forskare överlag motiveras av att analysen av information – dess lagring, spridning, sökning och återvinning – måste inkorporera de faktorer som ligger inbäddade i de informationsbärande mediernas materialitet. Vi har sett hur forskarna härvidlag i samband med MB kommer in på för B&I så viktiga områden som *informationssystem*, *kunskapsorganisation/informationsåtervinning*, *-sökning* och *-teknologi*. Även *bibliometri* har nämnts.

Relevansen av allt detta har poängterats inte bara när det gäller pappersburna utan i minst lika hög grad när det gäller *digitala dokument och medietyper*. Vi har sett hur MB förväntas kunna bidra till B&I:s *begreppsapparat* eller *terminologi* (vilket är viktigt t.ex. såväl för att förstå specifika dokumenttyper och hur dessa kan manipuleras för återvinnings syfte som för att över huvud kunna navigera effektivt i det universum där den dokumentbaserade informationen vilar), dess *metodologiska* ansatser, dess *epistemologi* och *ontologi*; dess *teoribildning*. Vi har här t.ex. sett förslag på hur analysen även av sådana fenomen som ämnesklassifikation och kunskapsproduktion kan innebära teoretiska implikationer. Vi har sett att den kan fylla en funktion i de för B&I så centrala *användarorienterade studierna* kring barriären mellan subjektet och objektet, dvs. kring människans interaktion med materiella medier, dokument och texter.

Att rent kvantitativt bedöma den reella förekomsten av MB inom B&I-forskningen i dag låter sig kanske inte göras med någon större precision på grundval av föreliggande studie. Den skulle då ha behövt penetrera litteraturområdet mer systematiskt och genomgående (såväl bibliometriskt som genom djupanalyser av skrifternas ”innehåll”). Den sammantagna bild undersökningen ger – att den faktiska tillämpningen av MB inom B&I i dag är liten – förefaller emellertid trovärdig.

Om den andra frågeställningen – ”I vilken mån och hur har företrädare för den angloamerikanska MB-skolan diskuterat B&I?” – kan avslutningsvis sägas att det täm-

ligen sällan har förekommit en direkt diskussion om B&I-ämnet, men att en omfattande diskussion har förts inte minst i anslutning till olika aspekter av biblioteksverksamhet, som indirekt kan sägas rikta sig till – eller innebära intressanta teoretiska implikationer för – B&I, och som därför på samma indirekta sätt kan spegla MB:s förhållande till B&I. MB-forskarnas centrala synpunkter ligger föga förvånande helt i linje med essensen i de MB-positiva B&I-forskarnas argumentation – dvs. de kretsar kring frågor om informationens oupplösliga förhållande till de materiella manifestationerna av text. MB-forskarna är, mindre överraskande, inte lika specifika som B&I-forskarna när det gäller att diskutera de sätt på vilka MB kan implementeras inom B&I.

6.2. Slutsatser och diskussion

Hur bidrar då ovanstående till förståelsen av förhållandet mellan B&I och MB? Jag använde i avsnitt 1.2 bilden av två fält eller cirkelar som antingen måste ligga skilda åt, dikt an, överlappande varandra med ett visst gemensamt snitt eller där den ena cirkeln helt innesluts i den andra.

Om man inte talar i vetenskapsteoretiska termer, utan i institutionella, framstår det som tämligen klart att B&I och MB utgör och bör utgöra två olika fält, dvs. ha sina *grundbaser* i egna institutionaliserade (akademiserade) forskningssammanhang. Skälet är att de två fälten har klart skilda huvuduppgifter som måste få odlas och utvecklas i miljöer som medger full möjlighet till koncentration på respektive uppgift. De bör *i detta avseende* inte ”tvingas” (jfr Tanselle, 2002) eller ”trasslas” (jfr DuRietz, 1988d) samman. De båda fältens möjligheter att på olika sätt befrukta varandra torde – inte minst ur ett långsiktigt perspektiv – i stället bli större om de institutionella reviren upprätthålls. Denna väg ligger i så fall i den samlade vetenskapens intresse. Att MB har möjligheter att befrukta B&I föreslås tydligt i denna studie. Detta problemområde har legat i undersökningens fokus. Det torde likväl finnas anledning att diskutera *korsbefruktning*. Exempelvis skulle B&I kunna bidra till att utveckla MB genom att bredda strålkastarljuset och mer se till kontexten i vilken dokument produceras, distribueras, används *etc.* Kanske kan B&I och andra vetenskaper hjälpa MB att bättre förklara samband och relationer, där MB hittills nöjt sig med deskriptiva ansatser? Viljan att applicera MB på digitala dokument (och härvid vidareutveckla analysredskapen) kan anföras som ytterligare ett exempel där B&I skulle kunna bidra till MB:s evolution. Även om det *inifrån* det bokvetenskapliga lägret finns tendenser i sådan riktning – som vi här sett representerade av t.ex. Tanselle (1998b) och Ridderstad (1999) – förefaller den starkare drivkraften komma *utifrån*. Om B&I och MB alltså på dylika sätt kan dra nytta av varandra vore väl det mest önskvärda om de institutionella cirkelarna kunde läggas dikt an för att därigenom bättre kunna stimulera till forskarkontakter och vetenskaplig kommunikation.

MB är en lärdomsdisciplin i sin egen rätt, vilket naturligtvis är det tungt vägande skälet till att den också bör *utgå* från en självständig institutionell struktur. Med detta är det inte sagt att det skulle vara en dålig idé att etablera speciella avdelningar, nätverk eller liknande för MB *inom* och *mellan* B&I-institutionerna. Tvärtom. Sådana initiativ skulle kunna bli ytterst värdefulla utvecklingsområden med utforskandet av själva avslutningspunkten mellan informationsvetenskap och MB i centrum. De skulle därmed väsentligt kunna bidra till att upphäva isoleringen mellan två forskningsläger vars ”approaches are ultimately inseparable” (Tanselle, 1979b, s. 49) – och följaktligen utgöra ytterligare ett led i taktiken att, enligt tidigare resonemang, tjäna ”den samlade veten-

skapens intresse”. Min poäng är emellertid att dylika avdelningar i så fall bör tänkas som komplement (om än potentiellt mycket värdefulla sådana) till de rent bokvetenskapliga institutionerna.

Som alla vetenskaper kan MB fungera som hjälpvetenskap i olika sammanhang – vilket hittills har skett främst beträffande bibliologi och litteraturvetenskap. När man granskar *arten* av de sätt där, enligt B&I-forskare, MB kan komma i fråga i B&I-sammanhanget, ligger det nära till hands att tänka just i termer av hjälpvetenskap. Det förefaller alltså rimligt att här välja bilden av två cirklar som har ett gemensamt snitt. Att fixera den exakta storleken på detta snitt låter sig icke göra och det är heller inte det väsentliga. Det torde räcka att konstatera att överlappningen förefaller så betydande, att den ej bör, t.ex. på grund av inkörda rutiner och arbetssätt, ignoreras utan, med vetenskaplig nyfikenhet, exploateras.

Att bilden av en MB-cirkel som helt innesluts i B&I-cirkeln har valts bort beror på att det förefaller överdrivet att påstå att allt inom MB, alla dess aspekter eller ingredienser, skulle komma ifråga i samband med en sådan tjänstgöring som hjälpvetenskap. I vart fall kan jag inte ge skäl för ett sådant påstående, och en försiktigare linje är därför påkallad. Det är väl MB:s grundläggande analysmetoder och analysverktyg (till den sistnämnda räknas inte minst dess begreppsliga/terminologiska utrustning) som i första rummet torde komma ifråga.

Hjärtpunkten i frågan om förhållandet mellan B&I och MB ligger i det faktum att B&I studerar olika fenomen kring information som är lagrad i någon form av dokument. Att i beskrivningen av *principia informatica* bortse från de faktorer som är rotade i dokumentets materialitet förefaller orimligt och ohållbart. Och det är just här MB kan visa sig värdefull. En från nämnda kärnpunkt framvuxen samsyn torde därtill, på ett för båda parter tillfredsställande sätt, kunna förbättra möjligheterna att hitta en lösning på de problem Baker (2001) behandlat.

Det torde åtminstone ur den nyss nämnda aspekten spela mindre roll huruvida B&I fortsätter att primärt tala om att den studerar förmedling, sökning, *etc.* av *information* eller om att den studerar förmedling, sökning, *etc.* av *dokument*. Samma krav på hänsyn till de materiella textbärarna blir följderna i båda fallen. Däremot bör det naturligtvis finnas stringens i användningen av *termen* information så att sammanhangen inte förvirras. Bristande skärpa kan leda till en undervärdering av det värdefulla i att problematisera dokumentet som fysiskt föremål.

Det är min uppfattning att det är just detta som har skett inom B&I. Ett stöd för denna synpunkt torde kunna hämtas hos Buckland (1991). När han lanserar termen ”information-as-thing” är det en illustration till fenomenet att man ej tillräckligt dragit konsekvenserna av att *le livre est un objet* (Labarre, 1970). Jag menar också att man kan beskriva den i dag så starka betoningen av användarsidan i ovannämnda barriär som en sund reaktion på en avigsida hos det som brukar kallas institutionsperspektivet. Inom detta biblioteksparadigm finns emellertid också den starkaste koppling som B&I har kvar till MB. Det vore en förlust om det bandet brast. Även om också dokumentetsidan som vi sett har sina utforskare, framstår den som klart mindre problematiserad i fältets samlade forskningsinsats. Jag vill tro att denna undersökning har visat att användarvänlighet och det vi här kan kalla dokumentvänlighet, inte är motstridiga inriktningar, utan komplementära: där de syntetiseras finns goda förutsättningar för forskningsresultat som kan föra B&I-ämnet framåt. Låt mig därför avsluta med en allusion till titeln på min studie *SWIM – återvändsgränd eller framtidsväg?* (2002), genom att låna två termer från Hayles (1999): B&I – dematerialisering eller rematerialisering?

7. Källförteckning

Aboyade, Bimpe (1971). The librarian as a bibliographer. *Unesco bulletin for libraries*, vol. 25:6, ss. 344-7.

Adams, Randolph G. (1937). Librarians as enemies of books. *Library Quarterly*, vol. 7:3, ss. 317-31.

Adams, Thomas R. & Barker, Nicolas (1993). A new model for the study of the book. I: Barker, Nicolas (red.). *A potencie of life : books in society : the Clark lectures 1986–1987*. London: British Library. SS. 5-43.

Alden, John E. (1965). Cataloging and Classification. I: Archer, H. Richard (red.). *Rare book collections*. Chicago, IL. (ACRL monographs; 27). SS. 65-73.

Alston, Robin (1992). Bibliography and the computer age. I: Davidson, Peter (red.). *The book encompassed : studies in twentieth-century bibliography*. Cambridge: Cambridge U.P. SS. 276-89.

Andersen, Jack (2002). The materiality of works: the bibliographic record as text. I: Smiraglia, Richard P. (red.). *Works as entities for information retrieval*. New York, NY: Haworth Information Press. SS. 39-65. [Även i *Cataloguing and Classification Quarterly*, vol. 33:3/4, ss. 39-65].

Anderson, Dorothy (1980). Reflections on librarianship : observations arising from examination of the Garrick collection of old plays in the British Library. *British Library Journal*, vol. 6, ss. 1-6.

Anfält, Tomas (1986). [Rec. av Serrai, *Biblioteche e cataloghi* och *Dalla informazione alla bibliografia*]. *Lychnos*, 1986, ss. 177-8.

Atkinson, Ross (1980). Application of semiotics in the definition of bibliography. *Studies in Bibliography*, vol. 33, ss. 54-73.

— (1984). The citation as intertext : toward a description of the selection process. *Library Resources & Technical Services*, vol. 28, ss. 109-19.

Baker, Nicholson (2001). *Double fold : libraries and the assault on paper*. New York, NY: Random House.

Baker, William & Womack, Kenneth (2000). *Twentieth-century bibliography and textual criticism : an annotated bibliography*. Westport, CT: Greenwood. (Bibliographies & Indexes in Library and Information Science; 13).

Balsamo, Luigi (1990). *Bibliography : history of a tradition*. Berkeley, CA: Bernard M. Rosenthal.

Bates, Marcia J. (1992). Rigorous systematic bibliography. I: White, Howard D., Bates, Marcia J. & Wilson, Patrick (red.). *For information specialists : interpretation of reference and bibliographic work*. Norwood, NJ: Ablex. SS. 117-30.

— (1999). Statements from the UCLA Department of Information Studies on LIS curricula for the ALA congress on professional education. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://archive.ala.org/congress/ucla_print.html> (2005-05-08).

Belanger, Terry (1977). Descriptive bibliography. I: Peters, Jean (red.). *Book collecting : a modern guide*. New York, NY: Bowker. SS. 97-115.

— (1994). The materiality of the book : another turn of the screw. I: Sutton, Brett (red.). *Literary texts in an electronic age: scholarly implications and library services*. Urbana-Champaign, IL: Graduate School of Library and Information Science, University of Illinois. [Papers presenterade vid Clinic on Library Applications of Data Processing, den 10-2 april 1994]. SS. 187-95.

Bell, Maureen, Chew, Shirley, Eliot, Simon, Hunter, Lynette & West III, James L. W. (red.) ([2001]). *Re-constructing the book : literary texts in transmission*. Aldershot / Burlington, VT / Singapore / Sydney: Ashgate.

Benediktsson, Daniel (1989). Hermeneutics : dimensions toward LIS thinking. *Library and Information Science Research*, vol. 11:3, ss. 201-34.

Benito, Miguel (1974). En bibliografi? *Text* (Uppsala), vol. 1:2, ss. 111-4.

Bennett, Josiah Q. (1969). *The cataloguing requirements of the book division of a rare book library*. Kent, OH: Kent State University Libraries.

[BhsHB 2005] Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.hb.se/bhs/>> (2005-03-28).

[BivAbmUu 2005] Biblioteks- och informationsvetenskap, Institutionen för ABM, Uppsala universitet. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.abm.uu.se/>> (2005-03-28).

[BivHumVxu 2005] Biblioteks- och informationsvetenskap, Institutionen för humaniora, Växjö universitet. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.hum.vxu.se/utb/program/bop/>> (2005-03-28).

[BivKultLu 2005] Avdelningen för biblioteks- och informationsvetenskap, Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.kult.lu.se/index.php?page=2>> (2005-03-28).

[BivSocUmu 2005] Biblioteks- och informationsvetenskap, Sociologiska institutionen, Umeå universitet. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.umu.se/soc/biv/>> (2005-03-28).

Björkman, Margareta (red.) (1998). *Böcker och bibliotek : bokhistoriska texter*. Lund: Studentlitteratur.

Black, Fiona A., MacDonald, Bertrum H. & Black, J. Malcolm W. (1998). Geographic information systems : a new research method for book history. *Book History*, vol. 1:1, ss. 11-31.

Bordalejo, Barbara (2005). *The descriptive bibliography of electronic books*. [Paper vid konferensen ALLC-ACH '05, Universitetet i Victoria, Canada].

Bowers, Fredson (1959a). *The bibliographical way*. Lawrence, KS: The University of Kansas Libraries. (Library Series).

— (1959b). The function of bibliography. *Library Trends*, vol. 7:4, ss. 497-510.

— (1964). *Bibliography and textual criticism*. Oxford: Clarendon.

— (1966). *Bibliography and modern librarianship*. Berkeley, CA: School of Librarianship / Los Angeles, CA: School of Library Service.

— (1994). *Principles of bibliographical description*. 4. ed. Winchester: St. Paul's bibliographies / New Castle, DE: Oak Knoll.

Bracken, James K. (1993). Literature. I: Couch, Nena & Allen, Nancy (red.). *The humanities and the library*. 2. ed. Chicago, IL / London: American Library Association. SS. 86-131.

Brolin, David (2004). *Der Wille zur Macht : en analys av den editionsteoretiska striden om Friedrich Nietzches litterära kvarlåtenskap*. (Elektronisk) Borås: Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan. (Magisteruppsats; 2004:103). PDF format. Tillgänglig: <<http://www.hb.se/bhs/slutversioner/2004/04-103.pdf>> (2005-02-15). [Se även *Häften för kritiska studier*, nr 191/192 (2004).]

Brown, Arthur (1973). The text, the bibliographer, and the librarian. I: Sandgren, Folke (red.). *Otium et negotium : studies in onomatology and library science presented to Olof von Feilitzen*. Stockholm: Norstedt. (Acta Bibliothecae Regiae Stockholmiensis; 16). SS. 23-31.

Bruhns, Svend (1976) [Rec. av *Text* (Uppsala) vol. 1:1/3]. *Bogens Verden*, vol. 58, ss. 468-72.

— (2001). At skrive bibliografihistorie. *Norsk Tidsskrift for Bibliotekforskning*, nr 15 (2001), ss. 8-30.

— (2004). *Bibliografiens historie i Danmark : 1700- och 1800-tallet*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.

[BSUV 2005] Bibliographical Society of the University of Virginia. (Elektronisk)
Tillgänglig: <<http://etext.lib.virginia.edu/bsuva/>> (2005-04-07).

Buckland, Michael K. (1991). Information as thing. *Journal of the American Society for Information Science*, vol. 42:5, ss. 351-60.

— (1996). Documentation, information science, and library science in the U.S.A. *Information Processing & Management*, vol. 32:1, ss. 63-76.

— (1997). What is a “document”. *Journal of the American Society for Information Science*, vol. 48:9, ss. 804-9.

Bunge, Mario (1982). Demarcating science from pseudoscience. *Fundamenta Scientiae*, vol. 3, ss. 369-88.

Burke, Mary, Chang, Min-min, Davis, Charles H., Hernon, Peter, Marchionini, Gary, Nicholls, Paul, Schwartz, Candy, Shaw, Debora, Smith, Alastair, Wiberley Jr., Stephen E. & Wolpert, Ann (1997). Editorial : a research agenda beyond 2000. *Library & Information Science Research*, vol. 19:3, ss. 209-216.

Burnett, Kathleen (1993). Multimedia and historical bibliography: new face or just another face-lift? *Journal of Education for Library and Information Science*, vol. 30:4, ss. 291-7.

Burnard, Lou (2001). On the hermeneutic implications of text encoding. I: Fiormonte, Domenico & Usher, Jonathan (red.). *New media and the humanities : research and applications : proceedings of the first seminar Computers, Literature and Philology, Edinburgh, 7-9 september 1998*. Oxford: University of Oxford. SS. 31-8.

Byberg, Lis (2001). “Den nye bokhistorien”. *Norsk Tidsskrift for Bibliotekforskning*, nr 15 (2001), ss. 50-70.

Campbell, D. Grant & Fast, Karl V. (2004). Academic libraries and the semantic web : what the future may hold for research-supporting library catalogues. *Journal of Academic Librarianship*, vol. 30:5, ss. 382-390.

Carpenter, Eric J. (1977). The literary scholar, the librarian, and the future of literary research. *Literary Research Newsletter*, vol. 2, ss. 143-55.

Carpenter, Kenneth E. (red.) (1983). *Books and society in history : papers of the association of college and research libraries : rare books and manuscripts preconference : 24-28 june, 1980 : Boston, Massachusetts*. New York, NY / London: Bowker.

Carpenter, Kenneth E. (1998). A library historian looks at librarianship. I: Graubard, Stephen R. & LeClark, Paul (red.). *Books, bricks & bytes : libraries in the twenty-first century*. New Brunswick, NJ / London: Transaction Publishers. SS. 77-102.

Chartier, Roger (1995). *Böckernas ordning : läsare, författare och bibliotek i Europa från 1300-tal till 1700-tal*. Göteborg: Anamma.

Clason, Willem Elbertus (red.) (1973). *Elsevier's dictionary of library science, information and documentation : in six languages: English/American-French-Spanish-Italian-Dutch and German*. Amsterdam: Elsevier.

Cochetti, Maria (1984). La "copia ideale" : un concetto chiave della bibliografia analitica. *Il Bibliotecario* (Rom), nr 2 (dec. 1984), ss. 13-21.

— (1985a). Bibliografia e catalogazione : il bibliotipo. *Il Bibliotecario* (Rom), nr 3 (mars 1985), ss. 35-8.

— (1985b). [Rec. av *SWIM* vol. 21]. *Il Bibliotecario* (Rom), nr 4/5 (aug./sep. 1985), ss. 159-60.

Constantin, Léopold A. (1839). *Bibliothéconomie : instruction sur l'arrangement, la conservation et l'administration des bibliothèques*. Paris: Techener.

Cowley, John Duncan (1939). *Bibliographical description and cataloguing*. London: Grafton & co.

Cox, Richard J. (1998). Why records are important in the information age. (Elektronisk) *Records Management Quarterly*, vol. 32:1, ss. 36-49. Tillgänglig: EBSCO (2005-03-31).

— (2002). *Vandals in the stack? : a response to Nicholson Baker's assault on libraries*. Westport, CT: Greenwood Press. (Contributions in Librarianship and Information Science; 98).

— (2002b). Archival appraisal alchemy. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.thehenryford.org/research/publications/symposium2002/papers/cox.asp>> (2005-04-15).

— (2004). *No innocent deposits : forming archives by rethinking appraisal*. Lanham: MD: Scarecrow.

Dahl, Svend (1924). *Bibliotekshandbok*. Vol 1. Uppsala/Stockholm: Almqvist & Wiksell.

— (1927). *Bogens historie*. København: P. Hasse. (Haases handbøger).

Dahlström, Mats (1997). [Ansökan till forskarutbildning i biblioteks- och informationsvetenskap vid Göteborgs universitet]. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.hb.se/bhs/ith/v98/ANSOKAN.rtf>> (2005-03-25).

- (1999). När är en text? *Tidskrift för dokumentation*, vol. 54:2, ss. 55-64.
- (2000a). Fejkat : verkförfalskning och digitalisering. *Ikoner*, nr 2002:2, ss. 17-25.
- (2000b). Från tryckbibliografi till ”webbliografi” : ett resonemang kring Rolf E. DuRietz’ Den tryckta skriften. *Svensk biblioteksforskning*, nr 2000:1, ss. 81-90.
- (2002a). *Dokumentanalys och fysisk bibliografi – begreppsepistemologi, hermeneutik och vetenskapsteori*. Paper för doktorandkurs i BDI-teori, Göteborgs universitet/Högskolan i Borås.
- (2002b). Nya medier, gamla verktyg. *Human IT*, vol. 6:4, ss. 71-116.
- (2002c). Rematerialisering : materialitet och sociologi i nyfilologisk dokumentanalys. *Ikoner*, nr 2002:5, ss. 12-5.
- (2004). How reproductive is a scholarly edition? *Literary and Linguistic Computing*, vol. 19:1, ss. 17-33.
- Dahlström, Mats & Gunnarsson, Mikael (2000). Document architecture draws a circle : on document arcitecture and its relation to library and information science education and research. (Elektronisk) *Information Research*, vol. 5:2. Tillgänglig: <<http://informationr.net/ir/5-2/paper70.html>> (2005-01-19).
- Dal, Björn (2003). Var överlever kulturarvet bäst? *Biblis*, nr 22 (maj 2003), ss. 30-5.
- Dalbello, Marija (2002). Is there a text in this library? : history of the book and digital continuity. *Journal of Education for Library and Information Science*, vol. 43:3, ss. 198-205.
- Darnton, Robert (1983). What is the history of books? I: Carpenter, Kenneth E. (red.). *Books and society in history : papers of the association of college and research libraries : rare books and manuscripts preconference : 24–28 june, 1980 : Boston, Massachusetts*. New York, NY / London: Bowker. SS. 3-26.
- [DILSLoU 2005] Department of Information Science, Loughborough University. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.lboro.ac.uk/departments/dils/>> (2005-05-09).
- Dilthey, Wilhelm (1960). The understanding of other persons and their life-expressions. I: Gardiner, Patrick (red.). *Theories of history*. 2. pr. Glencoe, IL: The Free Press.
- [DISUCLA 2000] *Student handbook 2000—2001*. Department of Information Studies, Graduate School of Education and Information Studies, University of Carlifornia, Los Angeles. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://is.gseis.ucla.edu/students/handbook/handbook_2000/right.htm> (2005-06-01).
- Dunkin, Paul Shaner (1973). *How to catalog a rare book*. 2. ed., rev. Chicago, IL: American Library Association.

- DuRietz, Gun-Britt & DuRietz, Rolf E. (1977-). *Swedish imprints 1731–1833 : a retrospective national bibliography*. Uppsala: Dahlia Books.
- DuRietz, Rolf E. (1974a). What is bibliography? *Text* (Uppsala), vol. 1:1, ss. 6-40.
- (1974b). Elof Tegnér's memoarer: några reflexioner. *Text* (Uppsala), vol. 1:2, ss. 93-105.
- (1974c). Principerna för en nationalbibliografi : en preliminär översikt. *Text* (Uppsala), vol. 1:3, ss. 131-89.
- (1980). Tankar om bibliografiens nuvarande läge i Sverige. *Text* (Uppsala), vol. 2:2, ss. 47-64.
- (1982). *Autentisk berättelse om två nationalbibliografier*. 2 vol. Uppsala: Dahlia Books. (Vega; 1-2).
- (1983). Bibliograferna i forskarsamhället. *Text* (Uppsala), vol. 2:4, ss. 168-81.
- (1988a). Pliktexemplaren. *Text* (Uppsala), vol. 3:2, ss. 67-97.
- (1988b). A new journal: *Il bibliotecario*. *Text* (Uppsala), vol. 3:3, ss. 186-92.
- (1988c). Den lilla ljusblå remsan på KB. *Text* (Uppsala), vol. 3:4, ss. 235-9.
- (1988d). En professur i bokvetenskap. *Text* (Uppsala), vol. 4:1, ss. 2-35.
- (1990). Humanismen som salt och styrka : några tidigare okända omständigheter kring Hansen-professuren i Lund. *Text* (Uppsala), vol. 4:2, ss. 62-90.
- (1993). "Work", "text", and "document" as bibliographical concepts : a short note. I: Chocetti, Maria (red.). *Mercurius in Trivio : studi di bibliografia e di biblioteconomia per Alfredo Serrai nel 60. compleanno, 20 novembre 1992*. Roma: Bulzoni (Il bibliotecario; 7). SS. 65-70.
- (1996). Böcker, texter och editioner – av alla de slag. I: Hedman, Dag & Svedjedal, Johan (red.). *Fiktionens förvandlingar : en vänbok till Bo Bennich-Björkman den 6 oktober 1996*. Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala. SS. 89-107.
- (1999a). *Den tryckta skriften : termer och begrepp : grunderna till bibliografin för biblioteken och antikvariaten, för bibliografer och textutgivare, för bokhistoriker och boksamlare*. Uppsala: Dahlia Books.
- (1999b). Mål, mening och medel på forskningsbiblioteken. *Text* (Uppsala), vol. 5:3, ss. 178-92.

- (2003). Verk, texter och dokument : bibliografins trenne grundbegrepp. *Text* (Uppsala), vol. 6:1, ss. 2-13.
- (2004a). Bibliographical notes on the greek new testament of Strängnäs 1758, and on Johan Tranér's editions of Sappho and eight other greek poetesses, Uppsala 1821-7. I: Sandin, Pär & Wifstrand Schiebe, Marianne (red.). *Dais philēsistephanos : studies in honour of professor Staffan Fogelmark : presented on the occasion of his 65th birthday 12 april 2004*. Uppsala: Dahlia Books. SS. 383-400.
- (2004b). Giuseppe Acerbi's *Travels* : bibliographical notes on the London editions of 1802. I: Biagetti, Maria Teresa (red.). *L'organizzazione del sapere : studi in onore di Alfredo Serrai*. Milano: Sylvestre Bonnard. SS. 101-6.
- (2005). KB och "kulturarvet". *Text* (Uppsala), vol. 6:2, ss. 55-73.
- Edström, Göte (2000). *Filter, raster, mönster : litteraturguide i teori- och metodlitteratur för biblioteks- och informationsvetenskap och angränsande ämnen inom humaniora och samhällsvetenskap*. Borås: Valfrid. (Skrifter från Valfrid; 21).
- Enmark, Romulo (1988). Två definitioner av biblioteksforskning och Linköpingsmötet i november 1987. *Svensk Biblioteksforskning*, nr 1988:1, ss. 36-40.
- Esdaile, Arundell (1931). *A student's manual of bibliography*. London: Allen & Unwin/The library Association. (Library Manuals).
- [ETCUVL 2005] Electronic Text Center at the University of Virginia Library. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://etext.lib.virginia.edu>> (2005-04-07).
- Feather, John P. (1983). From censorship to copyright : aspects of the government's role in the english book trade 1695-1775. I: Carpenter, Kenneth E. (red.). *Books and society in history : papers of the association of college and research libraries : rare books and manuscripts preconference : 24-28 june, 1980 : Boston, Massachusetts*. New York, NY / London: Bowker. SS. 173-98.
- (1986). *A dictionary of book history*. London / Sydney: Croom Helm.
- (2003). Bibliography. I: Feather, John & Sturges, Paul (red.). *International encyclopedia of information and library science*. 2. ed. London / New York, NY: Routledge. SS. 37-8.
- Feehan, P. E., Gragg II, W. L., Havener, W. M. & Kester, D. D. (1987). Library and information research: analysis of the 1984 journal literature. *Library & Information Science Research*, vol. 9, ss. 173-85.
- Fernández, Ann-Christine (2004). *Boken som föremål : en undersökning av bibliografiska förteckningar över sällsynta böcker tryckta 1850-1900*. (Elektronisk) Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för ABM; Biblioteks- och informationsvetenskap. (Uppsatser inom Biblioteks- och informationsvetenskap; 206).

PDF format. Tillgänglig: <<http://www.abm.uu.se/publikationer/2/2004/206.pdf>> (2005-02-15).

Franklin, Phyllis (1993). Scholars, librarians, and the future of primary records. *College & Research Libraries*, vol. 54 (sept. 1993), ss. 397-406.

Frohmann, Bernd (2004). Documentation redux : prolegomenon to (another) philosophy of information. *Library Trends*, vol. 52:3, ss. 387-407.

Furner, Jonathan (2004). Information studies without information. *Library Trends*, vol. 52:3, ss. 427-46.

Gadamer, Hans-Georg (1975). *Truth and method*. New York, NY: Seabury Press.

Gaskell, Philip (1995). *A new introduction to bibliography*. 2. ed. Winchester: St. Paul's bibliographies / New Castle, DE: Oak Knoll.

Gilbert, Bennet (2000). [Rec. av Tanselle, *Literature and artifacts*]. *Library Quarterly*, vol. 70:4, ss. 504-6.

Gorman, Michael (1994). The treason of the learned : the real agenda of those who would destroy libraries and books. *Library Journal*, vol. 119:3, ss. 130-2.

— (2004). What ails library education? *Journal of Academic Librarianship*, vol. 30:2, ss. 99-101.

Gunder, Anna (2001). Forming the text, performing the work : aspects of media, navigation, and linking. *Human IT*, vol. 5:2/3, ss. 81-206.

Greetham, David C. (1999). *Theories of the text*. Oxford: Oxford U.P.

Greg, Walter W. (1939-59). *A bibliography of the English printed drama to the Restoration*. 4 vol. London: Oxford U.P.

— (1945). Bibliography – a retrospect. I: *The Bibliographical Society 1892–1942: studies in retrospect*. London: Bibliographical Society.

— (1966). *Collected papers*, edited by J. C. Maxwell. Oxford: Clarendon.

— (1998). Vad är bibliografi? I: Björkman, Margareta (red.). *Böcker och bibliotek : bokhistoriska texter*. Lund: Studentlitteratur. SS. 395-406.

Haas, Christina (1999). On the relationship between old and new technologies : the origins and evolution of national policy. *Computers and Composition*, vol. 16:2, ss. 209-28.

Halpenny, Frances G. (1990). Teaching publishing in a master's program in library science. *Book Research Quarterly*, vol. 6:1, ss. 74-82.

- Hansson, Joacim (1999). *Klassifikation, bibliotek och samhälle : en kritisk hermeneutisk studie av "Klassifikationssystem för svenska bibliotek"*. Diss. Borås: Valfrid. (Skrifter från Valfrid; 19).
- Hansson, Joacim, Dahlström, Mats, Francke, Helena & Gunnarsson, Mikael (2003). *Documents in library and information science : sociotechnical dimensions in document genre and architecture studies*. (Elektronisk) Paper presenterat vid The Document Academy Annual Meeting '03, Berkeley, CA, den 13-15 augusti 2003. Tillgänglig: <<http://thedocumentacademy.hum.uit.no/events/docam03.abstracts/boras.paper.html>> (2005-05-05).
- (2001). Biblioteken som problemområde i biblioteks- och informationsvetenskap. *Tidskrift för dokumentation*, vol. 56:3, ss. 81-8.
- Harmon, Robert B. (1989). *Elements of bibliography: a simplified approach*. Rev. ed. Metuchen, NJ / London: Scarecrow.
- Hawkes, Lory, Murphy, Christina & Law, Joe (2001). *The theory and criticism of virtual texts : an annotated bibliography, 1988—1999*. Westport, CT: Greenwood. (Bibliographies & Indexes in Library and Information Science; 14).
- Hayles, N. Katherine (1999). *How we became posthuman : virtual bodies in cybernetics, literature, and informatics*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- (2000). Trycket är platt, koden är djup : nödvändigheten av en mediespecifik analys. *Ord & Bild*, nr 2000:2/3, ss. 151-60.
- Hibberd, Lloyd (1965). Physical and reference bibliography. *The Library*, vol. 20 (5th ser.), ss. 124-34.
- Hjørland, Birger (1992). *Informationsvidenskabelige grundbegreber : biblioteks- och informationsvetenskap*. København: Danmarks Biblioteksskole.
- (1995). *Informationsvidenskabelige grundbegreber*. 2 vol. 2. rev. udg. København: Danmarks Biblioteksskole.
- (1998). Information retrieval, text composition, and semantics. *Knowledge Organization*, vol. 25:1-2, ss. 16-31.
- (1999). Library and information science : practice, theory, and philosophical basis. *Information Processing and Management*, vol. 36:3, ss. 501-31.
- (2000). Documents, memory institutions and information science. *Journal of Documentation*, vol. 56:1, ss. 27-41.
- (2002). Principia informatica : foundational theory of information and principles of information services. I: Bruce, Harry, Fidel, Raya, Ingwersen, Peter & Vakkari, Pertti (red.). *Emerging frameworks and methods : CoLIS 4 : proceedings of the Fourth International Conference on Conceptions of Library and Information Science, Seattle*,

WA, USA, July 21—25, 2002. Greenwood Village, CO: Libraries Unlimited. SS. 109-121.

Hoel, Ivar A. (1992). Information science and hermeneutics. I: Vakkari, Pertti & Cronin, Blaise (red.). *Conceptions of library and information science*. London / Los Angeles, CA: Taylor Graham. SS. 82-96.

Houser, Lloyd. (1986). Documents : the domain of library and information science. *Library and Information Science Research*, vol. 8, ss. 163-88.

Howard-Hill, T. H (1984). The place of bibliography in the graduate curriculum: introductory remarks. *Literary Research Newsletter*, vol. 9:4, ss. 45-52.

Höglund, Lars (1999). *Biblioteks- och informationsvetenskap som studie- och forskningsområde*. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.hb.se/bhs/personal/larshoglund/lh-ht00.doc>> (2005-04-29).

Högskoleverket (2004). *Utvärdering av ämnena arkivvetenskap, biblioteks- och informationsvetenskap, bok- och bibliotekshistoria, informations- och medievetenskap, kulturvård och museologi vid svenska universitet och högskolor*. Stockholm: Högskoleverket. (Högskoleverkets rapportserie; 2004:27 R).

IFLA Study Group on the Functional Requirements for Bibliographic Records (1998). *Functional Requirements for Bibliographic Records : final report*. München: Saur. (UBCIM publications, new series; 19).

[ImvIdaLiu 2005] Informations- och medievetenskap, Avdelningen ”Human-Centered-Systems”, Institutionen för datavetenskap, Linköpings universitet. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.ida.liu.se/education/ugrad/info/imv/index.shtml>> (2005-03-28).

[Iob 2005] Informationsordbogen. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.informationsordbogen.dk/>> (2005-05-02).

Jenisch, Jared (2003). The history of the book : introduction, overview, apologia. *Libraries and the Academy*, vol. 3:2, ss. 229-39.

Järvelin, Kalervo & Vakkari, Pertti (1992). The evolution of library and information science 1965-1985 : a content analysis of journal articles. I: Vakkari, Pertti & Cronin, Blaise (red.). *Conceptions of library and information science : historical, empirical and theoretical perspectives*. London: Taylor Graham. SS. 109-25.

Kajberg, Leif (1996). A content analysis of library & information science serial literature published in Denmark, 1957–1986. *Library & Information Science Research*, vol. 18:1, ss. 25-52.

Karlsson, Lina & Malm, Linda (2002). *Elektroniska vetenskapliga utgåvor av skönlitteratur på webben : en studie av hypertextualitet, interaktivitet och*

- hypermedialitet*. (Elektronisk) Borås: Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats; 2002:38). PDF format. Tillgänglig: <<http://www.hb.se/bhs/slutversioner/2002/02-38.pdf>> (2005-02-16).
- Kaske, Neal K. & Rush, James E. (1980). *Library and information science research*. I: Wedgeworth, Robert (red.). *ALA world encyclopedia of library and information services*. Chicago, IL: American Library Association. SS. 317-20.
- Keenan, Stella (1996). *Concise dictionary of library and information science*. London / Melbourne / Munich / NJ: Bowker Saur.
- Kilgour, Frederick (1998). *The evolution of the book*. Oxford: Oxford U.P.
- Kirschenbaum, Matthew G. (2003). The anatomy of a digital object. (Elektronisk) Santa Barbara, CA: University of California, Santa Barbara. Föredragsunderlag vid konferensen e(X)literature : Preservation, Archiving and Dissemination of Electronic Literature, den 3-4 april 2003. PPT format. Tillgänglig: <http://dc-mrg.english.ucsb.edu/conference%202003/documents/matt_kirschenbaum.ppt> (2005-05-05).
- Kristensson Uggla, Bengt (1994). *Kommunikation på bristningsgränsen : en studie i Paul Ricoeurs projekt*. Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposion. (Moderna franska tänkare; 19).
- Klasson, Maj (1990). Biblioteksforskning i Sverige : en innehållsanalys av svensk biblioteksforskning/biblioteks- och informationsvetenskap. *Svensk biblioteksforskning*, nr 1990:4, ss. 3-83.
- Krummel, Donald William (1990). *Bibliographies : their aims and methods*. 2. ed. London: Mansell Publishing.
- (1991). [Rec. av Balsamo, *Bibliography : history of a tradition*]. *Library Quarterly*, vol. 61:2, ss. 227-8.
- (2000). Historical bibliography and library history. *Libraries & Culture*, vol. 35:1, ss. 155-60.
- Kuhlthau, Carol Collier (2004). *Seeking meaning : a process approach to library and information services*. Westport, CT: Libraries Unlimited.
- Labarre, Albert (1970). *Histoire du livre*. Paris: Presses Univ. de France.
- Larsen, Poul Steen (1999). Books and bytes : preserving documents for posterity. *Journal of the American Society for Information Science*, vol. 50:11, ss. 1020-7.
- Lavagnino, John (1996). The analytical bibliography of electronic texts. (Elektronisk) Paper presenterat vid konferensen ALLC-ACH '96, Universitetet i Bergen. PDF format. Tillgänglig: <<http://www.hit.uib.no/allc/lavagnin.pdf>> (2003-02-05).

Leazer, Gregory H. (1994). A conceptual schema for the control of bibliographic works. I: Andersen, D. L., Galvin, T. J. & Giguere, M. D. (red.). *Navigating the networks : proceedings of the ASIS mid-year meeting 1994*. Medford, NJ: Learned Information. SS. 115-35.

Leazer, Gregory H. & Smiraglia, Richard P. (1996). Toward the bibliographic control of works : derivative bibliographic relationships in an online union catalog. *Digital libraries '96 : 1st ACM International Conference on Digital Libraries, March 20-23, 1996, Bethesda, Maryland*. Association for Computing Machinery. SS. 36-43.

— (1999). Bibliographic families in the library catalog : a qualitative analysis and grounded theory. *Library resources & technical services*, vol. 43:4, ss. 191-212.

Leazer, Gregory H. & Furner, Jonathan (1999). Topological indices of textual identity networks. I: Woods, Larry (red.). *Proceedings of the 62nd annual meeting of the American Society for Information Science*. Medford, NJ: Information Today. SS. 345-58.

Levy, David M (2001). *Scrolling forward : making sense of documents in the digital age*. New York, NY: Arcade.

— (2003). From documents to information : a historical perspective. (Elektronisk) Tillgänglig:
<http://thedocumentacademy.hum.uit.no/events/docam03.abstracts/david.levy-DOCAM_paper.html> (2005-02-14).

Lubetzky, Seymour (1969). *Principles of cataloging : final report, phase 1 : descriptive cataloguing*. Los Angeles, CA: Institute for Library Research.

Lund, Niels Winfeld (1994). Bibliotek og ... dokument eller information? (Elektronisk) *Norsk Tidsskrift for Bibliotekforskning*, nr 1 (1994). Tillgänglig:
<<http://www.hum.uit.no/dok/ntbf/lu.htm>> (2005-05-05).

— (1995). *Omrids av en humanistisk dokumentationsvitenskap*. Tromsø: Universitetet i Tromsø.

— (1998). Folkebiblioteket som dokumentationsvitenskapelig forskningsfelt. *Norsk Tidsskrift for Bibliotekforskning*, nr 11 (1998), ss. 75-102.

Maceviciute, Elena & Janonis, Osvaldas (2004). Conceptions of bibliography in the russian federation : the russian phenomenon of bibliographic theory. *Libri*, vol. 54, ss. 30-42.

Mangen, Anne (1999). Fra dokumentkompleks till bok til verk til tekst : noen refleksjoner omkring forholdet mellom dokumentasjonsvitenskap og litteraturvitenskap. *Norsk Tidsskrift for Bibliotekforskning*, nr 12 (1999), ss. 48-65.

- Mann, Thomas (2001). The importance of books, free access, and libraries as places – and the dangerous inadequacy of the information science paradigm. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 27:4, ss. 268-81.
- Markman, Alan (1964). Computer concordance to middle English texts. *Studies in Bibliography*, vol. 17, ss. 55-75.
- McCorison, Marcus A. (1984). Bibliography and libraries at the brink : a jeremiad. *Papers of the Bibliographical Society of America*, vol. 78:2, ss. 127-36.
- McGann, Jerome (1997). The rationale of hypertext. I: Sutherland, Kathryn (red.). *Electronic text : investigations in method and theory*. Oxford: Clarendon. SS. 19-46.
- McGuire, Virginia C. (2001). The history of the book : discipline profile. (Elektronisk) Rutgers University. Tillgänglig: <<http://www.scils.rutgers.edu/~mcguire/bookhist.html>> (2005-04-29).
- McKenzie, Donald F. (1986). *Bibliography and the sociology of texts*. London: The British Library.
- McKerrow, Ronald B. (1928). *An introduction to bibliography for literary students*. 2. imp. Oxford: Clarendon.
- McKitterick, David (1997). Institutional management of book stocks. *Papers of the Bibliographical Society of America*, vol. 91:4, ss. 477-83.
- McMullin, B. J. (1980). Indexing periodical literature of anglo-american bibliography. *Studies in bibliography*, vol. 33, ss. 1-17.
- Munkhammar, Lars (2003). Kremera eller balsamera? : kulturarvet inför evigheten. *Biblis*, nr 22 (maj 2003), ss. 12-26.
- Natoli, Joseph P. (1982). Librarianship as a human science : theory, method and application. *Library Research*, vol. 4, ss. 163-74.
- Needham, Chris (1983). If bibliography is out, what is in? I: McIlwaine, Ia, McIlwaine, John & New, Peter G. (red.). *Bibliography and reading : a festschrift in honour of Ronald Staveley*. Metuchen, NJ: Scarecrow. SS. 106-17.
- Nicholls, Paul (1996). New wine in old bottles. *Computers in Libraries*, vol. 16:10, s. 57.
- Nylander, Eva (2000). Medeltidens spegel. *Ikoner*, nr 2000:3, ss. 31-5.
- Osborn, Andrew D. (1941). The crises in cataloging. *Library Quarterly*, vol. 11, ss. 393-411.
- (1963). Relation between cataloguing principles and principles applicable to other forms of bibliographical work. I: *Report of the 1961 Paris Conference*. SS. 125-37.

- Paling, Stephen (2004). Classification, rhetoric, and the classificatory horizon. *Library Trends*, vol. 52:3, ss. 588-603.
- Parrish, S. M. (1962). Problems in the making of computer concordances. *Studies in Bibliography*, vol. 15, ss. 1-14.
- Pemberton, J. Michael, Prentice, Ann E. (red.) (1990). *Information science : the interdisciplinary context*. New York, NY / London: Neal-Schuman.
- Pettigrew, Karen E. & McKechnie, Lynne (E. F.) (2001). The use of theory in information science research. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, vol. 52:1, ss. 62-73.
- Pollard, Alfred W. (1898). The relations of bibliography and cataloging. *Transactions and Proceedings of the Second International Library Conference*. SS. 63-6.
- Prytherch, Ray (1995). *Harrod's librarians' glossary : 9,000 terms used in information management, library science, publishing, the book trades and archive management*. 8. ed. Aldershot: Gower.
- Raabe, Paul (1983). Library history and the history of the books : two fields of research for librarians. I: Carpenter, Kenneth E. (red.). *Books and society in history : papers of the association of college and research libraries : rare books and manuscripts preconference : 24-28 june, 1980 : Boston, Massachusetts*. New York, NY / London: Bowker. SS. 251-4.
- Ranganathan, Shiyali Ramamrita (1974). *Physical bibliography for librarians*. 2. ed. New York, NY: Asia Publishing House.
- Rayward, W. Boyd (1983). Library and information sciences : disciplinary differentiation, competition, and convergence. I: Machlup, Fritz & Mansfield, Una (red.). *The study of information : interdisciplinary messages*. New York, NY ... : John Wiley & Sons. SS. 343-63.
- (1994). Some schemes for restructuring and mobilising information in documents : a historical perspective. *Information Processing & Management*, vol. 30:2, ss. 163-75.
- (1997). The origins of information science and the International Institute of Bibliography/International Federation for Information and Documentation (FID). *Journal of the American Society for Information Science*, vol. 48:4, ss. 289-300.
- Reardon, Denis F. (1998). Knowledge management : the discipline for information and library science professionals. Paper vid 64th IFLA General Conference, den 16-21 augusti 1998. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.ifla.org/IV/ifla64/017-123e.htm>> (2005-05-28).
- Reitz, Joan M. (2004). *Dictionary for library and information science*. Westport, CT: Libraries unlimited.

Ricoeur, Paul (1988). *Från text till handling : en antologi om hermeneutik*. Stockholm / Lund: Symposion. (Moderna franska tänkare; 1).

Ridderstad, Per S. (1993). Book and library history. *Svensk biblioteksforskning*, nr 1993:2, ss. 50-2.

— (1999). *Textens ansikte i seklernas spegel : om litterära texter och typografisk form: anförande vid Svenska Vitterhetssamfundets årsmöte den 27 maj 1998*. Stockholm: Svenska Vitterhetssamfundet.

— (2003). Hur dokumenteras ett dokument? : om kravspecifikationer för materiell bibliografi och immateriell textkritik. I: Forssell, Pia & Knapas, Rainer (red.). *Varianter och bibliografisk beskrivning : bidrag till en konferens av Nordiskt Nätverk för Editionsfilologer 4 –6 oktober 2002*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. SS. 113-30.

Rose, Jonathan (1998). The history of books, revised and enlarged. I: Mason, Haydn, T. (red.). *The Darnton debate : books and revolution in the eighteenth century*. Oxford: Voltaire Foundation. (Studies on Voltaire and the eighteenth century; 359). SS. 83-104.

Rubin, Richard E. (2004). *Foundations of library and information science*. 2. ed. London / New York, NY: Neal-Schuman.

Runge, William H. (1969). Bibliographical Society of the University of Virginia. I: Kent, Allen & Lancour, Harold (red.). *Encyclopedia of library and information science*, vol. 2, s. 406.

Sahlin, Gunnar (2003). Att balansera i en krympande ekonomi. *Biblis*, nr 22 (maj 2003), ss. 2-3.

Salminen, Airi, Kauppinen, Katri & Lehtovaara, Merja (1997). Towards a methodology for document analysis. *Journal of the American Society for Information Science*, vol. 48:7, ss. 644-55.

[SD 2005]. ScienceDirect. (Elektronisk) Tillgänglig: SCIENTIFIEDIRECT (2005-05-10).

Serrai, Alfredo (1984). *Dalla informazione alla bibliografia*. Milano: Editrice Bibliografica. (Bibliografia e biblioteconomia; 15).

Shillingsburg, Peter L. (1991). Text as matter, concept, and action. *Studies in Bibliography*, vol. 44, ss. 31-82.

Shera, Jesse H. (1966). *Documentation and the organization of knowledge*. London: Crosby Lockwood & Son.

— (1980). Philosophy of librarianship. I: Wedgeworth, Robert (red.). *ALA world encyclopedia of library and information services*. Chicago, IL: American library association. SS. 314-17.

[SiB 2005]. *Studies in Bibliography*. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://etext.lib.Virginia.EDU./bsuva/sb/>> (2005-02-02).

Sjökqvist, Peter (2001). *Tillfällesverser på ABM-institutioner*. (Elektronisk) Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för ABM, Biblioteks- och informationsvetenskap. (Uppsatser inom Biblioteks- och informationsvetenskap; 99). PDF format. Tillgänglig: <<http://www.abm.uu.se/publikationer/2/2001/99.pdf>> (2005-02-16).

[SLISIU 2005] School of Library and Information Science, Indiana University. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.slis.indiana.edu/>> (2005-02-22)

Smiraglia, Richard P. (1992). *Authority control and the extent of derivative bibliographic relationships*. Diss. Chicago, IL: University of Chicago.

— (1994). Derivative bibliographic relationships : linkage in the bibliographic universe. I: Andersen, D. L., Galvin, T. J. & Giguere, M. D. (red.). *Navigating the networks : proceedings of the ASIS mid-year meeting 1994*. Medford, NJ: Learned Information. SS. 167-83.

— (1996). The light in the piazza: glimpses of the bibliographical universe. I: McKenna, Sheila (red.). *Ventures in reseach 17*. Brookville, NY: Long Island University. SS. 99-120.

— (1999). Derivative bibliographic relationships among theological works. I: Woods, Larry (red.). *Proceedings of the 62nd annual meeting of the American Society for Information Science*. Medford, NJ: Information Today. SS. 497-506.

— (2001). *The nature of a "work" : implications for the organization of knowledge*. Lanham, MD: Scarecrow.

Smiraglia, Richard P. & Leazer, Gregory H. (1995). Toward the bibliographic control of works : derivative bibliographic relationships in the online union catalog. *OCLC annual review of research 1995*. Dublin, OH: Online Computer Library Center.

— (1999). Derivative bibliographic relationships: the work relationship in a global bibliographic database. *Journal of the American Society for Information Science*, vol. 50:6, ss. 493-504.

Soper, Mary Ellen (red.) (1990). *The librarians thesaurus: a concise guide to library and information terms*. Chicago, IL: American Library Association.

Spahiu, Besa (2003). *Några aspekter på diskussionen kring FRBR*. (Elektronisk) Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för ABM; Biblioteks- och informationsvetenskap. (Uppsatser inom Biblioteks- och informationsvetenskap; 177). PDF format. Tillgänglig: <http://www.abm.uu.se/publikationer/2/2003/177.pdf>> (2005-02-18).

Spang-Hansen, Henning (2001). How to teach about information as related to documentation? *Human IT*, vol. 5:1, ss. 125-41.

Steho, Birgit & Retti, Gregor (2003). Modelling the logical structure of books and journals using augmented transition network grammars. *Journal of Documentation*, vol. 59:1, ss. 69-83.

Stevens, Rolland E. (red.) (1971). *Research methods in librarianship : historical and bibliographical methods in library research*. Papers presenterade vid the Conference on Historical and Bibliographical Methods in Library Research, University of Illinois, Graduate School of Library Science, den 1-4 mars 1970. London: Clive Bingley. SS. 74-85.

Stieg, Margaret F. (1990). Information science and the humanities : the odd couple. I: Pemberton, J. Michael & Prentice, Ann E. (red.). *Information science : the interdisciplinary context*. New York, NY / London: Neal-Schuman. SS. 60-9.

Stokes, Roy B. (1959). The teaching of bibliography. *Library Trends*, vol. 7:4, ss. 582-91.

— (1969). Bibliography. I: Kent, Allen & Lancour, Harold (red.). *Encyclopedia of library and information science*, vol. 2. New York, NY / London: Marcel Dekker. SS. 407-19.

— (1982). *The function of bibliography*. 2. ed. Aldershot: Gower.

— (2003). Bibliography. I: Drake, Miriam A. (red.). *Encyclopedia of library and information science*, 2. ed., vol 1. New York, NY / Basel: Marcel Dekker. SS. 280-7.

Säfström, Miriam (2004). Funktionella krav på bibliografiska poster : IFLA:s FRBR i teori och praktik. *Tidskrift för Dokumentation*, vol. 59:3, ss. 76-81.

Söfting, Jakob (2002). *SWIM : återvändsgränd eller framtidsväg?* Uppsats vid Avd. för bok- och bibliotekshistoria, Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet. [Kommer att publiceras i *Text* (Uppsala), vol. 6:3.]

Tanselle, G. Thomas (1971). Textual study and literary judgement. *Papers of the Bibliographical Society of America*, vol. 65:2, ss. 109-22.

— (1973). The periodical literature of english and american bibliography. *Studies in Bibliography*, vol. 26, ss. 167-91.

— (1974). Bibliography and science. *Studies in Bibliography*, vol. 27, ss. 55-89.

— (1977a). Bibliographers and the library. *Library Trends*, vol. 25, ss. 745-62.

— (1977b). Descriptive bibliography and library cataloguing. *Studies in bibliography*, vol. 30, ss. 1-56.

- (1978). Editing of historical documents. *Studies in Bibliography*, vol. 31, ss. 1-56.
- (1979a). Non-firsts. I: Peters, Jean (red.). *Collectible books : some new paths*. New York, NY: Bowker. SS. 1-31.
- (1979b). *Selected studies in bibliography*. Charlottesville, VA: Bibliographical Society of the University of Virginia.
- (1980a). Frederick Gersholm Melcher. I: Wedgeworth, Robert (red.). *ALA world encyclopedia of library and information services*. Chicago, IL: American Library Association. SS. 366-7.
- (1980b). The concept of ideal copy. *Studies in Bibliography*, vol. 33, ss. 18-53.
- (1989). Reproductions and scholarship. *Studies in Bibliography*, vol. 42, ss. 25-54.
- (1990). Textual criticism and deconstruction. *Studies in Bibliography*, vol. 43, ss. 1-33.
- (1991). *Libraries, museums, and reading*. New York, NY: Book Arts Press of the Columbia University School of Library Service.
- (1993a). The latest form of book-burning. *Common Knowledge*, vol. 2:3, ss. 172-7.
- (1993b). The life and work of Fredson Bowers. *Studies in Bibliography*, vol. 46, ss. 1-154.
- (1995). Printing history and other history. *Studies in Bibliography*, vol. 48, ss. 269-89.
- (1996a). Textual instability and editorial idealism. *Studies in Bibliography*, vol. 49, ss. 1-60.
- (1996b). The future of primary records. I: Kent, Allen (red.). *Encyclopedia of Library and Information Science*, vol. 58, ss. 53-73.
- (1997). A history of *Studies in Bibliography* : the first fifty volumes. *Studies in Bibliography*, vol. 50, ss. 125-70.
- (1998a). Issues in bibliographical studies since 1942. I: Davison, Peter (red.). *The book encompassed : studies in twentieth-century bibliography*. Winchester: St. Paul's Bibliographies / New Castle, DE: Oak Knoll. SS. 24-36.
- (1998b). *Literature and artifacts*. Charlottesville, VA: The Bibliographical Society of the University of Virginia.
- (2001). Not the real thing. *Times Literary Supplement*, 2001.08.24 (nr 5134), s. 14.
- (2002). The librarian's double-cross. *Raritan*, vol. 21:4, ss. 245-63.

— (2003). The future of primary records. I: Drake, Miriam A. (red.). *Encyclopedia of Library and Information Science*, 2. ed., vol. 2. New York, NY / Basel: Marcel Decker. SS. 1091-105.

Toms, Elaine G. (2001). Recognizing digital genre. *Bulletin of the American Society for Information Science*, vol. 27:2, ss. 20-2.

Wahlberg, Ingrid (2002). *Att sammanställa en enumerativ bibliografi : ett arrangemang av litteratur om Värmlands nation i Uppsala från 1900 till 1999*. (Elektronisk) Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för ABM; Biblioteks- och informationsvetenskap. (Uppsatser inom Biblioteks- och informationsvetenskap; 129). PDF format. Tillgänglig: <<http://www.abm.uu.se/publikationer/2/2002/129.pdf>> (2005-02-17).

Vakkari, Pertti (1986). Roots of library science in historia literaria. *Wolfenbütteler Notizen zur Buchgeschichte*, vol. 11, ss. 72-81.

— (1991). Reading, knowledge of books, and libraries as a basis for the conception of scholarship in eighteenth-century Germany. *Libraries and Culture*, vol. 26, ss. 66-86.

— (1996). Library and information science : content and scope. I: Olaisen, Johan, Munch-Petersen, Erland & Wilson, Patrick (red.). *Information science : from the development of discipline to social interaction*. Oslo: Scandinavian University Press. SS. 169-231.

Vakkari, Pertti, Aarek, Hans Eirik, Järvelin, Kalervo, Kajberg, Leif & Klasson, Maj (1993). *Forskning inom biblioteksvetenskap och informatik i Norden : en komparativ studie av kognitiv och social institutionalisering av forskningen samt dess allmänna drag i de nordiska länderna på basen av forskningspublikationer*. Esbo: NordInfo. (NordInfo-publikation; 24).

Vander Meulen, David L. (1997). A history of the Bibliographical Society of the University of Virginia : the first fifty years. *Studies in Bibliography*, vol. 50, ss. 1-81.

Warner, Julian (1999). Information society or cash nexus? : a study of the Unites States as a copyright haven. *Journal of the American Society for Information Science*, vol. 50:5, ss. 461-70.

— (2002). [Rec. av Bell *et al.* (red.), *Reconstructing the book : literary texts in transmission*]. *Library Quarterly*, vol. 72:3, ss. 398-9.

Wedgeworth, Robert (red.) (1980). *ALA world encyclopedia of library and information services*. Chicago, IL: American Library Association.

White, Howard D. (1992a). Publication and bibliographic statements. I: White, Howard D., Bates, Marcia J. & Wilson, Patrick (red.). *For information specialists: interpretation of reference and bibliographic work*. Noorwood, NJ: Ablex. SS. 81-116.

— (1992b). Literary forms in information work : annotated bibliographies, bibliographic essays, and review of literatures. I: White, Howard D., Bates, Marcia J. & Wilson, Patrick (red.). *For information specialists: interpretation of reference and bibliographic work*. Noorwood, NJ: Ablex. SS. 131-49.

White, Howard D. & McCain, Katherine W. (1998). Visualising a discipline : an author co-citation analysis of information science, 1972–1999. *Journal of the American Society for Information Science*, vol. 49:4, ss. 327-55.

Wiegand, Wayne A. (1986). Perspectives on library education in the context of recently published literature on the history of professions. *Journal of Education for Library and Information Science*, vol. 26, ss. 267-80.

— (1989). The development of librarianship in the United States. *Libraries and Culture*, vol. 24, ss. 99-109.

Williams, William Proctor & Craig S. Abbot (1985). *An introduction to bibliographical and textual studies*. New York, NY: Modern Language Association.

Wills, Deborah (1999). The nature of hypertext : background and implications for librarians. *Journal of Academic Librarianship*, vol. 25:2, ss. 134-9.

Wilson, Patrick (1968). *Two kinds of power : an essay on bibliographical control*. Berkeley, CA: UCLA Press. (University of California Publications – Librarianship; 5).

— (1983). Bibliographical R & D. I: Machlup, Fritz & Mansfield, Una (red.). *The study of information : interdisciplinary messages*. New York, NY ... : John Wiley & Sons. SS. 389-98.

[WIS 2005]. Wiley InterScience: Journal Home. (Elektronisk) Tillgänglig: WILEY INTERSCIENCE (2005-05-10).

Wortmann, William A. & Mann, David D. (1985). The introduction to research and bibliography course. *Literary Research Newsletter*, vol. 10:1/2, ss. 5-16.

Wyllys, Ronald E (1978). Teaching descriptive and inferential statistics in library schools. *Journal of Education for Librarianship*, vol. 19:1, ss. 3-20.

— (2003). *Introduction to research in library and information science : some other research techniques relevant to library and information science*. (Elektronisk) PPT format. Tillgänglig:
<<http://www.ischool.utexas.edu/~wyllys/IRLISMaterials/3971OtherResearchTech.ppt#1>>

Young, Heartsill (red.) (1983). *ALA glossary of library and information science*. Chicago, IL: American Library Association.

Zboray, Ronald J. (1990). Archival standards in documentary editing. *Studies in Bibliography*, vol. 43, ss. 34-49